

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Vendula Vágnerová

**Fenomén ostalgie v nových spolkových zemích
SRN**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Vendula Vágnerová**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Šafařík**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

VÁGNEROVÁ, Vendula. *Fenomén ostalgie v nových spolkových zemích SRN*. Praha, 2011. 77 s. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Šafařík.

Abstrakt

Tato práce pojednává o fenoménu ostalgie v nových spolkových zemích SRN. Jedná se o specifickou formu nostalgie po každodenním životě v NDR, která se stala základem retro stylu, postupem času rozšířeného do mnoha oblastí každodenního života SRN. Pro pochopení této nostalgie je nutné brát ji v kontextu s problémy, kterým museli obyvatelé nových spolkových zemí v SRN čelit. Ostalgie vznikla jako následek zklamání z porevoluční situace, a proto práce nejprve pojednává o problematickém procesu znovusjednocování Německa. Hlavním tématem práce jsou však podoby ostalgie, z nichž je pozornost zaměřena na tzv. Ostalgie-Partys, návrat zaniklých východoněmeckých výrobků, podoby ostalgie na internetu, její zobrazení německým filmem, tzv. Ostalgie-shows a další nositele ostalgie. Cílem práce je ukázat, že ostalgie se zaměřuje na kulturu a každodenní život v NDR, a neznamena touhu návratu jejího režimu. Práce poukazuje i na problém odlišnosti mezi západními a východními Němci a představuje ostalgiu jako fenomén, který může sjednocení těchto dvou dílčích německých společností spíše napomoci, než překážet.

Abstract

This thesis deals with the phenomenon of ostalgie in the new federal states of FRG. This is a specific form of nostalgia for everyday life in the GDR, which became a basis for a retro style, later expanded into many areas of everyday life in Germany. To understand this nostalgia it is necessary to take it into context with the issues that the residents of the new federal states in Germany had to face. Ostalgie was a result of disappointment with the situation in early 90's, and therefore this paper firstly discusses the troubled process of German reunification. The central point of interest of this thesis are the different forms of

ostalgie: so-called Ostalgie-Partys, the return of old East German products, Ostalgie on the Internet, its role in German film, so-called Ostalgie-Shows and another forms. The aim is to show that Ostalgie focuses on the culture and the everyday life of the GDR, and does not desire to return its regime. The work also points out the problem of differences between East and West Germans and depicts Ostalgie as a phenomenon that could be a support to German unification, rather than an obstruction.

Klíčová slova

Německo, NDR, SRN, ostalgie, kultura, znovusjednocení

Keywords

Germany, GDR, FRG, Ostalgie, culture, reunification

Rozsah práce: 107 998 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Vendula Vágnerová

Obsah

ÚVOD	2
POREVOLUČNÍ SITUACE A ZROD OSTALGIE	8
EUFORIE A DEMONTÁŽ STARÉHO REŽIMU	9
VYSTRÍZLIVĚNÍ.....	10
KRITIKA SJEDNOCENÍ.....	13
VZÁJEMNÁ STEREOTYPIZACE A ODCIZENÍ.....	15
OSTALGIE JAKO VÝSLEDEK LAICKÉHO DISKURZU	18
PROJEVY OSTALGIE	20
„OSTALGIE-PARTYS“	20
NÁVRAT VÝCHODONĚMECKÝCH ZNAČEK	23
OSTALGIE NA INTERNETU	27
OSTALGIE V NĚMECKÉM FILMU	32
„OSTALGIE-SHOWS“	39
OSTALGIE JAKO ATRAKCE	44
KRITIKA OSTALGIE	49
BILANCE SJEDNOCENÍ	51
PRŮZKUM ŽIVOTNÍ SITUACE V NOVÝCH SPOLKOVÝCH ZEMÍCH.....	51
WESTALGIE JAKO OPOMÍJENÝ JEV	52
ZÁVĚR.....	54
SEZNAM PŘÍLOH	66
PŘÍLOHY	67

Úvod

V loňském roce tomu bylo dvacet let od doby, kdy 3. října 1990 došlo k oficiálnímu znovusjednocení Německa, přesněji řečeno k připojení Německé demokratické republiky (NDR) k Spolkové republice Německo (SRN). Sjednocení předcházel pád Berlínské zdi, kterým se 9. listopadu 1989 zvedla pomyslná, více než čtyřicetiletá železná opona. Pád východoněmeckého režimu byl na obou stranách zdi doprovázen vlnou radosti, pocitem jednoty, bratrství a nadšení z vítězství nad socialistickým „uzurpátorem“ bránícím německé jednotě.

Pak ale přišlo vystřízlivění a nepříjemná realita. Na jednu stranu se začaly projevovat následky kritického stavu východoněmeckého hospodářství, na druhou stranu bylo nutné přizpůsobit bývalou NDR ve všech ohledech západním standardům, a to nejen ve smyslu nastolení kapitalistického systému, zrušení dřívějších institucí a implementace nových zákonů, ale samozřejmě bylo i přijmutí západních kulturních hodnot.

Po čtyřiceti letech své existence měla být NDR vymazána nejen z mapy, ale v zájmu německé jednoty pokud možno i z každodenního života jejích obyvatel. Pro východní Němce, kteří v NDR strávili prakticky většinu svého života, však byla transformace velice obtížná. Nové spolkové země Sasko, Durynsko, Braniborsko, Sasko-Anhaltsko a Meklenbursko-Přední Pomořansko se staly zaostalejší periferií, kde lidé často přišli o práci a neměli výrobky, na které byli zvyklí. Dlouholeté oddělení a odlišný vývoj dvou německých společností navíc vedly k jejich vzájemnému nepochopení, pocitu méněcennosti východních Němců a jejich stále častější tendenci vzpomínat na život před sjednocením.

Takové vzpomínání na „staré časy“ ve východním bloku se objevuje i v dalších bývalých sovětských satelitech, včetně současné České republiky, avšak ve sjednoceném Německu tento jev vyniká rozsahem i specifickou rolí, kterou má v utváření společné německé identity. V Německu pro tento jev vznikl i nový pojem – ostalgie – a stal se základem retro stylu, kterým se rozšířil do mnoha oblastí každodenního života SRN, od literatury přes suvenýry až do televizních show. Rozmanitost projevů ostalgie v Německu a její význam pro mě tedy byly hlavními důvody výběru tohoto tématu. Ve skutečnosti se však jedná o mnohem komplexnější jev vyžadující větší pozornost.

Jedná se o složeninu německých slov *Ost* (Východ) a *Nostalgie*, která vyjadřuje specifickou formou nostalgie po každodenním životě v NDR. Ve své práci budu používat její česky psaný ekvivalent „ostalgie“.

Oficiální zrod ostalgie jako pojmu přišel v roce 1992, kdy se dostavil pocit deziluze z přehnaných očekávání od nového systému. Názory na to, kdo je vlastně autorem tohoto neologismu, se liší. Doktor filosofie a odborník na sociální vědy Thomas Ahbe a profesor německých kulturních studií na univerzitě v Leeds Paul Cooke připisují jeho první použití drážďanskému kabaretistovi Uwe Steimlemu¹; podle knihy Reinharda Ulbricha a Andrease Kämpera *Sandmännchen im Trabi-Land* je jím rovněž saský kabaretista, ovšem jménem Bernd Lutz Lang.² Osobně se přikláním k verzi první. Nejenže ji prezentuje i německý tisk, ale sám Steimle se považuje za původce tohoto slova, a dokonce si jej nechal patentovat.³ Spolu se svým kolegou Tomem Paulsem připravil pro východoněmeckou regionální televizi MDR kabaretní show *Ostalgie*, skrze kterou se ostalgie poprvé mediálně rozšířila. V roce 1993 vyhlásila Společnost pro německý jazyk (*Gesellschaft für deutsche Sprache*; GfdS) tento novotvar nejoriginálnějším slovem roku.⁴

Popularita termínu rychle vzrostla a do dnešní doby již zahrnuje několik různých jevů. Podle konzervativního názoru ostalgie znamená nostalgii nepoddajných východních Němců, kteří sentimentálně idealizují svůj bývalý stát a banalizují tak jeho represivní povahu, případně si přejí návrat NDR. Půjdeme-li v rozboru pojmu hlouběji, tomu nasvědčuje i význam slova *nostalgie*, které se skládá z řeckého *nostos* (návrat domů) a *algos* (bolest, smutek, žal).⁵ Většina autorů však ostalгии chápe spíše jako symptom zániku NDR a zejména pak zklamání z vývoje v 90. letech. Z ekonomického hlediska je ostalgie slibným marketingovým tahem a z psychologického zase specifickým způsobem uchovávání dřívější identity. Uznávaná antropoložka Daphne Berdahlová, která se zabývala porevoluční východní Evropou, ji mimo jiné přirovnala k „obrození, reprodukci a

¹ Ahbe, Thomas. *Ostalgie. Zum Umgang mit der DDR – Vergangenheit in den 1990er Jahren.*

Landeszentrale für politische Bildung Thüringen: Erfurt 2005, 7.

Cooke, Paul. *Ostalgie's Not What It Used to Be.* *German Politics & Society* 22, č. 4 (zima 2004), 134.

<http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2010).

² Blum, Martin: *Remaking the East German Past: Ostalgie, Identity, and Material Culture.* *Journal of Popular Culture* 34, č. 3 (zima 2000), 230. <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2010).

³ S.n.: *Weinende Wessis.* *Der Spiegel*, 17. 3. 1997. (staženo 14. 4. 2011).

⁴ „Sozialabbau“ – Wort des Jahres 1993. *Reuters* 20. 12. 1993. (staženo 14. 4. 2011).

⁵ Boyer, Dominic: *Ostalgie and the Politics of the Future in Eastern Germany.* *Public Culture* 18, č. 2 (jaro 2006), <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=109&sid=c544eb9e-6e1c-429a-917b-7aaf86f20fac%40sessionmgr112>. (staženo 8. 5. 2010).

komercializaci výrobků z NDR a k museumifikaci východoněmeckého každodenního života“.⁶

Ve své práci budu obhajovat druhý zmíněný přístup, tedy pohled na ostalgie jako symptom zániku NDR, a zejména pak zklamání z vývoje v 90. letech. Ačkoliv existují výjimky, které budou uvedeny, ráda bych upozornila na chybné vnímání ostalgie jako touhy po návratu předrevoluční NDR z ideologického hlediska. Představím ostalgie jako fenomén zaměřený zejména na každodenní život v bývalé NDR a snahu reagovat na její porevoluční zobrazování jako pouhého státu diktatury SED (Sjednocená socialistická strana Německa). Hlavním cílem práce je zmapovat vývoj ostalgie a její projevy.

Pro lepší pochopení tohoto fenoménu je však nejdříve nutné popsat situaci, ve které se východní Němci po pádu Berlínské zdi nacházeli. V první kapitole se tedy budu zabývat procesem znovusjednocení Německa a transformací nových spolkových zemí. Od těchto událostí se totiž odrážely změny nálad východních Němců, které na podzim 1989 začaly euforií a postupným vystřízlivěním vedly k nespokojenosti a ke kritice sjednocení.

V druhé kapitole uvedu následky zmíněných porevolučních událostí jako podnět k individuálnímu přehodnocování života v NDR, a tudíž jako prvotní příčinu vzniku ostalgie.

Mým záměrem je přiblížit ostalgie jako fenomén. Fenomémem rozumím mimořádný jev značného rozsahu a širokého spektra podob, ze kterého jsem pro svou práci vybrala ty nejvýraznější a nejdiskutovanější. O podobách ostalgie bude nejrozsáhlejší kapitola práce, která bude zároveň reflektovat její vývoj a přeměnu. Od soukromých večírků i veřejných manifestací osobních vzpomínek v podobě tzv. *Ostalgie-Partys* se dostanu k tomu, jak ostalgie získávala stále silnější komerční podtext. Pomohla k návratu mnoha zaniklých východoněmeckých značek a výrobků, které se v následujících letech staly součástí dobře prodáváného retro kultu. Další oblastí, kde má ostalgie své specifické místo je internet, specifické v tom ohledu, že je v něm zřetelněji vidět diference pojmu ostalgie. Masového rozměru, avšak už výraznějšího odklonění od původního významu, dosáhla ostalgie průnikem do německé kinematografie, přičemž se v práci budu věnovat zejména filmům *Sonnenallee* (1999) a *Good Bye, Lenin!* (2003). Druhý zmíněný měl velký úspěch i

⁶ Berdahlová, Daphne: (N)ostalgie for the Present: Memory, Longing and East German Things. *Ethnos: Journal of Anthropology* 64, č. 2 (1999), 192. <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=5&hid=127&sid=d84a4ea7-9db3-4b2d-b046-28905e8d0a84%40sessionmgr112&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=sih&AN=9357993>. (staženo 14. 4. 2011).

na Západě, kde vyvolal vlnu televizních pořadů se zaměřením na každodenní život v NDR, tzv. *Ost-Shows*. Poslední část kapitoly bude věnována dalším způsobům obchodního využití ostalgie a jejímu zastoupení v muzeích.

Následovat bude krátká kapitola shrnující argumenty, kterými je ostalgie kritizována a odsuzována jako desintegrační prvek v německé společnosti.

V závěrečné kapitole se blíže zaměřím na průzkumy sledující vývoj životní situace v nových spolkových zemích od sjednocení po dnešek. Cílem této kapitoly je zjistit, jestli zdejší situace opravdu odráží „ostalgie“ nálady východních Němců. Dalším bodem této kapitoly je i otázka relevance westalgie, tedy vzpomínání na SRN před sjednocením, jakožto protiváhy k fenoménu ostalgie.

Z metodologického hlediska je práce kompilační přehledovou statí.

Jelikož se jedná o poměrně nový a vyvíjející se fenomén, česky psaná literatura, která by se zabývala výhradně ostalgií v Německu, zatím není k dispozici. Stručný přehled však nabízí sborník *Historická reflexe minulosti aneb „ostalgie“ v Německu a Česku*, který navazuje na stejnojmennou konferenci konanou v listopadu 2009 v pražském CEVRO Institutu.⁷ Pro úvod do problematiky ostalgie a všeobecný přehled o jejích podobách mi posloužila publikace *Ostalgie. Zum Umgang mit der DDR-Vergangenheit in den 1990er Jahren* již zmíněného Thomase Ahbeho, východoněmeckého odborníka, jenž se zaměřuje právě na ostalgií a východoněmeckou identitu.⁸ Mezi práce, které se zabývají ostalgií všeobecně, lze dále zařadit poněkud teoretičtější text amerického kulturního antropologa Dominica Boyera *Ostalgie and the Politics of the Future in Eastern Germany*,⁹ nebo práci Josepha Jozwiaka a Elisabeth Mermannové, rovněž amerických akademiků, „*The Wall in Our Minds? Colonization, Integration, and Nostalgia*“. Autoři druhého zmíněného textu vyzdvihují význam ostalgie jako integračního prvku, který otevřel diskusi na tabuizované téma Východu a celoněmecké identity.¹⁰ Významnou autorkou prací o (nejen německé)

⁷ Kunštát, Daniel; Mrklas, Ladislav (eds.): *Historická reflexe minulosti aneb „ostalgie“ v Německu a Česku*, CEVRO Institut: Praha 2009.

⁸ Ahbe, Thomas: *Ostalgie. Zum Umgang mit der DDR – Vergangenheit in den 1990er Jahren*. Landeszentrale für politische Bildung Thüringen: Erfurt, 2005. Publikace je volně dostupná ke stažení na Ahbeho osobní stránce: <http://www.thomas-ahbe.de/index.html>. (staženo 7. 5. 2010).

⁹ Boyer, Dominic: *Ostalgie and the Politics of the Future in Eastern Germany*. *Public Culture* 18, č. 2 (jaro 2006), <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=109&sid=c544eb9e-6e1c-429a-917b-7aaf86f20fac%40sessionmgr112> (staženo 8. 5. 2010).

¹⁰ Jozwiak, Joseph; Mermannová, Elisabeth: „*The Wall in Our Minds? Colonization, Integration, and Nostalgia*“. *Journal of Popular Culture* 39, č. 5, (říjen 2006). <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2010).

postkomunistické nostalgii byla i americká antropoložka německého původu Daphne Berdahlová. Její práce se však zaměřuje na problematiku spíše z hlediska etnicity, a tudíž jsem ji z důvodu malého překryvu s osnovou práce využila jen minimálně. K práci mi bohužel chyběly důležité tituly, které pravděpodobně obsáhle dokumentují fenomén ostalgie, ale nejsou v České republice dostupné. Těmi jsou publikace *DDR-Nostalgie. Dimensionen der Orientierungen der Ostdeutschen gegenüber der ehemaligen DDR, ihre Ursachen und politischen Konnotationen* od socioložky stuttgartské univerzity Katji Nellerové, *From Stasiland to Ostalgie: The GDR twenty years after* profesorky z Oxfordu Karen Leederové a *Ostalgie – A Part of a New East German Identity?* od Christine Polzinové, rovněž z oxfordské univerzity. Jelikož jsem se o jejich existenci dověděla opakovanou rešerší, jejich zaslání ze zahraničí by mne časově omezilo. Ačkoliv jsem tedy neměla publikace nabízející komplexní zpracování fenoménu ostalgie, vybírala jsem vhodné zdroje, které se zaměřovaly přímo na dílčí tematiku jednotlivých podtémat.

Detailní obraz situace v nových spolkových zemích po sjednocení a věrohodná data nabízí ve svých knihách sociální vědec a politolog Klaus Schroeder z berlínské Freie Universität. V knize *Die Preis der Einheit. Eine Bilanz* reflektuje období do roku 1999 a svá tvrzení dokládá množstvím tabulek, ze kterých jsem také několik uvedla v příloze své práce.¹¹ O dekádu delším obdobím až do roku 2010 se zabývá v knize *Das neue Deutschland. Warum nicht zusammenwächst, was zusammengehört*.¹² Konfrontuje rozšířené špatné nálady s ověřenými daty a zastává názor, že situace ve spojeném Německu (a konkrétně ve východním) je podstatně lepší, než vykazují nálady ve společnosti. Pro popis vývoje dílčí východoněmecké identity jsem využila text Rolfa Reißiga *Die Ostdeutschen – zehn Jahre nach der Wende. Einstellungen, Wertemuster, Identitätsbildungen*.¹³

Kapitoly pojednávající o ostalгии na internetu a v televizních show jsem zpracovala převážně na základě textů již zmíněného profesora Paula Cooka. V textu *Ostalgie's Not What It Used to Be* považuje komercializaci ostalgie, konkrétně její rozšíření v televizi, za odklon ostalgie od jejího původního významu.¹⁴ Tezí jeho studie *Surfing for Eastern*

¹¹ Schroeder, Klaus: *Die Preis der Einheit. Eine Bilanz*. Carl Hanser Verlag: Mnichov 2000.

¹² Schroeder, Klaus: *Das neue Deutschland. Warum nicht zusammenwächst, was zusammengehört*. Wjs Verlag: Berlin 2010.

¹³ Reißig, Rolf: *Die Ostdeutschen – zehn Jahre nach der Wende. Einstellungen, Wertemuster, Identitätsbildungen*, <http://ebookbrowse.com/die-ostdeutschen-zehn-jahre-nach-der-wende-pdf-d117886613>, (staženo 10. 4. 2011).

¹⁴ Cooke, Paul: *Ostalgie's Not What It Used to Be*. *German Politics & Society* 22, č. 4 (zima 2004). http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=106&sid=535_aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113. (staženo 7. 5. 2010).

Difference: Ostalgie, Identity, and Cyberspace je vyvrácení tvrzení některých novinářů, že internet je místem, kde se ostalgie vymyká kontrole, čímž je údajně nebezpečná.¹⁵ Pro vznik kapitoly o návratu východoněmeckých značek byl nejpřínosnější text *Remaking the East German Past: Ostalgie, Identity, and Material Culture* profesora Martina Bluma z Britské Kolumbie, který poukázal zejména na to, jak ostalgie vzdorováním dominantní západoněmecké společnosti může nejen zachovat východoněmeckou kulturu, ale i obohatit tu západoněmeckou, potažmo kulturu spojeného Německa.¹⁶

Ke zpracování ostalgie ve filmu jsem kromě množství analytických textů vycházela i z vlastních poznatků ze zhlédnutých filmů *Sonnenallee* a *Good Bye, Lenin!*.

Všechny projevy ostalgie jsem zároveň doplňovala informacemi z článků zveřejněných v německém denním tisku (nejčastěji *Berliner Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung* nebo *Die Tageszeitung*), týdeníku *Der Spiegel* a dalších. Všechny tyto články byly získány prostřednictvím databáze Factiva, většina akademických textů je potom uložena v databázích EBSCO nebo JSTOR.

¹⁵ Cooke, Paul. Surfing for Eastern Difference: Ostalgie, Identity, and Cyberspace. Seminar. *A Journal of Germanic Studies* 40, č. 3 (září 2004). <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7.5.2010).

¹⁶ Blum, Martin: Remaking the East German Past: Ostalgie, Identity, and Material Culture. *Journal of Popular Culture* 34, č. 3 (zima 2000). <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2010).

Porevoluční situace a zrod ostalgie

Pádem Berlínské zdi, symbolu oddělení dvou odlišných německých světů, se 9. listopadu 1989 zvedla pomyslná více než čtyřicetiletá železná opona. Pád východoněmeckého režimu byl na obou stranách doprovázen vlnou radosti, pocity jednoty, bratrství a nadšení z vítězství nad socialistickým „uzurpátorem“ bránícím německé jednotě. Po pádu zdi a s ní i celého východoněmeckého systému přirozeně vznikla debata ohledně budoucího státního zřízení NDR. Nový ministerský předseda Hans Modrow navrhl západoněmeckému kancléři Helmutu Kohlovi s ohledem na stav NDR formu smluvního společenství mezi oběma německými státy. Tuto myšlenku Kohl přijal a v pátém bodě svého desetibodového programu z 28. listopadu dále podpořil rozvoj konfederativních struktur, které měly vést k federaci, možností tedy bylo i znovusjednocení. Spolková republika tak změnila kurs ze snahy stabilizace NDR a spolupráce s ní na požadavek změny jejího systému a snahu o sjednocení.¹⁷ Tato „německá otázka“ byla ale zpočátku sporná. Například bývalý spolkový kancléř Willy Brandt byl sjednocení nakloněn, jeho spolustraník Egon Bahr nikoliv a opoziční skupina *Demokracie nyní* preferovala sjednocení, ale pouze za předpokladu oboustranného přiblížení a řady reforem v obou německých státech.¹⁸ Situace byla vázána i na Spojené státy a Sovětský svaz. Americká vláda George Bushe staršího sjednocení Německa od začátku podporovala a Michail Gorbačov mu přestal bránit po Kohlově návštěvě v Moskvě 10. února 1990. Většina východních Němců přijala myšlenku sjednocení jako řešení východní zaostalosti a oficiálně ji schválila 18. března 1990 v prvních celoněmeckých volbách do Lidové sněmovny hlasováním pro vítěznou *Alianci pro Německo*.

O vnějších aspektech sjednocení jednaly dva německé státy a čtyři mocnosti v rámci konferencí „dva plus čtyři“, z nichž se první uskutečnila 5. května. Osmnáctého dne téhož měsíce byla uzavřena smlouva o vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie, která s platností od počátku července stanovovala jako druhou měnu ve východních zemích západoněmeckou marku (DM) jakožto základ pro zavedení tržní ekonomiky na území NDR a její transformaci. Výše směnného kurzu západní a východní marky byla předmětem kontroverzní diskuze, kde proti sobě stál zájem životního standardu obyvatel a

¹⁷ Wolfrum, Edgar. *Zdařilá demokracie. Dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek*.

Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, Stuttgart 2008, 375.

¹⁸ Schroeder, Klaus. *Die Preis der Einheit*, 114.

prospívajícího průmyslu. Nakonec kurz odpovídal zhruba poměru 1,6:1.¹⁹ Přeměna centrálně řízeného plánovaného hospodářství na tržní byla uskutečněna i skrze Úřad správy státního majetku (*Treuhandanstalt*, zkráceně *Treuhand*), který od června 1990 sdružoval a bez jakékoliv předchozí praxe privatizoval a sanoval národní podniky, což vyvolalo kritiku, jíž se budu věnovat později.

Další integraci zpečetila 12. září 1990 moskevská smlouva „dva plus čtyři“ o závěrečných ustanoveních ve vztahu k Německu, která vedla ke konečnému schválení připojení NDR pod oblast Základního zákona SRN s platností od 3. října 1990, čímž došlo ke znovusjednocení Německa. Jak je ale dodnes vidno, neznamenalo toto datum automaticky sjednocení německého národa. Začleňování zemí bývalé NDR do struktur SRN bylo doprovázeno četnými problémy, které reflektovaly pocity východních Němců a které daly za vznik jevu, o kterém tato práce pojednává.

Euforie a demontáž starého režimu

Porevoluční nálady ve východoněmecké společnosti lze podle východoněmeckého odborníka na společenskou vědu Rolfa Reiðiga rozdělit zhruba do tří fází, a sice podle změny postoje k radikální změně systému a ke sjednocení samotnému.²⁰

První fáze začíná událostmi podzimu 1989 a končí koncem roku 1990. Zahrnuje tedy pád Berlínské zdi, zmíněné březnové volby a proces sjednocení a rychlého zavedení státní jednoty. V této fázi je pro východní Němce charakteristický pocit radosti z osvobození, optimismus a zejména během revoluce silná euforie, jasně viditelná například na účasti obyvatelstva na demontáži režimu, která probíhala v několika podobách.²¹ Tou první bylo spontánní a často násilné odstraňování symbolů socialistické moci, podnícené silnými emocemi okamžiku. Další podoba demontáže byla poněkud klidnějšího charakteru, ale zato s originálními satirickými prvky a s vítěznou ironií. Svobodně a otevřeně byli pohlaváři státní Sjednocené socialistické strany Německa (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*, SED) zesměšňováni karikaturami, např. pod

¹⁹ Tamtéž, 128.

²⁰ Reiðig, 2.

²¹ Ahbe, 10–13.

stranickým znakem podání ruky se objevil nápis *und Tschüs!* nebo lidé připisovali legrační komentáře na propagandistické transparenty.²² Od poloviny listopadu tak byly na takzvaných pondělních demonstracích v Lipsku stále častěji k vidění vlajky NDR, z nichž byl vyříznut a demonstrativně spálen státní znak uprostřed, k vidění i slyšení hesla jako „Německo – společná vlast“ (*Deutschland – einig Vaterland*) nebo známé „Jsme jeden národ“ (*Wir sind ein Volk*).²³ Všechny tyto projevy dokazovaly přání rychlého sjednocení, a ačkoliv byly o mnoho intenzivnější na straně východní, pocit sounáležitosti a společné identity byl zřejmý i na Západě. Davy lidí obléhaly 15. ledna 1990 berlínskou budovu Ministerstva státní bezpečnosti a žádaly založení instituce, která by schraňovala jeho dokumenty a potrestala za veškeré dlouholeté utrpení zodpovědnou elitu.²⁴ Březnovými volbami si východní Němci zvolili cestu ke sjednocení, dali západním Němcům důvěru a věřili, že budou „pozápadněni“ na vyšší úroveň.

Vzhledem k tématu této práce je však důležité zmínit zejména fascinaci západními výrobky a neuvěřitelnou škálou náhle dostupného sortimentu. Takto opojení lidé z Východu nadměrně konzumovali západní zboží a nahrazovali jím to vyrobené v NDR. Vše, co ještě včera tvořilo atmosféru východoněmeckého domova a života vůbec, bylo najednou nmoderní a nedostačující. Běžně užívané věci byly po revoluci demonstrativně vyřazovány a východní značky zatraceny.²⁵ Například i Trabant, na který se dříve čekalo několik let, pozbyl hodnoty a byl nahrazován auty ze Západu. Toto období je tedy charakteristické zejména dobrovolnou a intenzivní orientací východních Němců na Západ.

Vystřízlivění

Přelomem let 1990 a 1991 nastala v pohledu na nově nabytou německou jednotu změna. Postupně se začaly projevovat vedlejší účinky toho, co se dělo v předchozích měsících. Lidé si v této fázi začali uvědomovat zoufalý stav východoněmeckého hospodářství, materiální zaostalost oproti Západu a rozdíl nejen v blahobytu, ale i

²² Ahbe, 11–12.

²³ Schroeder, *Die Preis der Einheit*, 111.

²⁴ Augustine, Dolores: The Impact of Two Reunification-Era Debates on the East German Sense of Identity. *German Studies Review* 27; č. 3 (říjen 2004), 564. <http://www.jstor.org/stable/4140983>. (staženo 19. 4. 2011). Pro tento účel byl později v roce 1992 založen Gauckův úřad.

²⁵ Thomas Ahbe popisuje tuto situaci na osudu tisíce čerstvě vytištěných knih, které se ocitly na skládce nedaleko Lipska. Důvodem bylo, že by je po převratu nikdo nechtěl, protože byly z východu, ačkoliv šlo o dětské knížky a německé i zahraniční klasiky. Ahbe, 18.

v chování a mentalitě. S odhalováním dříve nepostřehnutých skutečností vlnu euforie a nadšení postupně vystřídaly pocity nejistoty a zklamání z procesu sjednocení a transformace.

Z ekonomického hlediska zapříčinil drtivý pokles poptávky po východoněmeckém zboží krach mnoha firem a potažmo značnou ztrátu pracovních míst, která byla ještě umocněna privatizací státních podniků skrze *Treuhand* a rozsáhlou deindustrializací. Za čtyři roky své existence se prodalo 14 500 podniků a jejich částí, 850 hospodářských provozů se stalo majetkem cizího státu a 3 700 podniků bylo zrušeno nebo provozně omezeno.²⁶ Přeživší východoněmecké podniky se musely snažit ubránit silné světové konkurenci a trvalo dlouho, než se východní hospodářství začalo z přechodu na tržní ekonomiku postupně zotavovat.²⁷

Obrovské změny nastaly i v oblasti sociální. Východní Němci měli zažitou představu státu, který je sociálně zabezpečil, zajistil bydlení, péči o děti, volnočasové podnikové aktivity a hlavně práci.²⁸ Dělnický svět (*Arbeiterwelt*) a jeho sociální výhody byly však náhle pryč. Jednomu a půl milionu lidí, kteří ztratili práci kvůli privatizaci, byla přislíbena místa nová, ale realita byla jiná. Když nezaměstnanost na Východě od pádu NDR stoupla prakticky z nuly na 10,2 % v roce 1991 oproti 6,2 % v témže roce na Západě, byla to pro východní Němce tvrdá zkušenost (příloha č. 1).²⁹ V následujícím roce už bylo oficiálně nezaměstnáno 14,4 % práceschopných obyvatel nových spolkových zemí a tento počet se stále zvyšoval. V roce 2006 dosáhl zatím nejvyšší hodnoty, a to 20,6 %.³⁰

Schopnosti a vzdělání nabyté v NDR byly často znehodnocovány, a ačkoliv docházelo k masovým rekvalifikacím a školením, byli východní Němci v mnoha ohledech považováni za nekompetentní, zejména v administrativní sféře. S přechodem na nový spolkový systém se museli nejdříve seznámit s novými zákony, novými pravidly a mnohdy se cítili spíše jako „podřízení zákazníci“ západních úřadů.³¹ Když už práce byla, tak ve smíšeném kolektivu většinou panovaly špatné vztahy způsobené střetem rozdílných kultur

²⁶ Wolfrum, 401.

²⁷ Ragnitz, Joachim; Lehmann, Robert; May, Michaela: Bilanz – 20 Jahre Deutsche Einheit: Gutachten vom Institut für Wirtschaftsforschung (ifo Dresden), *Texte zur Sozialen Marktwirtschaft* 4, (2010). <http://www.insm.de/insm/Wissen/Publikationen/Texte-zur-Sozialen-Marktwirtschaft.html>. (staženo 3. 5. 2011).

²⁸ Schroeder, *Das neue Deutschland*, 200.

²⁹ Číselné údaje k nezaměstnanosti se mohou u různých autorů nepatrně lišit. Po konfrontaci s údaji uvedenými v knize *Der Preis der Einheit* Klause Schroedera na s. 136 jsem pro práci zvolila raději aktuálnější graf, který zasahuje až do roku 2008. Viz příloha č. 1. *Die Entwicklung der Arbeitslosigkeit in Deutschland* http://www.bpb.de/themen/P8N9HS,0,0,Die_Entwicklung_der_Arbeitslosigkeit_in_Deutschland.html (staženo 2. 5. 2011).

³⁰ Tamtéž.

³¹ Ahbe, 31.

a zvyků, protože obě strany se chovaly tak, jak byly zvyklé, a obě své chování považovaly za to normální. Takováto nová sociální, kulturní a hospodářská uspořádání se tedy rychle dotkla i mezilidských vztahů a vedla k vytváření oboustranných stereotypů, ke kterým se ještě vrátím později.

Dalším desintegračním prvkem byl odliv části obyvatel na Západ. Po otevření hranice byli lidé z NDR šokováni rozdílem v blahobytu obou států a cítili se být minulým režimem oklamáni. Od sjednocení k roku 2009 tak z bývalé NDR na vyspělejší Západ odešlo zhruba 1,6 milionu lidí. Význam tohoto čísla umocňuje to, že v roce 1990 žilo na Východě Německa asi 16 milionů lidí, na Západě 63,7 milionů a že počet východních Němců přestěhovaných na Západ dosahuje od roku 1989 dvaceti procent tamního obyvatelstva.³² Jen za roky 1989 a 1990 přišlo východní Německo o téměř tři čtvrtě milionu obyvatel (příloha č. 2).³³ Problém byl i v odchodu potřebných kvalifikovaných jedinců a odborníků z různých oblastí, zejména pak ze školství a vědy. Navíc se na Západ stěhovali spíše mladí lidé, což v nových spolkových zemích zapříčinilo zvýšení věkového průměru.

Problémem byl i veřejný obraz bývalé NDR, její historické zařazení a vyrovnávání se s její minulostí. Veřejné odhalení zločinů bývalého režimu vyvolalo silnou kritiku ze strany západních Němců, kteří NDR přiřadili synonyma jako *Stasi-Staat*, *Terrorregime*, *Mangelgesellschaft* nebo *Unrechtsstaat*, jenž bylo i oficiálně zmíněno ve sjednocovací smlouvě. Začalo se o ní mluvit i jako o druhé německé diktatuře s přirovnáním k poválečnému nacismu. Pro obyčejné občany bylo těžké adekvátně reagovat a s režimem se identifikovat nebo se od něj naopak distancovat. V roce 1994 považoval NDR za *Unrechtsstaat* jen každý třetí východní Němec a v roce 1998 dokonce už jen každý čtvrtý (oproti 74 % západních Němců tohoto názoru).³⁴ To, že v komunismu žila jen část obyvatel nové SRN a že zejména v západním Německu byla stále otevřená otázka minulosti nacistické, dělá z německého zvládnutí minulosti (*Bewältigung der Vergangenheit*) unikátní proces, který nemá díky svým specifickým v evropském horizontu obdoby.³⁵ Probíhal v několika rovinách, politicky na úrovni Spolkového sněmu a parlamentů spolkových zemí, individuálně pak díky umožnění přístupu ke všem spisům prostřednictvím Gauckova úřadu (jinak jako Úřad spolkového zmocněnce pro podklady

³² Schroeder, *Das neue Deutschland*, 204.

³³ Přesně 742 387. Viz tabulka č. 2. Schroeder, *Der Preis der Einheit*, 158.

³⁴ Schroeder, *Der Preis der Einheit*, 217.

³⁵ Faulenbach, Bernd. Vyrovnávání se s minulostí po roce 1989 v Německu, in: *Vyrovnávání se s totalitní minulostí. Srovnání situace v Německu a v České republice po roce 1989*, Botschaft der Tschechischen Republik in Berlin 2007. Wissenschafts-Verlag: Berlin 2008, 69–75.

Státní bezpečnostní služby bývalé NDR). Vyrovnaní se s diktaturou SED bylo i účelem Vyšetřovacích komisí Spolkového sněmu (*Enquete-Kommission*), které za podpory vědců a sekretariátu parlamentu během 90. let shromáždily množství poznatků o NDR a sepsaly jednotnou zprávu.³⁶ Otevřená diskuze o zločinech režimu a odhalování obětí však vedlo ke znevažování nejen NDR jako takové, ale i k odsuzování jejích obyvatel, což vedlo k asymetrii v individuálním srovnávání tohoto veřejného obrazu NDR s vlastními vzpomínkami. Docházelo tak spíše k oddálení západních a východních Němců, než k jejich přiblížení.

Reálná situace se tedy od představ, které si mnozí obyvatelé nových spolkových zemí o životě na Západě utvořili v první fázi euforie, výrazně lišila. Jako vedlejší produkt zklamání a deziluze se už v této fázi krátce po sjednocení začíná objevovat tendence vzpomínání na „staré dobré časy“ a snaha něco si z této ztracené východoněmecké identity udržet. To, že se nejednalo jen o marginální jev, dokazuje i jeho pojmenování ostalgií již v roce 1992, jak bylo řečeno v předchozí kapitole.

Kritika sjednocení

Na začátku roku 1997 ke kritickým postojům vůči sjednocení a procesu transformace přispělo i veřejné „Erfurtské prohlášení“ (*Erfurter Erklärung*), ve kterém východní i západní politici a intelektuálové vyjádřili nespokojenost s vývojem v nových spolkových zemích a zejména s tehdejší vládou.³⁷ Mezi signatáře patřil i spisovatel Günter Grass, který zdůraznil problém rozdělení Německa i přes jeho jednotu, a také pocit vzájemného odcizení, nebo sociální demokrat Egon Bahr s kritikou Gauckova úřadu, který označil za „účinný nástroj proti usmíření“.³⁸ Argumenty týkající se kritiky sjednocení byly následující:³⁹

³⁶ Tamtéž.

³⁷ „Die regierende Politik in unserem formal verinteten Land ist in einem Zustand von gnadenloser Ungerechtigkeit, Sozialverschleiss und fehlenden Perspektiven versunken. (...) Sehr viele neue Bundesbürger erleben, was gegenwärtig geschieht, als Enteignung ihrer erworbenen Rechte und ihrer Hoffnung auf Freiheit, Gleichheit, Mitmenschlichkeit.“ Erfurter Erklärung. <http://userpage.fu-berlin.de/~roehrigw/erfurt.htm>. (staženo 1. 5. 2011).

³⁸ Schroeder, Klaus; Der Preis der Einheit, 233.

³⁹ Tamtéž, 234.

- sjednocení nebylo sloučením dvou rovných států, ale anšlusem východoněmeckých zemí, jimž byl vnucen západoněmecký pořádek
- rychlé zavedení DM a privatizační politika Treuhandu vedly k deindustrializaci a potažmo ke snížení šancí na hospodářský růst
- kritika principu restitucí a odškodnění
- odhalení dokumentů SED a činnost Gauckova úřadu vedly k jednostrannému, špatnému pohledu na NDR a na jeho obyvatele
- obrovská peněžní podpora Východu tekla zpět na Západ, ještě tak zvýšila západoněmecký kapitál
- sjednocení bylo kolonizací Východu

Vědomí sjednocení Německa jako kolonizace zmíněné v posledním bodě bylo poměrně rozšířené. Dle Allensbašského institutu pro veřejné mínění (*Institut für Demoskopie Allensbach*) měly dvě třetiny východních Němců pocit, že si je západní část takovýmto způsobem podmanila.⁴⁰ Skutečnost, že se prakticky ve všem museli podřítit západním standardům, případy znevýhodňování na trhu práce, nižší výměry mezd atd. vyústily v pocit, že je s nimi zacházeno jako s „občany druhé kategorie“ (příloha č. 3). Ještě v roce 1995 se takto cítilo až 72 % obyvatel nových spolkových zemí a tři čtvrtiny zdejších obyvatel si připadaly spíše jako východní Němci než Němci.⁴¹

Co se týká postoje k vydobyté demokracii, na rozdíl od nálad během a krátce po revoluci, koncem 90. let k ní vidělo hodně lidí možnou alternativu. V roce 1998 spatřovala v demokracii nejlepší formu státního zřízení jen pouhá pětina východních Němců (oproti dvěma třetinám západních) a dle podobného průzkumu v roce 1999 vidělo demokracii jako jedinou možnou formu vlády v Německu jen 31 % dotázaných lidí z Východu (oproti 64 % ze Západu).⁴²

Nutno však zdůraznit, že východoněmecká ekonomická a sociální situace byla (a stále je) podporována obrovskými sumami peněz jak z rozpočtu federálního, tak z rozpočtů zemských, z Evropské Unie, ale i z výtěžku kritizované privatizace skrze *Treuhand*.⁴³ Už

⁴⁰ Tamtéž, 186.

⁴¹ Ahbe, 39.

⁴² Rießig, 5.

⁴³ 20 Jahre Deutsche Einheit – ein erfolgreicher, nicht abgeschlossener Prozess. Beitrag von Bundesfinanzminister Dr. Wolfgang Schäuble im Handelsblatt vom 1. 10. 2010. http://www.bundesfinanzministerium.de/nr_53848/DE/Presse/Reden-und-Interviews/20101001-Handelsblatt.html?__nnn=true. (staženo 1. 5. 2011).

v červnu 1990 byl založen fond *Deutsche Einheit*, který se do roku 1994 (včetně) zavazoval vyplatit podporu novým spolkovým zemím celkem 160,705 miliard DM.⁴⁴ S platností od roku 1995 do roku 2004 na něj navázal *Solidarpakt I*, přes který dostaly nové země 94,5 miliard EUR. Byl prodloužen jako *Solidarpakt II*, který by měl východní země finančně podporovat až do roku 2019, a to celkem 156,6 miliardami EUR.⁴⁵ Většina peněz převedených na Východ v rámci *Aufbau Ost*, jak se projekt podpory novým spolkovým zemím souhrnně nazývá, pochází ze starých spolkových zemí, a podle Klause Schroedera činila tato suma za období 1990–2009 asi 1,6 bilionů EUR.⁴⁶

Kritika sjednocení ze strany východních Němců je v drtivé většině případů založena na jejich špatné ekonomické a sociální situaci a na negativních zkušenostech nabytých během procesu sjednocování.⁴⁷ Pocit „občanů druhé kategorie“ šel ruku v ruce s pocitem méněcennosti a nespokojenosti, který přispíval k dalšímu oddalování německých dílčích společností a k utváření vzájemných stereotypů.

Vzájemná stereotypizace a odcizení

Amerikanizace západoněmecké společnosti a na druhou stranu sovjetizace východoněmecké společnosti během období rozdělení předurčily rozdělení cest německého národa. Život individualizované a pluralizované západoněmecké společnosti, jíž dominovala střední třída, se tak v mnohém lišil od kolektivního, na egalitářské společnosti závislého života proletariátu.⁴⁸ Po jejich opětovném setkání došlo ke kulturnímu šoku a logicky tedy k vzájemnému nepochopení, odcizení, až iritaci. Základní

⁴⁴ Gesetz über die Errichtung eines Fonds „Deutsche Einheit“. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/defg/gesamt.pdf>. (staženo 1. 5. 2011).

⁴⁵ S.n.: Aufbau Ost wird fortgesetzt. http://www.bundesregierung.de/nn_774/Content/DE/StatischeSeiten/Breg/ThemenAZ/AufbauOst/aufbauost-2006-07-27-aufbau-ost-wird-fortgesetzt.html. (staženo 1. 5. 2011).

⁴⁶ Schroeder, *Das neue Deutschland*, 165.

⁴⁷ Příklad reakce východních Němců na situaci po sjednocení přibližuje Schroeder následující citací jednoho čtenáře: „*Als heutiger Sicht glaube ich, wurden wir mit dem Mauerfall aus dem Paradies vertrieben. Am Anfang war ja überhaupt nicht die Rede davon, sich vom Westen okkupieren zu lassen. (...) Eine riesige Welle von Gaunern und Ganoven – die im Westen nichts geworden waren – schwappte nun mit treuhändischer Hilfe übers Land und zerschlug jegliche Industrie und Wertschöpfungsmöglichkeiten der dort lebenden Uneinwohner. Jeder war sich nun selbst der Nächste und musste zusehen, mit dem Hintern an die Wand zu kommen*“. Schroeder, *Das neue Deutschland*, 66.

⁴⁸ Schroeder, *Das neue Deutschland*, 12–13.

rozdíly se projevovaly v kontaktním jednání, v politickém i společenském životě.

Odlišný byl i vztah na pracovišti, kde se projevovaly například takové na první pohled maličkosti jako rozdíl ve zvyku potřesení rukou, který byl pro východní Němce vyhrazen spíše pro formální příležitosti.⁴⁹

Rozdíl v politických stranách se vyznačuje zejména zvláštním postavením PDS v nových spolkových zemích, která je na Západě viděna jako nedemokratický následník SED, ale naproti tomu ji východní Němci berou jako plnohodnotnou součást politického spektra, která zastupuje zájmy východu.⁵⁰

Zjevný je i vliv víry na mentalitu obou částí. Na Západě se s vírou cítí být spojeno stále více a více obyvatel, k žádné církvi se tu nehlásí jen sedmnáctiprocentní menšina, kdežto na Východě jsou bez vyznání tři čtvrtiny obyvatel, což může vysvětlovat i jejich silnější inklinaci k materiálním potřebám.⁵¹

Co se týká volnočasových aktivit, východní Němci více sledují televizní filmy a seriály, doma více kutí, ale chodí méně často do divadla, méně se podílejí na politickém životě a ve čtení novin a jejich předplatného jsou pod západním standardem. Například *Spiegel* četlo v roce 1999 asi 10 % západních, ale jen 4 % východních Němců.⁵²

Rozdílů v chování mezi západními a východními Němci by se dalo najít mnohem více. Důležité je však to, jak jsou tyto rozdíly vnímány jimi osobně a jak utvářejí názory o sobě navzájem. Jak dokazuje už článek *Es ist ein anderes Leben* v zářijovém vydání *Spieglu* z roku 1990, obrazy druhé strany si lidé začali utvářet už záhy po otevření hranice a po prvních kontaktech.⁵³ Obě strany se chovaly tak, jak byly zvyklé, obě své chování považovaly za to normální, což při vzájemném styku a pozorování zákonitě vedlo k vytvoření stereotypů, které jsou zobrazeny v příložených tabulkách (příloha 4 a 5).⁵⁴ Východní Němci byli v očích západních sousedů věčně nespokojení, nenasytí, nesamostatní, pokrytečtí a vzhledem ke stagnaci západoněmeckého blahobytu ve prospěch Východu hlavně nevděční. Navzdory tomu vyčítají východní Němci západním zase nedostatečnou solidaritu.⁵⁵ Velice zajímavý poznatek, který ovšem nelze vyčíst z tabulek

⁴⁹ Ahbe, 32. Ahbe stereotypy obou společností a názory o sobě navzájem detailně popisuje na stranách 31–33.

⁵⁰ Schroeder, *Das neue Deutschland*, 170–172.

⁵¹ Tamtéž, 185.

⁵² Schroeder, *Der Preis der Einheit*, 180–184.

⁵³ Bickerich, Wolfgang. *Es ist ein anderes Leben*. *Der Spiegel* 24. 9. 1990. (staženo 3. 5. 2011).

⁵⁴ Ahbe, 33.

⁵⁵ Ahbe, 32–33.

Schroeder, *Das neue Deutschland*, 163.

uvedených v Ahbeho práci, uvádí v obou svých knihách Klaus Schroeder. Zatímco východní Němci podle něj hodnotili sami sebe především pozitivně (společenštití, citliví, smířliví, pilní a angažovaní), západní Němci byli schopni i sebekritiky, a dokonce se s východními shodli, když sami uznali, že jsou sebestřední, ambiciózní, arogantní, pyšní či mocichtiví. Zároveň se nebránili vyzdvihnout i dobré stránky druhé strany, když lidi z Východu označili jako přátelské, ochotné, čestné nebo spolehlivé.⁵⁶

Na základě výše zmíněného je patrné, že nejvýraznější rozdíly v chování německých dílčích společností jsou zapříčiněny zejména odlišnostmi v systému, sociální struktuře a kultuře všedního dne obou bývalých samostatných republik. Následkem toho došlo ve spojeném Německu ke vzájemné stereotypizaci ve smyslu *Ossis* (ti z Východu) a *Wessis* (ti ze Západu), pro které se ve veřejné debatě vžila pejorativně zabarvená označení *Jammerossis* a *Besserwessis* („žalostní východáci“ a „lepší západáci“).⁵⁷

⁵⁶ Schroeder, *Das neue Deutschland*, 53.

Schroeder, *Der Preis der Einheit*, 187.

⁵⁷ Rozšíření těchto pojmů lze předpokládat z jejich častého výskytu v periodikách různého druhu a ve veřejné debatě. Jako příklad lze uvést knihu *Typisch Ossi, typisch Wessi: Eine längst fällige Abrechnung unter Brüdern und Schwestern*, ve které jsou humorným způsobem líčeny charakteristické postoje obou stran k různým situacím, kterými se autoři snaží poukázat na oboustrannou pravdu a problematiku vzájemného nepochopení.

Jürgs, Michael; Elis, Angela: *Typisch Ossi, typisch Wessi: Eine längst fällige Abrechnung unter Brüdern und Schwestern*. C. Bertelsmann Verlag: Mnichov 2005.

Ostalgie jako výsledek laického diskurzu

Poslední fázi utváření postoje východních Němců ke sjednocení lze podle Rießiga datovat od přelomu let 1994 a 1995.⁵⁸ Tehdy už byla institucionální integrace systému dovršena, ale ta sociální nikoliv, ba naopak. Západní svět byl v mnohých oblastech východním Němcům stále cizí. Problémy s prosazením se v něm a pocit, že vše, co si za celý život vybudovali, je nyní k ničemu, vyvolaly deprese a tendence uzavírat se do sebe. V novém Německu jim bylo dáváno najevo, že dříve žili „*ein falsches Leben im falsches System*“, což vyvolalo individuální potřebu přehodnocení života v NDR.⁵⁹

Změna postoje k minulému režimu je patrná v průzkumu z poloviny 90. let, kdy se v odpovědi na otázku, co si lidé představí pod pojmem „život v NDR“, umístila na prvních místech následující kritéria: plná zaměstnanost, sociální zabezpečení, levné jídlo, podnikové dovolené, aktivity pro děti a dobrý pocit v pracovním kolektivu. Z negativních asociací se až na osmém místě objevilo omezení cestování a diktatura dokonce až na místě patnáctém, dále pak ekonomická zaostalost nebo pronásledování.⁶⁰ V jiné anketě allensbašského institutu se NDR v hodnocení východních Němců umístila v rámci škály od -2 do +2 na plusovém 0,11.⁶¹ Zatímco na začátku 90. let se vládou SED cítilo být podvedeno 70 % lidí, v roce 2009 už to bylo jen 45 %.⁶² Stále velká část východních Němců považovala socialismus za dobrou, leč špatně interpretovanou myšlenku (v roce 1990 65 %, v roce 1998 62 %) a 46 % by se v roce 1998 vyslovilo spíše pro samostatný stát v rámci „třetí cesty“. ⁶³ Do popředí diskuze se tedy na přelomu let 1995 a 1996 dostaly otázky každodenního života v bývalé NDR a sílily eufemizující návraty do vlastní minulosti, které vyústily v jakýsi *Wir-Gefühl*, sloužící zejména k sebeidentifikaci obyvatel nových spolkových zemí a obraně vůči znehodnocení jejich předrevolučních životů.

Odborníci vysvětlují vznik ostalgie jako následek rychlého zániku státu, který byl pro většinu obyvatel jedinou vlastí. Sjednocení pro ně tudíž bylo obrovským zlomem. Ocitli se v roli „přistěhovalců“, najednou žili v jiné zemi, jejímuž chodu se museli

⁵⁸ Rießig, 3–4.

⁵⁹ Ahbe, 30.

⁶⁰ Schroeder, *Der Preis der Einheit*, 217–218.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Schroeder, *Das neue Deutschland*, 69.

⁶³ Schroeder, *Der Preis der Einheit*, 219.

přizpůsobit, čelit v ní mnohým ponížením a nátlaku asimilace.⁶⁴ Jejich schopnost naučit se „být západními Němci“ a přijmout jejich hodnoty byla omezená a zároveň byly pryč hodnoty východní a s nimi spojená zažitá každodennost. Východoněmecký psychoanalytik Hans-Joachim Maaz, jenž se zabývá vlivem NDR a následků jejího zániku na identitu východních Němců, popsal tento stav jako „syndrom ztráty“, kde zánik NDR vyvolal základní otázky identity a znehodnocený život dal vzniknout debatě o hodnotě života jako takového.⁶⁵

Dále je důležité uvědomit si souvislost všeho, co bylo řečeno v této kapitole, tedy vývoj na území nových spolkových zemí v 90. letech a jeho následky. Nesplněná očekávání, nezkušenost s cizím systémem a pocit zranitelnosti, nutnost postavit se na vlastní nohy, uvědomování si rozdílů v majetku i myšlení a z toho vyplývající stereotypy, to vše umocňovala neobvykle vysoká nezaměstnanost. Dalším problémem byl veřejný obraz života východních Němců, který byl často povrchní a jednostranný. Oficiální název NDR byl veřejně substituován ostrými pojmy, přičemž intenzivní vyrovnávání se s minulostí v 90. letech stále připomínalo východním Němcům zejména špatné stránky režimu, jeho zločiny a případy represí, navzdory faktu, že 80 % výdělečně činných lidí obětmi politické represe nebylo.⁶⁶ Samozřejmě je nepřipustné marginalizovat zbylých 20 % postižených, ale vzhledem k tomu, že většina obyčejných lidí takovou zkušenost neměla, nemohla se s tímto oficiálním diskurzem identifikovat. Proto se stále častěji ozývaly nostalgické vzpomínky na „staré dobré časy“, kde nebylo všechno tak zlé.

Ačkoliv ostalgie jako pojem vznikla v roce 1992, jako fenomén se začala rozšiřovat od poloviny 90. let, kdy přesáhla laický diskurz a byla nástrojem individuálního vypořádání se s minulostí. Během následujících let se dostala do běžného života spolkové republiky a v různé intenzitě a podobách, které budou předmětem další části práce, je můžeme pozorovat dodnes.

⁶⁴ Jozwiak, Joseph; Mermann, Elisabeth: „The Wall in Our Minds?“ Colonization, Integration, and Nostalgia. *Journal of Popular Culture* 39, č. 5 (říjen 2006) 781. <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2010).

⁶⁵ Augustineová, 563.

⁶⁶ Ahbe, 42.

Projevy ostalgie

„Ostalgie-Partys“

Jednou z nejstarších forem tohoto nostalgického návratu do minulosti byla společenská setkání, oslavy a diskotéky v retro stylu, pro které se vžily názvy jako *Ostalgie-Party*, *DDR-party* nebo *Ossi-Disco*.

Nejdříve se jednalo o akce v soukromí domova, malé obecní zábavy nebo druh maloměstských karnevalů. Prostory byly stylizovány například do obývacího pokoje s typickým socialistickým nábytkem a bytovými doplňky, a atmosféru NDR umocňovaly vlajky, transparenty s dobovými hesly a zarámované podobizny Ericha Honeckera.⁶⁷ Účastníci přicházeli oblečení ve stylu východoněmecké módy, v uniformách lidové policie, lidové armády nebo mládežnické organizace FDJ a bavili se za doprovodu východního rocku (*Ostrocker*) v podání „Beatles Východu“ Die Sputniks, Puhdys, Karat nebo Pankow, hitů od zpěvačky Niny Hagen, písničkáře Wolfa Biermanna, nebo dokonce moderních předělávek internacionály a dělnických písní.

Obliba nostalgických večírků rostla, kolem roku 1994 už se veřejné retro akce pořádaly po celém východním Německu, ale s rozšířením tohoto druhu zábavy se zároveň ukázaly i konflikty. Například v saském městě Reichenbach im Vogtland musela být jedna diskotéka s tematikou FDJ odvolána kvůli nařčení z porušování zákona. Problém tkvěl v tom, že tato organizace je od padesátých let ve spolkové republice zakázána a s ní dle paragrafu 86a spolkového trestního zákoníku i užívání jejích symbolů. Košile se znakem vycházejícího slunce a modré čepice nesmějí být tudíž jakožto symboly protiústavní organizace veřejně nošeny. Jak ale oznámil mluvčí soudu ve Cvikově, na území sovětské okupační zóny FDJ doposud zakázána nebyla, a jelikož takovéto akce neodporovaly shromažďovacímu zákonu, mohly se konat dále.⁶⁸

Díky popularizaci zábavy na téma NDR se jejich organizace stala starostí profesionálů, čímž ostalgie dostala nový, komerční podtext, který se během následujících let dále vyvíjel. Mediálně nejznámějším pořadatelem byl DJ (v NDR *Schallplattenunterhalter*) Ralf Heckel. Jeho tým tvořil například pekař v důchodu Kurt Schmidt, jenž se díky své podobě Erichu Honeckerovi stal jeho hlavním imitátorem, Hans-

⁶⁷ Ahbe, 43.

⁶⁸ Rischke, Lars: Nostalgische FDJ-Partys schrecken Behörden auf. *Reuters*, 27. 4. 1994.

Dieter Uhlmann, bývalý policista, který po převratu díky Heckelovi dostal zpět nejen svou identitu, ale i práci, dále svůdné blondýnky v uniformách FDJ tvořící pěvecké duo *Easty Girls* a další imitátoři.⁶⁹ Průběh celé akce reflektoval každodenní život v NDR: nejdříve si návštěvníci museli vystát frontu na vízum pro vstup, nechat se legitimovat, případně si vyměnit peníze za východoněmecké marky, které pak utráceli například za Vita-Colu, sekt Rotkäppchen, Lenin Vodku nebo likér Erich's Rache.⁷⁰ K navození iluze staré NDR pak Heckel použil originální vlajky, transparenty a stovky metrů praporoviny uložené na radnici v Nordhausenu, odkud pocházel.⁷¹

První párty uspořádal koncem roku 1994 v durynském Schwallungenu a za pět let svého úspěšného působení uspořádal více než sto akcí, které zažilo přes 150 000 účastníků, a to nejen na Východě Německa, ale i na Západě.⁷² Staly se z nich tak masové veřejné akce nejen ve východoněmeckých městech jako jsou Halle, Jena, Lipsko nebo Berlín, ale rozšířily se i do starých spolkových zemí, kde se staly rovněž jedním ze způsobů, jak zprostředkovat život v NDR těm, kteří jej nepoznali na vlastní kůži.⁷³ V září 1996 měl Heckel dokonce v plánu ostalgickou tour po Spojených státech ze Chicaga do Los Angeles po Route 66 s karavanou čtrnácti Trabantů.⁷⁴

V roce 1999 však jeho pravidelné *Ostalgie-Partys* skončily. Důvodem byla neochota úřadů nadále pronajímat městské haly k účelu „velebení bývalého režimu“, zejména prostřednictvím přátelských imitátorů vůdců východního bloku Honeckera, Ulbrichta, Lenina, Stalina nebo i Fidela Castra.⁷⁵ Heckelovou poslední velkou akcí byla již tradiční *Ostalgie Nacht* 2. října 1999 ku příležitosti desátého výročí pádu Berlínské zdi, kdy na velkolepou show do arény v Berlíně-Treptowě přišlo 6000 lidí, východní firmy zde prezentovaly své výrobky a celou situaci sledovalo kromě pětileté bronzové Leninovy hlavy i 60 akreditovaných novinářských týmů z domova i zahraničí.⁷⁶ Ačkliv ne v takovém

⁶⁹ Kirschbaum, Erik: East nostalgia strong six years after German unity. Reuters News, 25. září 1996.

⁷⁰ Tamtéž a Bax, Daniel: Ralfis Reste Rampe Honecker–Doubles, Stalin–Lookalikes, Pionierinnen in Hotpants. *Die Tageszeitung*, 14. 4. 1997. (staženo 8. 5. 2011).

⁷¹ Heckel, Ralf: *Die Geschichte der Ostalgie-Partys*, 8. <http://www.ralfheckel.de/Die%20Geschichte%20der%20Ostalgie-Partys-Auszug.pdf>. (staženo 7. 5. 2011).

⁷² Tamtéž, 8–9.

⁷³ Fischerová, Daniela: „Bei Ostalgie-Partys feiern Osis mit Wessis. Ein Stück DDR in Augsburg“. *Augsburger Allgemeine*, 5. června 2009. http://www.augsburger-allgemeine.de/Home/Nachrichten/Bayern/Artikel,-Ein-Stueck-DDR-in-Augsburg-arid,1640658_regid,2_puid,2_pageid,4289.html. (staženo 8. 5. 2011).

⁷⁴ Rooney, Peter: For One Night, Germans Go Back to the Drab Old Days. *The Associated Press*, 4. září 1996. (staženo 8. 5. 2011).

⁷⁵ Kurtz, Andreas: Manchmal scheint die Uhr des Lebens stillzustehen. *Berliner Zeitung*, 4. října 1999. (staženo 8. 5. 2011).

⁷⁶ Heckel, 10.

rozsahu jako za Ralfa Heckela, ostalgické večírky a diskotéky se konaly dál, zejména pak v období výročí pádu NDR a sjednocení.

Určit, jakou roli taková setkání ve skutečnosti měla a reagovat na jejich kritiku, je těžké. Jelikož šlo zpočátku o soukromé večírky, neměly za cíl informovat a prezentovat své dějiny ostatním. Tato forma ostalgie byla zpočátku zaměřena spíše na osobní pocity zúčastněných, jimž byly terapií v nelehké době znovusjednocování, a nejednalo se o demonstraci touhy vrátit režim NDR jako takový, ale schopnost brát ho s nadhledem. Jelikož *Ostalgie-Partys* byly oblíbené především u lidí narozených mezi lety 1945 a 1960,⁷⁷ tedy u generace, která ve východní zóně prožila celý svůj život a byla aktivní především v osmdesátých letech, šlo zejména o to, udělat si legraci ze sebe sama a připomenout si léta, která byla pro většinu účastníků součástí nejlepší životní etapy. Se stejným argumentem operoval i Heckel, například v reakci na kritickou poznámku redaktorky v jiném článku *Berliner Zeitung*:

„Proč by někdo nemohl tacovat v košili FDJ, když se při tom baví? Bavoři pobíhají v kožených kalhotách, Rakušané si nasazují tyrolské klobouky, pro naše akce není žádné předepsané oblečení. Někteří přicházejí s pionýrskými šátky, jiní v uniformách generálů Rudé armády. To je symbolika minulé doby, návštěvníci si užívají, že si to mohou obléknout, aniž by museli. (...) To by se nemělo zaměřovat s nostalgií po NDR: ti lidé nechtějí NDR zpět. Prostě svoji minulost pochopili - vidím naše akce jako dítě demokracie.“⁷⁸

Ačkoliv Heckel popírá, že lidé svou účastí na *Ostalgie-Partys* projevují přání návratu staré NDR, souvislost jejich větší popularity v určitých východoněmeckých regionech s procentuálně vyšší místní nezaměstnaností je zjevná. V roce 1996 se například v brandenburském městě Prenzlau, které má okolo 21 000 obyvatel a kde bylo více než dvacet procent práceschopných obyvatel nezaměstnaných, zúčastnilo *Ostalgie-Party* pořádané v opuštěné továrně více než 1 500 hostů.⁷⁹ Ve stejném roce přišlo více než 3 000

⁷⁷ Ahbe, 45.

⁷⁸ Walter, Birgit: Warum wird das die letzte Ostalgie-Nacht? *Berliner Zeitung*, 1. října 1990. (staženo 14. 4. 2011). „Wieso soll denn jemand nicht im FDJ-Hemd tanzen, wenn er daran Spaß hat? Die Bayern laufen in Lederhosen rum, die Österreicher setzen sich Tirolerhütchen auf, für unsere Veranstaltungen gibt es keine Kleiderordnung. Manche kommen mit Pioniertüchern, andere in Uniformen von Rote-Armee-Generalen. Das ist die Symbolik einer vergangenen Zeit, die Besucher genießen es, das anziehen zu dürfen, ohne es zu müssen. (...) Das ist nicht zu verwechseln mit DDR-Nostalgie: die Leute wollen nicht in die DDR zurück. Sie haben einfach ihre Geschichte verstanden - ich sehe unsere Veranstaltungen als Kind der Demokratie!“

⁷⁹ Kirschbaum, East nostalgia strong six years after German unity.

účastníků na párty v durynském Leinefelde, kde bylo z celkového počtu 37 000 obyvatel nezaměstnaných okolo sedmnácti procent.⁸⁰ Spolumajitel diskotéky v Prenzlau akci podpořil s tím, že v NDR bylo mnoho dobrých věcí, které dříve lidé nedokázali ocenit tak, jako po převratu. Sice měli věci, o kterých snili, ale mnohdy ztratili práci, místo ve společnosti a sebeúctu, a proto byli rádi, když se Honecker „vrátil“.⁸¹

Vzhledem k tomu, že pro Ralfa Heckela byla ostalgie podnikatelským záměrem a měl možnost mobilizovat k účasti na svých akcích reklamou, byl její význam posunut do jiné, komerční roviny, kde se dále intenzivně vyvíjela.

Návrat východoněmeckých značek

Z předchozí kapitoly vyplývá, že podnikání se vzpomínkami pocity ostalgie zároveň podporovalo a utvářelo, a jak již bylo zmíněno v kapitole první, pocity zklamání ze západního světa vedly ke vzniku jakési východoněmecké dílčí identity, která byla tvořena částečně uměle, a to vzdorem k západní každodennosti. Rozdíly v německých mentalitách se brzy projeví i v nákupních návycích. Už v roce 1990 ve *Spiegelu* vyšel článek o tom, jak složité je získat východoněmeckého zákazníka reklamou.

„Západní inzerenti s překvapením zjišťují, že občané druhého Německa ne vždy na pečlivě vytvořenou reklamu reagují očekávaným nákupním reflexem: Člověk z východu je jiný. (...)“ Nemysleli jsme na to, že Němec v NDR jinak myslí a jinak mluví,“ řekl Reimut Vogel, 50, generální ředitel stuttgartské reklamní agentury Logo FCA. “⁸²

Jak už název článku *Einfach lacherlich* napovídá, byla podoba východní reklamy pro západní Němce něco těžko pochopitelného. Nešlo však jen o triviální slogany. Zatímco na Západě vzbuzovala poutavá reklama na zboží známé značky hezkého balení důvěru, východní Němci byli zvyklí nakupovat dle zkušeností. Zboží se v NDR prodávalo ve

⁸⁰ Rooney, For One Night, Germans Go Back to the Drab Old Days.

⁸¹ Kirschbaum, East nostalgia strong six years after German unity.

⁸² „Westliche Werber, die in der selbstproduzierten Traumwelt gefangen sind, nehmen erstaunt zur Kenntnis, daß die Bürger im einstweilen noch zweiten Deutschland nicht immer mit dem erwarteten Kaufreflex auf die sorgsam gestalteten Reklame-Verheißungen reagieren: Der Ostmensch ist anders. (...), Wir haben nicht dran gedacht, daß der Mensch in der DDR anders denkt und anders spricht“, bestätigt Reimut Vogel, 50, Geschäftsführer der Stuttgarter Werbeagentur Logo FCA“. S.n.: Einfach lächerlich. *Der Spiegel*, 18. května 1990. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13500721.html>. (staženo 14. 4. 2011).

strohých užitkových obalech a výběr byl omezený, proto si tamní lidé navykli na určité vůně a chutě, kterým věřili. Když vyzkoušeli neznámé západní zboží, byli často zklamáni, a tak se brzy ukázalo, jak rozvedu níže, že výrobky z NDR mají stále perspektivu. Martin Blum ve své práci uvádí, že právě využití této silné identity značky (*branded identity*) a vztahu východních Němců k výrobku založeném na osobních zkušenostech bylo cestou k reklamnímu úspěchu na území nových spolkových zemí.⁸³ To ovšem předpokládalo zachování výrobku v jeho původní podobě a s původními vlastnostmi.

Stesk po starých zavedených výrobcích přišel paradoxně (vzhledem ke zbytvání se všeho východního ve fázi euforie), už několik měsíců po sjednocení. Možná méně překvapivý je fakt, že na tuto poptávku začali reagovat převážně obchodníci ze Západu, kteří měli s marketingem více zkušeností.⁸⁴ *Spiegel* už počátkem května 1991 přinesl o tomto novém podnikatelském záměru a o lidech, kteří se ho chopili, zajímavý článek. Za zmínku stojí příběh západoberlínského obchodníka Petera Michalskeho. Už před rokem 1989 do Východního Berlína tajně dovážel exotické ovoce, a když v roce 1990 klesly ceny nechtěných východních výrobků, prozíravě odkoupil celé sklady a s výrobcí, kteří nechtěli kapitulovat před západními prodejci, dokonce uzavřel smlouvy a zachránil je tak od bankrotu.⁸⁵ Znovu se tak na těstoviny, pivo Radeberger, vermut Veziario, oblíbený kečup Exzellent, nakládané zelí nebo fazolky paradoxně stály fronty. Článek cituje i názory několika východních Němců, kteří vyzdvihují kvalitu ověřených výrobků a stěžují si na zavalení západním trhem.

Studie Dr. Christiana Dunckera z hamburské agentury pro výzkum trhu, *Empirische Gesellschaftsforschung*, potvrzuje, že předrevoluční zkušenost s výrobkem je vedoucím činitelem úspěchu (příloha č. 6).⁸⁶ Nároky spotřebitelů na kvalitu jsou však paradoxně nižší. Může to tedy potvrdit tvrzení, že východní Němci ve výrobcích hledají něco, co by jim připomnělo „staré časy“ zaniklého státu, jehož byli součástí, a pojem kvalita je v tomto případě subjektivně zbarven. Důležitá je pro ně ta kvalita, na kterou jsou zvyklí.

Nad tím se pozastavuje další článek ze *Spiegelu* s titulkem *Hurra, ich lebe noch!* převzatým od populárního reklamního hesla východoněmecké koly Club Cola. Stěžejní sdělení článku tkví v tom, že znovuuvedené východoněmecké výrobky mají na současném

⁸³ Blum, 241.

⁸⁴ S.n.: *Blindes Gekaufte*. *Der Spiegel*, 6. května 1991. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13487524.html>. (staženo 14. 4. 2011).

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Handout dostupný na: *Was machen eigentlich die DDR-Marken?* <http://www.mdr-werbung.de/ddr-marken-studien.html>. (staženo 14. 4. 2011).

trhu šanci pouze v případě, zachovají-li se jejich vlastnosti, tak jak jsem již zmínila výše, a to i v případě ponechání pokulhávající kvality. Takto se na trh vrátily například cigarety F6 – se stejně specifickou chutí, stejným logem a měkkým obalem. Že výrobky jsou symbolem ostalgie a že ji vyvolávají, mohou dokázat i speciální edice F6 *Local heritage-Verpackung* s významnými stavbami NDR nebo *I Love Edition*, která v šesti designech vyjadřovala vztah k novým spolkovým zemím a Berlínu (příloha č. 7).⁸⁷

Ve svém klasickém bílomodrém balení se vrátil i krém Florena, nyní obstojně konkurující západnímu krému Nivea. Naopak velkou chybou byla inovace cigaret Cabinet. Jejich krabička byla hned v roce 1990 přizpůsobena západnímu designu, který této někdejší jedničce na tabákovém trhu způsobil nečekaný pád.⁸⁸

To, že je potřeba zachovat původní vlastnosti, poznali i výrobci Club Coly, která během pěti let od svého znovuvvedení na trh v roce 1992 třikrát změnila etiketu, než skončila u verze z roku 1968.⁸⁹ V roce 1995 se její popularita zvýšila právě díky kampani *Hurra ich lebe noch!*, a jak lze vyčíst už ze vzhledu oficiální webové stránky, podobně jako česká Kofola evokuje Club Cola „sympatický, veselý a milovaný“ nápoj. O charakteru propagace koly leccos vypovídá i její nový slogan „Není pro každého. Jen pro nás.“⁹⁰

Dalším klíčem k úspěchu je podle *Spiegelu* styl reklamy na tyto výrobky. Účinná je ta reklama, která působí na východoněmecké city využitím sociálních témat a má protizápadní podtext. Takový slogan měl i výrobce elektroniky RFT – „Jsem tisíc pracovních míst“.⁹¹ Reklama na cigarety Juwel zase reagovala na známý dvojsmyslný slogan západoněmeckých cigaret West „Taste the West“ (Ochutnejte West; ovšem West znamená v němčině Západ) rovněž dvojsmyslem: „Kouřím Juwel, protože jsem ochutnal West“ (tedy Západ). Cigarety Cabinet byly „Autentické a neparfémované“, minerální voda Lichtenauer „Krásně obyčejná“.⁹² Ze všech těchto hesel lze vyčíst narážky na konkurenci ze Západu, snahu odlišit se od něj a vzbudit v lidech vzpomínky na staré produkty, které

⁸⁷ Zschesche, Arnd; Errichiello, Oliver: Erfolgsgeheimnis Ost. Survival-Strategien der besten Marken – und was Manager in Ost und West daraus lernen können. Gabler, 2009, 121. <http://www.springerlink.com/content/t54318/?p=159167a99d4942b6b16dca553730a423&pi=0#section=605803&page=2&locus=80>. (staženo 14. 4. 2011).

⁸⁸ Pieper, Dietmar: Hurra, ich lebe noch. Wie DDR-Marken in die neue Zeit gerettet wurden. *Spiegel Spezial*, 1. 6. 1995. <http://www.spiegel.de/spiegel/spiegelspecial/d-9184459.html>. (staženo 14. 4. 2011).

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Nicht für jeden. Nur für uns. <http://www.club-cola.de>. (staženo 7. 4. 2011).

⁹¹ Pieper, Hurra, ich lebe noch.

⁹² Cooke, Ostalgie's Not What It Used to Be, 138–139.

nebyly „zkažené kapitalistickým konzumem“. Je pochopitelné, že s takovými hesly se východoněmecké výrobky jen stěží uplatní i na západoněmeckém trhu. Nutno však říci, že výše uvedené marketingové tahy nejsou pravidlem a že i řada východních značek si na Západě našla své místo.

Nejúspěšnější z takových je sekt Rotkäppchen (v překladu Červená Karkulka). Po převratu východní Němci upřednostnili západní značky sektu jako Mumm nebo Henkell, což v roce 1990 zapříčinilo padesátiprocentní propad prodejnosti oproti roku předchozímu a zároveň i vlnu propouštění, přičemž pak počet zaměstnanců tvořil pouhou pětinu předrevolučního stavu.⁹³ Už od roku 1992 však docházelo ke zlepšení postavení značky, a jelikož od sjednocení společnost plně spadala pod Treuhand a v roce 1993 byla zprivatizována, začal sekt budovat novou image. Stoleté výročí v roce 1994 oslavila značka sedmnácti miliony prodaných lahví (oproti 2,9 milionům v roce 1991) a zavedením své první celoněmecké televizní reklamy, což z Rotkäppchenu udělalo nejprodávanější sekt v nových spolkových zemích a jednu z deseti nejprodávanějších značek v celém Německu (příloha č. 8). Za zmínku stojí i unikátní reklamní kampaň v časopisu *Der Spiegel*, kde během roku 1997 jednou za čtrnáct dní vycházely glosy k aktuálnímu dění, které vždy vedly oslím můstkem k sektu. Na konci roku 2001 už byl Rotkäppchen nejprodávanějším sektem v celém Německu. Stále však 80 % odbytu tvořily země bývalé NDR. Aspirace na západní trh vyvrcholily odkoupením západoněmecké konkurence *Godefroy H. von Mumm & Co. Sektkellereien GmbH* a *Matheus Müller Sektkellereien GmbH*. Debatu vyvolal zejména fakt, že její dosavadní západní vedení bylo nahrazeno lidmi z Východu, což tisk komentoval titulky jako „Východ propouští Západ“ (*Ost feuert West, Berliner Zeitung*⁹⁴), „Pomsta Východu“ (*Die Rache des Ostens, Der Spiegel*⁹⁵) nebo „Karkulka se mění ve vlka“ (*Bild*). Na druhou stranu socialistický deník *Neues Deutschland* dával najevo radost z doposud výjimečného úspěchu východoněmeckého podniku. Událost komentoval slovy jako „Žádná pohádka není krásnější“ (*Kein Märchen ist schöner*) a představitele firmy Heise líčil jako hrdinu zachránce, který expandoval na Západ.⁹⁶

⁹³ Rotkäppchen. <http://www.rotkaeppchen.de/#/geschichte/1989/> (staženo 14. 4. 2011).

⁹⁴ Kirmich, Peter: Rotkäppchen – Sekt – Ost feuert West. *Berliner Zeitung*, 12. února 2002. (staženo 14. 4. 2011).

⁹⁵ Klawitter, Nils: Die Rache des Osten. *Der Spiegel*, 18. 2. 2002. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-21484405.html>. (staženo 14. 4. 2011).

⁹⁶ Smee, Jess: Little Red Riding Hood seeks to shed Ossi stigma. *Reuters*, 22. dubna 2002. (staženo 14. 4. 2011).

Podíl východoněmeckých výrobků na západoněmeckém trhu však i po sedmi letech existence jednoho státu tvořil pouhá dvě procenta. Podle odborníků to bylo způsobeno nedostatkem informací o východoněmeckém zboží, což přimělo spolkové ministerstvo hospodářství podpořit třídní veletrh východního zboží v Düsseldorfu, kde se v září 1997 představilo na 600 značek.⁹⁷ Podle deníku *Tageszeitung* byla akce velmi úspěšná, jelikož zlepšení ve svém podnikání díky účasti na veletrhu uznalo 70 % z 212 dotázaných podnikatelů.⁹⁸ Jak lze vyčíst z více pozdějších článků německého denního tisku, veletrhy zaměřené čistě na východní zboží se v následujících letech opakovaly.

K doplnění obrazu o východním zboží mohou doplnit například Spreewaldské okurky, Röstfein Kaffee, kolu Vita Cola, kořalku Nordhäuser Doppelkorn, holicí strojky Bebo Sher, prací prášky Spee, Ata, Imi, ze sladkostí pak čokoládové Knusperflocken, východní obdobu Nutelly Nudossi nebo koncem 90. let obnovené čokolády Bambina a Schlager-Süßtafel. O tom, jak je to s kvalitou východních produktů doopravdy, by se dalo diskutovat. Například optoelektronická společnost Jenoptik už za časů NDR vyráběla zboží prvotřídní kvality. Na druhou stranu kvalita kávy Rondo hodně kolísala a jen v posledním čtvrtletí roku 1977 na ni bylo podáno kolem 14 000 reklamací.⁹⁹ Špatnou pověst měly i výše zmíněné čokolády, ale stejně jako u cigaret F6 byla pro východoněmecké zákazníky důležitá taková kvalita, která v nich vyvolávala vzpomínky. Jisté je tedy to, že své spotřebitele východoněmecké výrobky stále mají.

Ostalgie na internetu

V 90. letech se s rostoucím počtem uživatelů internetu vytvořil další prostor pro debatu o východoněmecké minulosti. Tento imaginární svět je výjimečný tím, že lidem umožňuje skrýt identitu a nechává je vyjádřit jinou část osobnosti, což jim může pomoci vypořádat se s reálným životem. Východním Němcům tak webové stránky mohou nahradit ztracený pocit východoněmecké komunity a sloužit jako útočiště před pocitem

⁹⁷ Sturm, Norbert: Rotkäppchen will in den Westen. Süddeutsche Zeitung, 9. května 1997. Deník Berliner Zeitung po zahájení veletrhu 1. 9. 1997 uvádí počet 800 vystavujících. O průběhu veletrhu na: Einkaufsmesse für Ostprodukte beginnt <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/1997/0901/wirtschaft/0043/index.html>. (staženo 14. 4. 2011).

⁹⁸ S.n.: Ostproduzenten zufrieden mit Einkaufsmesse. *Die Tageszeitung*, 12. března 1998. <http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/ostproduzenten-zufrieden-mit-einkaufsmesse/33078.html>. (staženo 14. 4. 2011).

⁹⁹ Ahbe, 50.

méněcennosti ve sjednoceném Německu. Někteří novináři tento fakt prezentují jako hrozbu zneužití internetu k marginalizaci zločinů SED a šíření pozitivního obrazu NDR. Takovým je například německý žurnalista Henryk M. Broder, jenž dokonce charakterizuje internet jako „potenciálně nebezpečný divoký Západ obydlený sexuálními devianty a politickými extremisty, kde neplatí normální pravidla, a před kterým je nutno ostatní lidi chránit“.¹⁰⁰ Paul Cooke však ve své studii dokázal, že ostalgie na internetu není tak nebezpečná, jak ji líčil například Broder.¹⁰¹

Kromě oficiálních stránek institucí zabývajících se minulostí NDR je internet místem pro fanouškovské stránky a blogy, které jsou pro tuto kapitolu klíčové. Zde je NDR prezentována v negativním i pozitivním světle, přičemž obojí se fenoménu ostalgie nějak dotýká. Jednak existují stránky, které s ohledem na oběti režimu připomínají jeho zločiny nebo ostalgie přímo kritizují,¹⁰² ale většinu tvoří vzpomínky na starý režim v pozitivním smyslu, které ostalgie více či méně vyvolávají (příloha č. 9).¹⁰³ Zároveň je možné určit zhruba tři kategorie, ve kterých se zde ostalgie vyskytuje, a to ve smyslu komerčním, extremistickým a informačním.

Komerční weby vznikly v reakci na vlnu ostalgie během 90. let, kdy se artefakty staré NDR staly dobře prodejným kultem. Byly zakládány specializované internetové obchody, kde se dalo koupit téměř vše, co má něco společného s NDR – od potravin, nápojů, cigaret a potřeb pro domácnost přes kompaktní disky s tehdejšími hity, plakáty, kultovní knihy, pohledy, karetní hry, trička, dobové filmy na DVD až po designový nábytek. Symbolem obchodu s ostalgií na internetu se stal takzvaný průmysl východních semaforových panáček (*Die Ost-Ampelmännchen-Industrie*), kteří metaforicky znázorňují minulost obyvatel nových spolkových zemí – i tito panáčci museli být po sjednocení odstraněni a nahrazeni západním typem. V polovině 90. let našel obchodník *mondosarts.de* způsob, jak panáčka upravit podle požadavků Evropské unie a navrátit ho do ulic

¹⁰⁰ Cooke, Paul: Surfing for Eastern Difference. Ostalgie, Identity, and Cyberspace. Seminar. *A Journal of Germanic Studies* 40, č. 3. (září 2004), 207. <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2011).

¹⁰¹ Paul Cooke pro svou studii vybral z vyhledávačů Google, Yahoo, DDR Webring, DDR-im-Web, DDR-im-WWW a z DDR-Suche sto nejrelevantnějších stránek, které pojednávaly o NDR, a položil jejich správcům dotazník. V konkrétních otázkách se tedy studie zakládá na čtyřiceti třech z nich, kteří Cookovi odpověděli. Všechny údaje se vztahují ke květnu 2002. Cooke, 211–212.

¹⁰² Takovými jsou například www.stasiopfer.de nebo www.stalgie-nein-danke.de. (staženo 7. 5. 2011).

¹⁰³ Podle Cooka bylo ke květnu 2002 z celkového počtu stránek odkazujících na NDR pozitivně zabarveno 67 %, negativně 23 % a zbylých 10 % nevykazovalo afinitu k NDR z žádné strany. Cook, 212.

východního Berlína a Saska-Anhaltska.¹⁰⁴ Dalšími hity těchto internetových obchodů byl například východoněmecký večerníček *Sandmännchen*, plastové kalíšky na vajíčka ve tvaru slepice nebo oblečení se symbolikou NDR, které se stalo nejen suvenýrem pro turisty, ale i módním trendem.

První internetový obchod s více než tisícovkou východoněmeckých výrobků byl otevřen 1. července 1999 Karin Wendlingovou, původem z Halle, a její západoněmeckou kamarádkou Elke Meißnerovou na adrese www.ossiversand.de, a funguje dodnes.¹⁰⁵ Podnětem bylo marné hledání východoněmeckých značek v nabídce západoněmeckých obchodů a stoupající poptávka po nich. Za první dva měsíce působení odeslala firma 500 balíků, přičemž nejžádanějšími byly hořčice a kečupy Bautz'ner, cukrovinky z čokoládovny Zetti, halberstadtské uzeniny nebo plstěné bačkory. Objednávky přicházely zejména od východních Němců, kteří se po převratu přestěhovali na Západ Německa, ale poptávka přišla i ze Spojených států, Chile, Kostariky, Kanady nebo Rakouska.¹⁰⁶ Ukázalo se tedy, že internet může být nositelem ostalgie i pro ty, kteří s ní nejsou bezprostředně ve styku. Jak ale řekl zaměstnanec firmy Jörg Ramlau, jejich primárním cílem nebylo vyvolat ostalgie, nýbrž ukázat, že i v nových spolkových zemích se vyrábějí kvalitní výrobky, a opět je nabídnout ke každodennímu používání.¹⁰⁷

Na první pohled je ostalgie zjevná z online obchodů a fanshopů NDR jako jsou například stále funkční weby ostalgie-kabinett.de, ostprodukte-versand.de, ostalgie-shop.de nebo ostalgieprodukte.de. Jsou více zaměřeny na recesi a nabízejí spíše suvenýry a dárkové předměty. V této oblasti se v roce 2005 mediálně zviditelnil eisenhüttenstadtský podnikatel Thorsten Jahn, který přes web osthits.de prodával výpary z kultovního Trabantu zachycené do chomáče vaty, poté zakonzervované do plechovky s nápisem „*Die Luft des Ostens*“ a karikaturou líbajícího se Honeckera s Brežněvem. Cena takové vzpomínky byla 3,98 euro plus náklady na dopravu.¹⁰⁸ Za zmínku stojí i samostatná kategorie *DDR-Ostalgie* na nákupním serveru *E-Bay*, kde se kromě podobných suvenýrů dají sehnat i sběratelské předměty.¹⁰⁹ Na sběratele byl zaměřen i specializovaný obchod s odznaky *DDR-Orden.de*, kde navíc od počátku roku 2000 autoři nabízeli vystavení autentického

¹⁰⁴ Ahbe, 57.

¹⁰⁵ Gulneritsová, Kathrin: Erster Versandhandel für Produkte aus Ostdeutschland online. *Wirtschaftsblatt*, 11. září 1999. (staženo 7. 5. 2011).

¹⁰⁶ Hartanová, Constanze: (N)ostalgie mit OssiVersand. *Der Spiegel* 21. 5. 1999. (staženo 7. 5. 2011).

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ S.n.: DDR-Mief in Dosen. *Der Spiegel*, 19. července 2005. (staženo 7. 5. 2011).

¹⁰⁹ DDR Ostalgie e-bay, <http://shop.ebay.de/DDR-Ostalgie>. (staženo 7. 5. 2011).

pionýrského průkazu za poplatek pěti až deseti marek.¹¹⁰ Kuriózní podnikatelský záměr měl i server *ossiurlaub.de*, jenž zprostředkoval dovolené ve východoněmeckém stylu. V červenci 2008 pořádal letecký nudistický zájezd z Erfurtu do Usedomu na Baltu a každému účastníkovi daroval koš s typickými východoněmeckými výrobky.¹¹¹

Důvodem pro založení stránek tohoto typu byla pro většinu jejich správců snaha o znovunalezení společné identity pomocí vzpomínek, které však nemají ideologický, nýbrž materiální základ.¹¹² Nebezpečí této skupiny však může být spatřováno v chybném jednostranném vidění NDR v pozitivním slova smyslu, které může vést k jejímu velebení nebo až k extrémnímu volání po jejím návratu.

Druhou skupinou, kterou lze zařadit pod pojem ostalgie, je právě ta extremistická, položená na ideologickém základě. Nejvýstižnějším příkladem může být již nepřístupná stránka sdružení *Offizielles Internetorgan der DDR-Staatsregierung im Exil*, jejíž správci se považovali za poslední ochránce obyvatel bývalé NDR, utiskovaných západním kapitalismem a dravým imperialismem, přáli si návrat Berlínské zdi, oslavovali socialistické instituce a otevřeně hrozili gerilovou válkou.¹¹³ Na stránkách *nva.de*, kde se bez větších problémů dal sehnat i funkční kalašnikov, originální plynová maska a další vybavení, se ještě v roce 2000 objevovala hesla jako „*Freiheit für den Staatsratsvorsitzenden Egon Krenz – Siegerjustiz der Geldwäscherpolitmafia!*“.¹¹⁴ Další ze skupin usilujících o návrat zdi byla skupina *Pansen Club Saalfeld* nebo *Aktion Wiederaufbau der Mauer*. V prvním případě však šlo o skupinku pěti osmnáctiletých chlapců a druhá zmíněná organizace o opětovné změně režimu zatím jen mluvila a neprovedla žádnou reálnou akci.¹¹⁵ Těžko tedy říct, do jaké míry mysleli svá tvrzení vážně. Satira je více patrná na *Honecker.de*, jehož úvodní stránku tvoří parodie na titulku socialistického listu Neues Deutschland. Namísto hesla „*Organ des Zentralkomitees der SED*“ se označují za „*Organ des Zentralkomitees für Deutsche Einheit*“, což popírá snahu

¹¹⁰ Hanekamp, Tino: Waldmeister – Limo und Puffreis – Ostalgie online – Im Internet ist die DDR wieder auferstanden. *Berliner Zeitung*, 1. února 2000. (staženo 7. 5. 2011).

¹¹¹ S.n.: Im Osten was Neues; Das Reiseverhalten von Ost- und Westdeutschen unterscheidet sich kaum noch, dennoch gibt es jetzt „Ossiurlaub“. *Süddeutsche Zeitung*, 31. ledna 2008. (staženo 7. 5. 2011).

¹¹² Například na otázku „Proč jste se rozhodli tuto stránku založit?“ argumentovali dotazovaní zejména tím, že si chtějí zachovat identitu, nebo že to patří k jejich minulosti. V odpovědích na otázku „Jaký obraz NDR chcete vyjádřit?“ se nejvíce vyskytovala snaha ukázat, že v NDR nebylo vše tak špatné, jak je prezentováno, a že se snažili žít normální život v rámci možností. Cooke, 216.

¹¹³ Cooke, 213–214.

¹¹⁴ Broder, Henryk M: Eine Kalaschnikow für 98 Euro. *Der Spiegel*, 9. října 2000. (staženo 7. 5. 2011).

¹¹⁵ Tamtéž. Jejich stránky byly umístěny na http://members.tripod.de/psc_slf. Dnes jsou však už nefunkční.

o navrácení NDR. Stejně jako předchozí ale upozorňuje na opomíjení východních Němců v novém Německu a kritizuje společnou německou politiku.

Relevanci a reálnou hrozbu těchto stránek je nutné vzít v potaz, ale na druhou stranu Cookova analýza předkládá argumenty, které obraz jejich nebezpečí snižují. Jednak na tyto weby vyjadřující extrémní podporu starému režimu připadá 17 % z celkového počtu stránek souvisejících s ostalgií, což je oproti 74 % „pouhého“ nostalgického vzpomínání dostává do pozice menšiny (příloha č. 9).¹¹⁶ Dále z jeho průzkumu vyplývá, že 17 % autorů webů zabývajících se NDR (ať už v pozitivním, nebo negativním smyslu) bylo ke květnu 2002 ve věku do dvaceti let, což znamená, že jim v době převratu nemohlo být více než sedm let. Ve věku pod čtyřicet let bylo 76 % dotázaných.¹¹⁷ Z odpovědí na otázku ohledně důvodů k založení jejich webů navíc převládá přiznání, že tímto přehnaným způsobem chtěli údajně poukázat na „lživou propagandu SRN“, středem jejich zájmu byl tedy spíše problém současného Německa, než bývalá NDR.

Do třetí skupiny pak patří množství pravidelně aktualizovaných informačních webů, které většinou slouží jako rozcestníky na různé odkazy. Mají za cíl zastřešit jakékoliv užitečné informace o NDR a zprostředkovat zdejší život těm, kteří v ní nežili, a připomenout ho těm, kteří v ní žili. Takovými jsou například stránky *ddr-im-web.de*, *kost-the-ost.de*, *ddr-suche.de*, *ddr-wissen.de* nebo *ddr-im-www.de*. Poslední jmenovaný byl založen nadšencem Saschou Röberem ze Západu, který se chtěl o NDR dovědět více a své výsledky předat dál.¹¹⁸ Web upozorňuje na nové knihy, filmy, nabízí hudbu ke stažení a odkazuje na výše zmíněné fanshopy nebo na zábavně-informační weby. Tam návštěvníci mohou najít německý východo-západní slovník, sbírky vtipů o NDR, či online hry s tematikou NDR včetně vědomostních kvízů.¹¹⁹

V této podkapitole vyšlo najevo, že virtuální realita je pro ostalgiu významným útočištěm. Zaniklou NDR se zabývají stovky různě zaměřených webových stránek, a ačkoliv se zde objevují i výrazy nespokojenosti, východoněmectví a ostalgiu na internetu není možné označit za pouhou Západu vzdorující nostalgickou protireakci s touhou vrátit režim NDR zpět. To podporuje i fakt, že mnoho z autorů těchto webů žije na Západě. Prostor „blogosféry“ lze jen obtížně verifikovat bez širších odborných průzkumů, nicméně

¹¹⁶ Cooke, 212.

¹¹⁷ Tamtéž, 212.

¹¹⁸ Hanekamp, Waldmeister – Limo und Puffreis...

¹¹⁹ Bartels, Till: WeltWeitWeg. *Die Tageszeitung*, 9. listopadu 2002. (staženo 7. 5. 2011).

dostupné informace naznačují, že z projevů ostalgie na internetu je znát nedostatečná jednota mezi obyvateli obou německých částí, ale zároveň tady neznamená zásadní překážku v jejich sjednocení. Anonymní virtuální svět internetu může přispívat k individuálnímu vypořádání se s minulostí, k poukázání na problémy jednoty a k apelaci je řešit, ale na druhou stranu i k přiblížení kultury východních spoluobčanů a vzájemnému přiblížení.

Ostalgie v německém filmu

V roce 1999 se ostalgie stala předmětem zájmu médií nejen díky rozšíření o internetové obchody, ale zejména díky popularizaci německým filmem. Následovaly totiž divácky úspěšné filmy *Sonnenallee* a *Good Bye, Lenin!*, které jsou s ostalgií mediálně spjaty dodnes.

Už v roce 1991 přišel do kin film *Go Trabi Go*, reflektující nástrahy Západu, kterým musela čelit východoněmecká rodina na cestě Trabantem do Itálie na svou první dovolenou po pádu zdi. V kině ho tenkrát navštívilo přes 1,6 milionu východních i západních diváků.¹²⁰ Na jednu stranu film zobrazil auto jako věrného člena rodiny, ale také stinné stránky západní společnosti, což mnoho diváků vedlo k nostalgickým náladám. Odhodlání rodiny problémy překonat však podle scénáristy Reinharda Kloosse mnoho východních diváků, kteří se s hrdiny mohli identifikovat, posílilo v těžkém období transformace.¹²¹ Pokud tomuto filmu můžeme přisoudit prvky ostalgie, je důležité zmínit, že je dílem západních filmařů s východními herci v hlavních rolích; to by podpořilo tezi, že ostalgie bývá utvářena Západem.

Snímek *Sonnenallee* (v České republice známý jako *Eastie Boys*) přišel do německých kin 7. října 1999, tedy v den 50. výročí NDR.¹²² Název je odvozen od

¹²⁰ Celý název filmu byl *Go Trabi Go – Die Sachsen kommen*, režíroval jej Peter Timm. V roce 1992 následovalo pokračování *Go Trabi Go 2 – Das war der wilde Osten* režiséra Wolfganga Bülda, které v kině vidělo téměř půl milionu lidí. Schweizerhofová, Barbara: Die neuralgische Zone. *Die Tageszeitung*, 24. května 2002. (staženo 9. 5. 2011).

¹²¹ Heinrich, Mark: East German Trabant car stars in nostalgic movie comedy. *Reuters News*, 7. března 1991. (staženo 9. 5. 2011).

¹²² Autor scénáře Thomas Brussig ohledně této shody s nadsázkou pronesl: „*Die Filmschaffenden der DDR bündeln ihre Kräfte und präsentieren der Republik dieses Geburtstagsgeschenk*“ (Filmaři NDR spoují své síly a přinášejí republice tento dárek k narozeninám). Na 7. října 1999 připadal čtvrtek, kdy se obvykle obměňují programy kin. Zda šlo spíše o náhodu, nebo cílené uvedení, není zcela jasné.

berlínské ulice, jejichž pět kilometrů leželo v Západním Berlíně a jen posledních pár metrů zasahovalo do východoberlínského Treptowa.¹²³ Právě na tomto kratším konci se ve stínu zdi odehrává příběh východoněmecké mládeže založený na knize Thomase Brussiga *Na konci Sluneční ulice (Am Ende der Sonnenallee)* a na osobních vzpomínkách režiséra Leandera Haußmann.

Humorným, ironickým, ale zároveň láskyplným vzpomínáním na 70. léta dává hlavní hrdina a vypravěč Míša najevo, že lidé na Východě žili životy podobné těm na Západě – byli zamilovaní, měli rodinný život, poslouchali Rolling Stones nebo Beatles (i když nelegálně) a chodili na diskotéky. Film tak upozorňuje na stereotypy a nepochopení ze strany západních Němců. Ti ve filmu pozorují východní sousedy z přistavěných plošin jako zvířata v zoo, provokativně na ně pokřikují a Míšův komentář „*Je vám tady něco k smíchu?*“ pak dává západnímu divákovi najevo, aby se zamyslel. Humornějším výrazem toto zobrazuje scéna, kde se Míša s kamarádem Máriem z legrace rozběhnou za autobusem západních turistů se zoufalým žebravým pokřikem „*Hlad! Hlad!*“, načež je záběr zevnitř autobusu ven černobílý a chlapeci litováni. Nedostatek informací o životě na Východě má i západní strýček Heinz, který Míšovu rodinu pravidelně navštěvuje a s pocitem zadostiučinění pašuje věci, které jsou v NDR běžně dostupné, například spodní prádlo.¹²⁴

Tvůrci důkladným prošpikováním scény nejrůznějšími východními předměty – od oblečení přes vybavení bytu až po již zmíněného semaforového panáčka – a symboly jako je donašeč Stasi, černý trh, pašování, chatrnost skládacího stolu „mufuti“ nebo úžas nad novým telefonem, utvořili východním divákům iluzi NDR, kterou však v některých momentech západní divák nemusí nepochopit. Například když Míša na schodech narazí na Winfrieda Glatzedera, jenž ztvárnil roli Paula ve východoněmeckém filmu *Legenda o Pavlovi a Pavle (Die Legende von Paul und Paula)*, nebo když zní píseň legendární ostrockové skupiny *Puhdys*. Díky tomuto cíleně kultovnímu charakteru, zaměřenému zejména na vzpomínky východoněmeckého diváka, byl film *Sonnenallee* v mnoha recenzích označen za nositele ostalgie.¹²⁵

Kritika však byla zaměřena na kontroverzní zesměšňování negativních aspektů režimu, konkrétně například pokusu Míšovy matky o překročení hranice s falešným pasem,

Junghänel, Frank: Garantierte Lustigkeit – Die DDR als gespielter Witz – Leander Haußmanns Komödie „Sonnenallee“ erzählt von früher. *Berliner Zeitung*, 7. října 1999. (staženo 9. 5. 2011).

¹²³ Hage, Volker: Jubelfeiern wird's geben. *Der Spiegel*, 6. září 1999. (staženo 9. 5. 2011).

¹²⁴ Sonnenallee. SRN 1999. Režie Leander Haußmann.

¹²⁵ Například: „Die kalkulierte Kulthaftigkeit des „Sonnenallee“ – Produktes hinterlässt einen unangenehmen Beigeschmack. In *Personal und Interieur schwimmt der Film ganz oben auf der Ostalgie-Welle*“.

Junghänel, Frank: Garantierte Lustigkeit – Die DDR als gespielter Witz – Leander Haußmanns Komödie „Sonnenallee“ erzählt von früher. *Berliner Zeitung*, 7. října 1999. (staženo 9. 5. 2011).

pašování, postřelení jednoho člena party s následkem „pouhého“ rozlomení elpíčka *Rolling Stones*, které tiskl k hrudi, nebo obraz pohraničnicků jako omezených hlupáků a obyčejných lidí.¹²⁶ Takováto prezentace vážných věcí může být považována za zjednodušování diktatury SED, a dokonce byla předmětem soudního řízení předloženého sdružením *Help, e.V* za urážku členů skupiny pronásledovaných totalitní vládou.¹²⁷ Berlínský magazín *Tip* nazval film „ostaligickou orgií“ a přirovnal jeho obraz NDR k nacionalistickým komediím z doby nacismu.¹²⁸

Na druhou stranu však není správné tvrdit, že „kritiku režimu film nenabízí“, jak uvádí v recenzi pro *Spiegel* Marianne Wellershoffová.¹²⁹ Film podle mého názoru ukazuje i stinné stránky režimu, a to velmi často, ačkoliv třeba humornou formou. Míša si do svého deníku píše: „*Tato země tlačí jako těsné boty. Nemůžete se hnout, jenom snít*“, cenzuru pak komentuje slovy „Zakazují hodně věcí, rádi zakazují různé věci.“ Dalším důkazem je třeba porušování zákazů jako poslechu západní hudby, močení z balkónu na Berlínskou zeď nebo úprava slova „Vorhut“ (předvoj) v heslu „Strana je předvoj dělnické strany“ na „Vorhaut“ (předkožka).¹³⁰ Nelibost vůči režimu je znát i ze scény, ve které se Míša popere s nejlepším kamarádem Mariem, který vstoupil do strany. Podle Lutze Kubeho, profesora na North Carolina State University, takto předložené sociální a politické aspekty ukazují snahu o únik z tehdejší reality, přičemž z filmu vyplývají i limity těchto snah.¹³¹

Sám režisér Haußmann reagoval na kritiku tím, že film je postaven převážně na osobních vzpomínkách, že tyto momenty pro něj byly důležitější než politická situace a že nelze brát jeho obraz NDR vážně.¹³² To, že si autoři uvědomují rozdíl mezi Míšou, který z perspektivy příběh vypráví, a Míšou v 70. letech, dokazuje i závěrečné povzdechnutí vypravěče, že jeho vzpomínky jsou subjektivně zbarvené odstupem času¹³³:

¹²⁶ Enns, Anthony: The politics of Ostalgie: post-socialist nostalgia in recent German film. *Screen* 48, č. 4 (zima 2007), 481. (staženo 9. 5. 2011).

¹²⁷ Kube, Lutz: We Acted as Though We Were in a Movie. Memories of an East German Subculture. *German Politics & Society* 26, č. 2 (léto 2008), 45. (staženo 16. 4. 2011).

¹²⁸ Dale, Gareth: Heimat, „Ostalgie“ and the Stasi: The GDR in German Cinema, 1999–2006. *Debate: Review of Contemporary German Affairs* 15, č. 2 (srpen 2007), 162. (staženo 16. 4. 2011).

¹²⁹ Wellershoffová, Marianne: Musik der Freiheit. *Der Spiegel*, 4. října 1999. (staženo 10. 5. 2011).

¹³⁰ Dale, 163.

¹³¹ Kube, 46.

¹³² Junghänel, Garantierte Lustigkeit.

¹³³ V Brussigově knize *Am kürzeren Ende der Sonnenallee* je stejná pasáž vysvětlena poetičtěji: „*Die menschliche Erinnerung ist ein viel zu wohliger Vorgang, um das Vergangene nur festzuhalten; sie ist das Gegenteil von dem, was sie zu sein vorgibt. Denn die Erinnerung (...) vollbringt das Wunder, einem Frieden mit der Vergangenheit zu schließen, in dem sich jeder Groll verflüchtigt und der weiche Schleier der Nostalgie über alles legt, was mal scharf und schneidend empfunden wurde. Glückliche Menschen haben ein schlechtes Gedächtnis und reiche Erinnerungen*“. Vlastní překlad: „Lidské vzpomínání je blažený proces udržení si uplynulého; je opakem toho, co předstírá, že je. Pak vzpomínání naplní zázrak uzavření míru s minulostí, se kterým sebemenší zášť vyprchá a jemný závoj nostalgie pokryje vše, co

„Byl jednou jeden stát a já v něm žil. Když se mě zeptáte, jaké to bylo... byla to nejkrásnější léta v mém životě. Byl jsem mladý a zamilovaný.“¹³⁴ (Kamera se posouvá přes hranici na Západ, do současnosti, a obraz východní části ulice bledne do černobíla, přičemž hraje hit východoněmecké populární zpěvačky Niny Hagenové *Du hast den Farbfilm vergessen*, což vědomí rozdílu umocňuje.¹³⁵)

Dále tvůrci argumentují tím, že nadešel čas mluvit i o jiných stránkách NDR než byla Stasi, SED nebo zeď.¹³⁶ Snaží se tak reagovat na pocit vyloučení východních Němců z německé společnosti a vztah mezi oběma skupinami Němců normalizovat. To se ve filmu projevuje například scénou, kdy strýc Heinz na poznámku „A vy jste také z imperialistické ciziny“ odpovídá slovy „Co prosím? Z ciziny? Z ciziny? Z Německa! Všichni jsme Němci... Jsme my a vy, ale vždy jen Němci!“¹³⁷

Měsíc po *Sonnenallee* následovalo filmové zpracování další Brussigovy knihy – Hrdinové jako my (*Helden wie wir*).¹³⁸ Zatímco kniha o zamindrákovaném následovateli režimu s nevyslovitelným jménem Klaus Uhltzsch byl velice provokativní, zejména díky jeho sexuálním fantaziím a onanii, film byl od těchto prvků spíše oprostěn a více propracován v zobrazení Klausova naivního mládí v NDR.¹³⁹ Dodána byla milostná linie a příběh završila, stejně jako v knize, Uhltzschova interpretace pádu Berlínské zdi, kterou nezbořil lid, ale pouze on, obnažením se před pohraničnický v okamžiku revoluce. Jelikož film přišel do kin 9. listopadu 1999, i zde můžeme vysledovat souvislost.

jednou bylo považováno za ostré a pronikavé. Šťastní lidé mají špatnou paměť a bohaté vzpomínky“. Eigler, Friederike: Jenseits von Ostalgie. Phantastische Züge in „DDR-Romanen“ der neunziger Jahre. *Seminar. A Journal of Germanic Studies* 40, č. 3. (září 2004), 191. <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=6&hid=119&sid=aab6b0ac-0ae9-45d0-8186-28f6218c5571%40sessionmgr113&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=13943688>. (staženo 16. 4. 2011).

¹³⁴ *Sonnenallee*, 01:20–01:22. V originále: „*Es war einmal ein Land, und ich hab dort gelebt. Wenn man mich fragt wie's war: Es war die schönste Zeit meines Lebens, denn ich war jung, und ich war verliebt*“.

¹³⁵ Rinkeová, Andrea: *Sonnenallee – ‚Ostalgie‘ as a Comical Conspiracy. German as a Foreign Language*, leden 2006, 41. <http://www.gfl-journal.de/1-2006/rinke.html>. (staženo 10. 5. 2011).

¹³⁶ Dale, 164.

¹³⁷ *Sonnenallee*. V originále „*Und Sie sind also aus dem imperialistischen Ausland...*“, „*Wie bitte? Ausland? Ausland? Aus Deutschland! Wir sind alle Deutsche...Es gibt uns und euch, aber nur Deutsche!*“.

¹³⁸ *Helden wie wir*, Německo 1999. Režie: Sebastian Peterson.

¹³⁹ Galleová, Birgit: Die DDR beim Wort genommen – Die Verfilmung von Thomas Brussigs „*Helden wie wir*“ macht ihre Sache besser als der Roman. *Berliner Zeitung*, 9. listopadu 1999. (staženo 10. 5. 2011).

V únoru 2003 měla premiéru dramatická komedie *Good Bye, Lenin!* západoněmeckého režiséra Wolfganga Beckera, která se zaměřila na kulturní šok po pádu Berlínské zdi.

Socialismu oddaná matka hlavního hrdiny Alexe Kernerera upadne do kómatu poté, co ho viděla na demonstraci proti násilí režimu, a probudí se v létě 1990, kdy už vládnou nové poměry. Aby se matka vyhla smrtelnému infarktu, rozhodne se pro ni Alex, navzdory skepticismu své sestry Ariane, i nadále udržovat svět NDR. To se ukáže být velice nelehkým úkolem, jelikož východní výrobky jsou po převratu k sehnání jen vzácně. Zadruhé proto, že Západ pohltit NDR natolik, že před jeho symboly Alex nedokáže matku ubránit ani na lůžku – ta z okna vidí například obrovský transparent *Coca-Coly*. S pomocí západoněmeckého kolegy Denise pak Alex přepisuje dějiny prostřednictvím amatérsky natočené východní zpravodajské relace *Aktuelle Kamera*, kterou matce tajně pouští z videa, a kde tyto „podivné jevy“ vysvětluje. Matka má nabýt dojmu, že převrat byl zásluhou NDR, a tak se zrodí příběh o tom, že západní vliv do NDR pustil Erich Honecker, jenž přistoupil na naléhání západních Němců, kteří po zklamání západním kapitalismem chtěli emigrovat na Východ. Sjednocení Německa nakonec prezentuje jako Honeckerovo důstojné odstoupení ve prospěch kosmonauta Sigmunda Jähna, který z dobré vůle hranice mezi dvěma státy nadobro zruší.¹⁴⁰

Pravda a lež jsou jednou z nejzásadnějších linií filmu, která se odráží i v rozdílných názorech Alexe a Ariane.¹⁴¹ Ona se od NDR po převratu distancuje a vzhlíží k Západu – vzdala se studií kvůli práci v americkém řetězci fast food restaurací Burger King a má západního přítele. Alex je naopak idealista, jeho akce však postupně mění směr a jak později zmiňuje, „*NDR, jakou vytvořil pro svou matku, se stále více měnila v NDR, jakou by si byl přál*“.¹⁴² Postupně totiž pociťuje zklamání Západem, což se odráží v čím dál tím nostalgičtějším a provýchodním charakteru videí, potažmo samotného Alexe.

Kritika života na Západě je vidět během celého filmu. Nejprve je zavřen podnik, kde Alex pracuje, východní výrobky jsou nahrazeny západními (holandské okurky místo spreewaldských, káva Jacobs místo Mokka Fix atd.), zobrazen je i odliv lidí na Západ na příkladě prázdných bytů a odcházejících lékařů. To vrcholí neochotou západního bankovního úředníka vyměnit matčiny celoživotní úspory dva dny po termínu, což je zřetelně prezentováno jako znehodnocení NDR a všeho, co v ní lidé nabyli. Nelibost je cítit

¹⁴⁰ Good Bye, Lenin!, Německo 2003. Režie: Wolfgang Becker.

¹⁴¹ Dale, 164.

¹⁴² Good Bye, Lenin!.

i z povzdechů starého souseda: „*To jsme to dopracovali. Zradili nás a prodali, tak je to! A na to jsme 40 let pracovali*“.¹⁴³ Symbol degradace je i Sigmund Jähn, kosmonaut NDR a první Němec ve vesmíru, jenž se ve filmu žíví jako taxikář a přijme roli ve finálním videu. Pocit ztráty a dislokace prožívají i sousedé, kterým se přistoupením na Alexovu hru navrátila dřívější identita a pocit sounáležitosti. Názor na východní Němce vyjadřuje Arianin přítel slovy „*Vám dederonům se člověk nikdy nezavděčí. Pořád musíte kvůli něčemu remcat*.“¹⁴⁴ Pocit odlišnosti je dán najevo například i ve scéně, kde svým nově objeveným západním sourozencům řekne, že „tam, odkud pochází, se astronautovi říkalo kosmonaut“ a že „pochází z jiné země“.¹⁴⁵ Je ale nutné zmínit, že film poukazuje i na tmelení německých vztahů, a to hlavně v případě přátelství Alexe s Denisem a při celoněmecké radosti z výhry na mistrovství světa ve fotbale roku 1990.

Vývoj událostí je líčen jako kolonizace Východu Západem a vítězství kapitalismu. Jako symboly dobytí nového území jsou zmíněná vlajka Coca-Coly, Burger King, IKEA, zaparkovaná západní auta, satelity a především vrtulník odnášející pompézni sochu rukou kynoucího Lenina. Podle Jozwiaka a Mermannové je tento prvek zobrazen doslova jako invaze, a to díky přelétajícím letadlům a koloně kamionů Coca-Cola projíždějících před památníkem obětí fašismu a militarismu.¹⁴⁶

Z výše zmíněných západních značek, a dále například dle svetrů ze zásilkové služby Otto, reklamní vzducholodi West či billboardů vyplývá, že velikou roli měla ve filmu globalizace. Právě ta může být dle sociologa Stuarta Halla příčinou strachu z modernity, následného pocitu izolace a (pro ostalgiu klíčového) uchýlení se ke starým pořádkům.¹⁴⁷

Podle Dalea je *Good Bye Lenin!* typickým příkladem ostalgie ze dvou důvodů.¹⁴⁸ Zaprvé díky tomu, že Alexova matka, zapřísáhlá socialistka, je zde kladnou postavou – je sympatická, oblíbená, milující a vzbuzuje obdiv i lítost. Zadruhé obsahuje prvek zaniklé vlasti,¹⁴⁹ který v tomto případě vyjadřuje příjemné domácí prostředí NDR, ačkoliv idealisticky přetvořené.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Stuart Hall citován v: Jozwiak, Mermannová, 791–792.

¹⁴⁷ Tamtéž, 791.

¹⁴⁸ Dale, 165.

¹⁴⁹ Dale užívá slovo německé slovo *Heimat* v originále: „*An untranslatable term, Heimat refers to harmonious community life, the local, the mundane, the domestic. It is removed from history, from progress, suspended in cyclical time. It may refer to a geographical place of birth but also connotes the landscape, dialect, customs and traditions attached to that locality. Thus it has a strong emotional component, and evokes the sentimental content of one's childhood.*“ Dale, 162.

Spojitosť s ostalgií ovšem režisér Becker odmítá. Argumentuje tím, že film je stejně oblíben na Západě jako na Východě a že se jedná spíše o rodinný příběh o matce a synovi, jak tvrdí i představitelka Alexovy matky, východoněmecká herečka Katrin Sařová.¹⁵⁰ Podobně jako Haußmann v Sonnenallee, i Becker zde na konec filmu dodává poznámku hlavního hrdiny, která má zdůraznit, že film nereflektuje vzpomínání na režim jako takový, ale na osobní život v něm: „Země, kterou má matka opustila, byla zemí, v níž věřila. (...) Byla to země, která ve skutečnosti nikdy neexistovala. Země, která bude navždy v mých vzpomínkách spojena s mou mámou.“¹⁵¹

Berliner Zeitung tento názor podporuje informací, že kdyby šlo o ostalgiu, nevydalo by Spolkové ústředí pro politické vzdělávání (*Bundeszentrale für politische Bildung*) k filmu brožurku pro školy podpořenou argumentem, že „film jde hlouběji, je reálný a jistě nejen pro východní Němce“.¹⁵²

Velká oblíbenost na Západě však s přihlédnutím ke kampani nemusí ostalgiu vylučovat. Rozsah mediální kampaně, která premiéru filmu doprovázela, byl ohromující a dá se předpokládat, že značně ovlivnila sledovanost filmu.¹⁵³ K dostání byla reklamní trička, hrníčky a jiné propagační materiály, k vidění byla letadla s vlajícím nápisem *Good Bye, Lenin!*, propagační tým objížděl německá města, pořádal prezentace ve školách a na 2. dubna připravil speciální promítání pro Bundestag.¹⁵⁴ Kina v nových spolkových zemích byla vyzdobena v duchu starých časů a kino Cinestar ve východní berlínské čtvrti Hellersdorf dokonce povolilo v den premiéry platit v poměru 1:1 východoněmeckými markami, jichž se vybralo na pět set.¹⁵⁵ Pokud tedy ne filmem samotným, pak alespoň tato silně emocionální kampaň k posílení fenoménu ostalgie přispěla. Skrze film se mnoho východních značek stalo retrokultem. Lépe řečeno, ostalgie se takto, v poněkud populárnější formě, rozšířila na Západ, kde se o pár měsíců později vyvinula do takzvaných Ostalgie-Shows.

Sonnenallee i *Good Bye, Lenin!* zavádějí diváka do NDR a seznamují jej s místním životem skrze mladou generaci. Oba se zaměřují na střet kultur, který brání plné integraci

¹⁵⁰ Enns, 485.

¹⁵¹ *Good Bye, Lenin!*

¹⁵² Pauli, Harald: Einmal DDR und zurück. *Focus*, 24. března 2003. (staženo 10. 5. 2011).

¹⁵³ V kině vidělo *Good Bye, Lenin!* 6.574.961 diváků oproti *Sonnenallee*, která dosáhla 2.660.119 diváků. Helden wie wir mělo o poznání menší úspěch – 222.869 návštěvníků. FFA, www.ffa.de. (staženo 13. 5. 2011).

¹⁵⁴ Pauli, Einmal DDR und zurück.

¹⁵⁵ Majica, Marin: 79 Quadratmeter Erfolg – Beliebter als „Harry Potter“. *Berliner Zeitung*, 20. února 2003. (staženo 10. 5. 2011).

německého národa, přičemž v *Sonnenallee* má sjednocovací potenciál hudba, v *Good Bye, Lenin!* je jím fotbal.¹⁵⁶ Ačkoliv to oba režiséři popírají, jejich filmy jsou do jisté míry produktem ostalgie a zároveň pocity ostalgie vyvolávají.

„Ostalgie-Shows“

Po únorové premiéře filmu *Goodbye, Lenin!* se koncem léta 2003 přivalila vlna zábavních televizních show na téma NDR. První začala vysílat 17. srpna televize ZDF svoji „*Ostalgie-Show*“, 22. srpna regionální východní televize MDR spustila sedmidílný pořad „*Ein Kessel DDR*“, hned následující den byla uvedena „*Meyer and Schulz: Die ultimative Ost-Show*“ na SAT 1, jejíž druhý díl následoval o týden později. Čtyřdílnou „*Die DDR-Show*“ spustila 3. září i RTL.¹⁵⁷ Poslední v řadě byla ProSieben, která odvysílala dva speciály o NDR až v říjnu, a sice v rámci satirické show „*Kalkofes Mattscheibe*“.¹⁵⁸

Ačkoliv se tyto pořady mírně lišily, společným jmenovatelem jim kromě komerčního využití trendu ostalgie, vyvolaného zejména únorovou premiérou *Good Bye, Lenin!*, byla snaha překonat představu o NDR jako o pouhém *Unrechtsstaatu* a ukázat tak západoněmeckým sousedům i její lepší stránky.¹⁵⁹ Moderátorské dvojice uvedly zajímavé hosty spojené s dobou NDR, přiblížily všední život v NDR a připomněly východoněmecké výrobky. Program oživila promítání archivních videí a fotografií nebo vystoupení východních hudebníků.

¹⁵⁶ Ve filmu se objevila parodie slavného výroku kancléře Willyho Brandta „*Jetzt wa'chst zusammen, was zusammen gehört*“ (Teď srůstá, co patří dohromady) jako „*Der kleine Runde Ball lässt zusammenwachsen, byl zusammengehör*“ (Ten malý kulatý míč spojuje to, co patří k sobě). Jozwiak, 792.

¹⁵⁷ Ahbe, 57.

¹⁵⁸ TreiB, Florian: Sprung auf den Ostalgie-Zug – MDR zeigt am Freitag „*Ein Kessel DDR*“. *Ddp Basisdienst*, 18. srpna 2003. (staženo 10. 5. 2011).

¹⁵⁹ Moderátor Ulrich Meyer ze SAT-1 řekl: „Víme o NDR hodně: dověděli jsme se o obětech zdi, rodinných zradách, ale všedním dnem jsme se my, arogantní západáci (Wessis), nezabývali. A východáci (Ossis) se doposud neodvážili tyto věci vynést na povrch.“ Podobně reagoval hamburský moderátor Oliver Geißen z RTL: „Víme vše o Stasi a Mielkovi. Ale kdo dnes ví, co je to španělské pivo?“. Zdroj: TV-Moderatoren lassen Kritik nicht auf sich sitzen. *Stern*, 28. srpna 2003. <http://www.stern.de/kultur/film/ddr-shows-tv-moderatoren-lassen-kritik-nicht-auf-sich-sitzen-511976.html>. (staženo 12. 5. 2011). Dále například Andrea Kiewelová ze ZDF: „Ostalgie je módou a s tou pracuje televize ráda. (...) Neděláme žádnou Politik-Show. Má to být zábavní pořad na pozdní nedělní večer. S kolegou Marcem Schreyblem se snažíme nabídnout čistě osobní pohled zpátky. Oba jsme měli šťastné dětství, nikdy jsem nebyla v kontaktu se Stasi, v mém okolí nebyl nikdo stíhán. (...) Je špatné prezentovat NDR jen jako diktaturu nad sedmnácti miliony lidmi.“ Schwarz, Florian: „*Ein bisschen wehmütig*“. Interview s Andreou Kiewelovou. *Berliner Zeitung*, 16. srpna 2003. (staženo 10. 5. 2011).

Devadesátiminutovou *Ostalgie-Show* moderovala rozená Východoberlíňanka Andrea Kiewelová spolu s Marco Schreylem z Erfurtu. Poté, co diváci dostali východoněmecké pralinky, se Kiewelová se zaťatou pěstí obrátila k publiku se slovy: „Za mír a socialismus – jste připraveni?“. Publikum přitakalo „Vždy připraveni!“.¹⁶⁰ Kiewelová vzpomínala na vánoční koledy v podání Aurory Lacasa, diváci mohli slyšet i cítit legendárního Trabanta, který projel po jevišti a probírány byly i další východní výrobky jako Spreewaldské okurky nebo Rotkäppchen.¹⁶¹ Poznámkou „Kdo říká, že čokoláda, která se jmenuje Schlagersüsstafel, je legračnější než ta jménem Ritter Sport?“ dali najevo, že i východní Němci byli konzumenty, a snažili se tak jejich výrobky ukázat jako normální věci.¹⁶² K poslechu hrály skupiny City a Karat nebo zpívala východoněmecká zpěvačka a moderátorka Dagmar Fredericová.¹⁶³ Ačkoliv ZDF na scénu pozvala množství sportovců a bavičů, moderátorské duo je nechalo říct sotva dvě věty, což se ukázalo jako převaha kvantity na úkor kvality pořadu, který byl v tisku označen například za „nedopečenou amatérskou show“.¹⁶⁴

Na Sat 1 relaci uvádělo východo-západní duo – bývalý světový šampion v boxu Axel Schulz a západní reportér Ulrich Meyer.¹⁶⁵ Show měla být „vtipná, svěží a vzrušující“,¹⁶⁶ ale jestli taková byla scéna, kde Schulz jedl banán, kde za úžasu diváků ukázal své staré toaletní potřeby nebo kde spolu se zpěvákem Frankem Schöbelem a „východním Vinnitouem“ Gojko Miticem zpívali hymnu FDJ „*Bau auf, bau auf, Freie Deutsche Jugend, bau auf!*“,¹⁶⁷ je přinejmenším diskutabilní. Mezi dalšími pozvanými hvězdami NDR byl zpěvák Wolfgang Lippert, fotbalista Jürgen Sparwasser nebo bavič Bürger Lars Dietrich.

Stanice RTL měla už z roku 2002 zkušenost s úspěšnou desetidílnou *80er-Show*, která od února 2003 pokračovala jako *70er-Show*. Jak napovídá podtitul následující *Die DDR-Show „Von Ampelmännchen bis Zentralkomitee“*, RTL se více než konkurenční

¹⁶⁰ Jauer, Marcus: Seid bereit? Immer bereit! DDR-Shows. *Süddeutsche Zeitung*, 22 srpna 2003. (staženo 10. 5. 2011).

¹⁶¹ Steglichová, Ulrike: Hallo Puhdys, huhu. *Epd medien*, 20 září 2003. (staženo 12. 5. 2011).
Dále: Schultheis, Christoph: Das Kuriositätenkabinett – Trabi, Spreewaldgurke, Rotkäppchensekt. *Berliner Zeitung*, 19. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁶² Cooke, Ostalgie's Not What It Used to be, 142.

¹⁶³ Fleschner, Frank: Auferstanden aus Ruinen. *Focus*, 18. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁶⁴ Dilk, Heiko: Schlagersüßtafel. *Die Tageszeitung*, 22. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁶⁵ Cooke, Ostalgie's Not What It Used to Be, 141.

¹⁶⁶ Fleschner, Frank: Auferstanden aus Ruinen. *Focus*, 18. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁶⁷ Cooke, Ostalgie's Not What It Used to Be, 142. Dále: Osang, Alexander: Zu Gast im Party-Staat. *Der Spiegel*, 8. září 2003. (staženo 12. 5. 2011).

stanice snažila do programu zařadit kromě nostalgických momentů i politické pozadí NDR. O první se starala moderátorka a zároveň další ikona východoněmeckého sportu, tentokrát krasobruslařka označovaná za „nejkrásnější tvář socialismu“, Katarina Wittová, o druhé pak západoněmecký moderátor Oliver Geißen.¹⁶⁸ Ten na začátku přivítal paní z Východu, která byla narozena 7. října 1949, v den vzniku NDR. Wittová pak v pionýrské košili a s culičky na hlavě divákům ukázala svůj pionýrský průkaz a společně s ex-boxerem Henry Maskem s nostalgií vzpomínala na mládí v panelových domech, jak si děti v NDR musely samy vyrobit skate-board, nebo že kvetl černý trh se západoněmeckými fotbalovými kartičkami, společně namíchali koktejl „Haps Flip“ a zatančili si Lipsi, druh východoněmeckého Rock'n'Rollu.¹⁶⁹ Jako protipól Geißen přivítal Eriku Riemannovou, která strávila přes osm let ve vězení za to, že namalovala Stalinovi smyčku na kníru. Po jejím rozechvělém vyprávění Geißen opět zvedl náladu uvedením Thomase Schmidta, protagonisty pohádkového „malého Mucka“, po kterém následovala píseň večerníčkového Sandmännchena v podání moderátora Jense Riewa, zpěvačky Niny Hagenové a baviče Achima Menzela. Nakonec, doprovázena obrovským aplausem, přišla herečka Katrin Saßová, matka z *Good Bye, Lenin!*.¹⁷⁰ Hosty dalších dílů byli například politici Hans-Dietrich Genscher, Gregor Gysi, zpěváci Udo Lindenberg, Nina Hagenová nebo skupina Puhdys.¹⁷¹

Poněkud jiný charakter měl *Ein Kessel DDR*, který názvem parodoval východoněmeckou estrádu *Ein Kessel Bunes*. Od ostatních *Ostalgie-Shows* se odlišoval tím, že byl vysílán jen pro spolkové země Sasko, Durynsko a Sasko-Anhaltsko, tedy jen země bývalé NDR. Moderátorská dvojice se skládala z východoněmecké olympijské krasobruslařky Franzisky Schenkové a moderátora Gunthera Emmerlicha. Tento pořad byl tedy „pro východní Němce od východních Němců“, tudíž neměl za cíl poučit nezasvěcené západní Němce a mohl tak využít východoněmecký humor a dvojsmysly, které diváci pochopili bez vysvětlování. Mluvílo se v nich ve smyslu „my“ a „naše“, nikoliv „oni“ jako jinde.¹⁷² Celkově měl pořad MDR vážnější charakter a hosté v něm mluvili i o stinných stránkách NDR, což bylo vyjádřeno i v podtitulu pořadu využitím socialistického hesla „Vorwärts immer, rückwärts nimmer“ (doslova „Vždy kupředu, zpátky nikdy víc“). Na

¹⁶⁸ Katarina Wittová pro *Stern.de*: „Oliver Geißen macht die kritischen Sachen, und ich bin der Spaßfaktor“. S.n.: „Die DDR Show – Von Ampelmännchen bis Zentralkomitee“. *Stern*, 28. srpna 2003. <http://www.stern.de/kultur/film/rtl-die-ddr-show-von-ampelmaennchen-bis-zentralkomitee-512202.html>. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁶⁹ Tamtéž a Osang, Alexander. Zu Gast im Party-Staat.

¹⁷⁰ Borcholte, Andreas: Haps Flip, Hits und KZ-Horror. *Der Spiegel*, 4. září 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁷¹ „Nostalgie ist legitim“. *Stuttgarter Zeitung*, 3. září 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁷² Cooke, *Ostalgie's Not What It Used to Be*, 144.

uvítanou sice Emmerlich zvolal „Freundschaft“, Schenková odpověděla rusky „družba“, ale záhy Emmerlich odcitoval slova Karla Marxe a spisovatele Ericha Kästnera, jimiž dal najevo, že s odstupem času berou lidé minulost s úsměvem a že je nutné pamatovat si dobré i zlé.¹⁷³ Mezi hosty patřili například fotbalista Peter Ducke, v roce 1977 občanství zbavená herečka Eva Maria Hagenová nebo v Halle nad Sálou narozený bývalý ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher, který tuto show hodnotil jako „důležitý příspěvek k porozumnění NDR, který nic nehází pod stůl“ a dával najevo respekt bývalým občanům NDR, kteří „mohou být hrdí na svou mírovou cestou získanou svobodu“.¹⁷⁴ Na druhou stranu i tato show pojednávala o všedním životě v NDR a o jeho symbolech. Kromě toho, že sama Hagenová byla sexsymbolem 50. a 60. let, pozvali tvůrci i fotografa aktů Günthera Rösslera a promítli krátký film o nudismu.¹⁷⁵ Hosty dalších dílů byli například Chris Doerková, populární zpěvačka a přítelkyně zpěváka Franka Schöbela, automobilový závodník Ronny Melkus, syn zakladatele obchodů Kathi Rainer Thiele nebo bývalý skokan na lyžích Hans-Georg Aschenbach.¹⁷⁶ Emmerlich se pak vyjádřil, že ani jejich podoba nebude taková, jako na ZDF, čímž ukázal, že minulost je mnohem složitější, než ukazovala konkurence.¹⁷⁷

Na vlnu ostalgie v televizi však reagovala i výrazná kritika, která argumentovala především strachem z banalizace režimu SED. Konkrétním příkladem byla aféra kolem scény, kde byla Katarina Wittová v uniformě FDJ.¹⁷⁸ Jak už bylo zmíněno, ta je ve starých spolkových zemích zakázána, a to včetně užívání jejich symbolů. Jelikož byla show natočena v Kolíně nad Rýnem, Wittová porušila zákon. Jeden z mnoha proti pořadům protestujících aktivistů za občanská práva, východní Němec Günter Nooke, reagoval otázkou: „*Co by v této zemi bylo za povyk, kdyby místo Katti Wittové moderoval například Johannes Heesters show o Třetí říši?*“¹⁷⁹ Varování vznesl i tehdejší spolkový prezident Wolfgang Thierse, předseda nadace pro zpracování režimu SED Rainer Eppelmann a řada

¹⁷³ Karl Marx: „*Lachend nimmt die Menschheit Abschied von der Vergangenheit*“; Erich Kästner: „*Wer das Gute vergisst, wird böse, wer das Schlechte vergisst, wird dumm*“. TreiB, Florian: Wer das Schlechte vergisst, wird dumm – Die Show „Ein Kessel DDR“ verspricht die ganze Wahrheit über den Arbeiter- und Bauernstaat. *Ddp Basisdienst*, 21. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁷⁴ Hans-Dietrich Genscher Ehrengast bei „Ein Kessel DDR“ – Premiere. *Ddp Basisdienst*, 21. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁷⁵ Cook, Ostalgie... 145.

¹⁷⁶ Erste MDR-Sendung „Ein Kessel DDR“ hatte 820 000 Zuschauer. *Ddp Basisdienst*, 24. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011).

¹⁷⁷ TreiB, Florian: Wer das Schlechte vergisst, wird dumm.

¹⁷⁸ Cook, Ostalgie... 147.

¹⁷⁹ Black Box – Ostalgie als Mode. *Süddeutsche Zeitung*, 18. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011).

dalších politiků včetně bývalého člena politbyra Güntera Schabowského.¹⁸⁰ Ostře vystoupili proti této formě ostalgie paradoxně i režiséři obou výše zmíněných filmů, které byly do určité míry jejími katalyzátory. Leander Haußmann ve svém článku pro *Spiegel* pohoršeně napsal:

„Připadá mi nechutné, že se dnes na každé televizní stanici musím dívat na hrůzy té doby. Ležérně posazení se nechávají oslavovat: Honeckerova oblíbená zpěvačka, jedinečná Dagmar Fredericová například, nebo soudruh a „uznávaný mistr sportu“ Waldemar Cierpinski (...) Otupělost, při které jsou zombie Východu taháni za kroužek na nose do televizní arény a dostávají za to potlesk.“¹⁸¹

Wolfgang Becker se bránil, že toto svým filmem vůbec způsobit nechtěl, a dokonce plánoval natočit DVD, kterým chtěl dokázat, že s vlnou ostalgie nemá nic společného.¹⁸²

„Good Bye, Lenin! není film pro vlnu ostalgie. To, co z toho teď bylo médiu vytvořeno, je na mě moc. (...) Ostalgie je vlnou, která brzy opadne.“¹⁸³

Sledovanost všech show byla neuvěřitelně vysoká. Například *Ostalgie-Show* zhlédlo 4,78 milionu diváků, což tvořilo 21,8 % na televizním trhu, na Západě pak 18,4 % a v nových spolkových zemích o poznání vyšší – 33,9 %.¹⁸⁴ *DDR-Show* byla ještě úspěšnější, premiéru vidělo 6,32 miliónu diváků a podíl na trhu tvořil 23,3 %, který přesáhla jen soutěž *Deutschland sucht den Superstar* (Německo hledá Superstar).¹⁸⁵ V cílové skupině 14–49 let tvořili diváky *DDR-Show* ze 44,3 % lidé z Východu, západní byli

¹⁸⁰ Wolfgang Thierse: „NDR musí být zobrazena ve všech úhlů, samozřejmě, že k ní patřil i všední den, štěstí, sport, zábava a západní televize. NDR byla ale diktatura se špatným hospodářstvím, byli jsme sledováni a zavřeni za zdi“. Rainer Eppelmann mluvil o nezodpovědném zlehčování dějin NDR: „Když se teď oslavují Spreewaldské okurky a Trabanty, a nemluví se o diktatuře a stavbě zdi, Stasi a falšovaných volbách, pak si kladu otázku, proč lidé na Východě vůbec v roce 1989 šli do ulic“. Günter Schabowski: „Předložený pohled vyvolává u mladých lidí touhu po společnosti, ve které člověk procházel životem v pohodlných filcových pantoflích“. Fleschner, Frank: *Auferstanden aus Ruinen*.

¹⁸¹ Kube, 46. Citováno z: Haußmann, Leander. *Es kam dicke genug. Der Spiegel* 37/2003, 8. září 2003.

¹⁸² Osang, Alexander. *Zu Gast im Party-Staat*.

¹⁸³ Müller, Marcus: „Good Bye, Lenin!“ – Regisseur – Noch kein neues Projekt in Sicht. *Reuters*, 2. srpna 2003. (staženo 13. 5. 2011).

¹⁸⁴ Treiß, Florian: *Sprung auf den Ostalgie-Zug – MDR zeigt am Freitag „Ein Kessel DDR“*. (staženo 13. 5. 2011).

¹⁸⁵ Cook, *Ostalgie...*, 135.

zastoupení z 26,3 %.¹⁸⁶ Preméra *Ein Kessel DDR* měla 820 00 diváků.¹⁸⁷ Musíme však vzít v úvahu její omezený vysílací prostor, který byl zmíněn výše.

Ačkoliv byly ostalgické show kritizovány mnohými médii, ochránci občanských práv i politiky a prominenty německého kulturního života, jejich sledovanost napovídá tomu, že skrze televizi se fenomén ostalgie nebývalým způsobem rozšířil. Je důležité upozornit i na to, že výše zmíněné kanály, kromě MDR, byly západoněmecké, což opět poukazuje na to, že ostalgie bývá podněcována ze Západu. Přestože větší podíl diváků tvořili Němci východní, byly show určeny převážně pro západoněmecké obecnostvo, které se mělo o NDR dovědět více, než jim doposud bylo předkládáno. Jak ale zmiňuje ve své práci profesor Paul Cooke, ostalgie tak nabyla jiný rozměr. V těchto show už NDR většinou nebyla prezentována jako Stasi-stát, ale jako svět kuriózního konzumního zboží, a nelibost se přeměnila v zábavu.¹⁸⁸

Ostalgie jako atrakce

Fenomén ostalgie se od svého zrodu objevil v mnoha podobách. Obzvláště poté, co se artefakty všedního života NDR dostaly do televize, stala se NDR trendem i na Západě. Přišel nebývalý zájem o produkty bývalé NDR a obchodníci se podle toho zařídili.

Ostalgie se stala marketingovým lákadlem už v druhé polovině 90. let, a to jak pro turisty, tak pro Němce samotné. Známým se stal lipský hospodský, který v týdnu od 4. do 12. října 1997 uspořádal na počest vzniku NDR „víkend ostalgie“. Ceny prezentoval „jako za Ericha“ a 7. říjen byl doprovázen oslavami a kulturním vystoupením.¹⁸⁹

První hotel na téma ostalgie byl otevřen v Žitavě v roce 1999 k 50. výročí NDR pod názvem „Haus des Ostens“ (Dům Východu), který byl později přejmenován na „Hotel Sittavia“. Vybaven byl starým nábytkem, na zdi visel obraz Ericha Honeckera a hosté si

¹⁸⁶ S.n.: Der Osten liebt sich selbst. *Focus* 8. září 2003. (staženo 13. 5. 2011).

¹⁸⁷ S.n.: Erste MDR-Sendung „Ein Kessel DDR“ hatte 820 000 Zuschauer. *Ddp Basisdienst*, 24. srpna 2003. (staženo 13. 5. 2011). Johannes Heesters je stosedmiletý holandský herec, který se veřejně nostalgicky projevoval o nacistickém režimu a Adolfu Hitlerovi.

¹⁸⁸ Cook, *Ostalgie...*, 148.

¹⁸⁹ Ahbe, 50.

museli vyměnit peníze za východní marky a projít dalšími formalitami jako bylo vyplnění formuláře o příjezdu „občana se stálým bydlištěm v SRN“.¹⁹⁰

Na začátku května 2007 byl v panelovém domě berlínské čtvrti Mitte otevřen doposud funkční hotel „Ostel“.¹⁹¹ Dnes už sice není dostupný již od 9 EUR za noc, ale jeho interiér je stále vybaven v duchu východního Německa před pádem Berlínské zdi.¹⁹² Vlastníci hotelu, Guido Sand a Daniel Helbig, viděli tento záměr jednak jako vyhranění se vůči konkurenci, ale také jako navození „příjemné a zábavné“ atmosféry, což se jim podle vlastních slov i vzhledem k úspěchu nápadu podařilo, a tak plánovali otevřít další Ostely v Lipsku a Drážďanech.¹⁹³

Poněkud kuriózní bylo předělání bývalé celnice na hranici NDR na noční klub „Palace of Tears“ (Palác slz), rovněž v předrevolučním designu.¹⁹⁴

V srpnu 2008 psala německá i zahraniční média o otevření kontroverzního Stasi-baru „Zur Firma“.¹⁹⁵ Podnik se totiž nacházel přímo v sousedství bývalého Ministerstva pro státní bezpečnost, čehož se majitelé Willi Gau (z Východu) a Wolfgang Schmelz (ze Západu) rozhodli využít. Stejně jako majitelé „Ostelu“, i oni argumentovali tím, že „kdo chce v Berlíně otevřít hospodu, musí mít nápad, kterým zaujme“.¹⁹⁶ Uvnitř hospody byly vystaveny symboly NDR, čepice FDJ, plakáty, Leninova busta a po stolech poházené spisy. Pít bylo levné a věrný host mohl získat členskou kartu. To ale u mnoha lidí způsobilo nevoli, mezi kritiky patřili zejména obránci obětí Stasi. Například státní zmocněnkyně pro dokumenty Stasi Marianne Birthlerová hospodu kometovala slovy „*Tento nápad je ve své nechutnosti nepřekonatelný. (...) Ten, kdo četl svůj spis, v tomto podniku jistě na pivo ztátí chuť*“.¹⁹⁷ Za urážku obětí Stasi ho označil i Siegfried Reipric z památníku Stasi v berlínském Hohenschönhausenu. Nicméně Gau se bránil tím, že jeho

¹⁹⁰ Tamtéž, 51.

¹⁹¹ Rethmannová, Petra: Post-communist ironies in an East German hotel. *Anthropology Today* 25, č. 1 (únor 2009), 21. <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=921ee7da-0db8-4f3f-b8a2-cd61a58d1a38%40sessionmgr114&vid=5&hid=126>. (staženo 9. 5. 2010).

¹⁹² Ostel Hostel Berlin, <http://www.ostel.eu>. (staženo 17. 5. 2011).

¹⁹³ Rethmannová, Post-communist ironies in an East German hotel.

¹⁹⁴ Betts, Paul: The Twilight of the Idols: East German Memory and Material Culture, *The Journal of Modern History* 72, č. 3 (září 2000), 742. <http://www.jstor.org/stable/3079480>. (staženo 19. 4. 2010).

¹⁹⁵ O mediálním rozšíření zprávy viz například: <http://www.yasni.ch/willi+gau/person+information/stasi>. (staženo 17. 5. 2011).

¹⁹⁶ Sládek, Jiří: Pivo, špioni a Honecker. Bar věnovaný Stasi dělí Berliňany. *Hospodářské noviny*, 8. srpna 2008. (staženo 17. 5. 2011).

¹⁹⁷ Wittrock, Philipp: „Ein Bier zum Verhör“. *Spiegel online* 4.8.2008. (staženo 17. 5. 2011).

záměrem byla satira, že si ze Stasi dělá legraci jako za starých časů,¹⁹⁸ a podnik funguje dodnes.

Frank Georgi, který v létě 1989 utekl přes Prahu na Západ, přišel už v roce 1993 s projektem „Ossi-Parku“ na okraji městečka Wandlitz severně od Berlína.¹⁹⁹ Mělo jít o dvousethektarový zábavní park, ve kterém by se návštěvníci po výměně peněz volně procházeli ostnatým drátem oploceným světem NDR. Patřit sem měli jak pasové kontroly, agenti Stasi, prázdné obchody, dokonce i hrubý toaletní papír na WC, tak i Trabanty, typická východní jídla a dobové předměty a značky.²⁰⁰ Projekt výstavby parku se na dlouhou dobu zastavil a znovu jej vznesla na povrch berlínská produkční firma Massine Productions v roce 2003, přičemž pro tématický „NDR-park“ bylo v plánu využít opuštěné haly Rathenau elektrotechnických podniků AEG v berlínské čtvrti Oberschöneweide.²⁰¹ Mluvčí firmy Susanne Reich však vyvracela účel oslavy nebo zesměšnění NDR a zdůraznila, že park by měl mít zejména vzdělávací funkci. Na to, aby se z něj nestal „NDR-Disneyland“ a aby se předešlo nařčení z idealizace NDR, měli dohlédnout přízvaní historici.²⁰² Jak ale později zveřejnil deník Berliner Morgenpost, projekt ztroskotal kvůli nedostatku financí.²⁰³

Zatímco „NDR-Park“ byl stejně jako televizní pořady z předchozí kapitoly svými tvůrci považován za vzdělávací prostředek, kultura NDR byla využita i pro čistě ziskové a zábavní účely. Takto od roku 2003 v Berlíně, později i v Drážďanech a Postupimi, funguje „Trabi Safari“, kde mají turisté možnost absolvovat vyhlídkovou jízdu Trabantem, podobně jako v Praze v kočárech nebo historických vozech.²⁰⁴

Na turismus myslela i Saská Kamenice (Chemnitz, dříve Karl-Marx-Stadt), která si po roce 1989 udělala turistickou atrakci z místní monumentální Marxovy hlavy, památníku Karla Marxe, a miniatury prodává jako suvenýry.²⁰⁵

¹⁹⁸ Hauner, Philipp: Stasi-Kneipe „Zur Firma“: Lustig oder geschmacklos? *Die Tageszeitung*, 6. srpna 2008. (staženo 17. 5. 2011).

¹⁹⁹ S.n.: Stalins Rache. *Der Spiegel*, 18. října 1993. (staženo 17. 5. 2011).

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ *Der Spiegel* však jako plánované místo pro park uvádí sousední čtvrť Köpenick. Welcome Back, Lenin! *Der Spiegel* online, 27. února 2003. <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,238037,00.html>. (staženo 17. 5. 2011).

²⁰² Zimmermann, Felix: Erlebnispark DDR – Unternehmen vermarkten das Interesse an der Vergangenheit. *Berliner Zeitung*, 28. února 2003. (staženo 17. 5. 2011).

²⁰³ S.n.: Projekt „Ossi-Park“ an der Finanzierung gescheitert. *Berliner Morgenpost*, 10. června 2008. http://www.morgenpost.de/printarchiv/bezirke/article390547/Projekt_Ossi_Park_an_der_Finanzierung_gescheitert.html. (staženo 17. 5. 2011).

²⁰⁴ TrabiSafari, www.trabi-safari.de. (staženo 17. 5. 2011).

²⁰⁵ Ahbe, 24.

Poslední kategorií, která zahrnuje prvky ostalgie ve smyslu vzpomínání na NDR a zobrazování jejího každodenního života, jsou muzea a dočasné expozice. V roce 1993 bylo založeno *Dokumentační centrum každodenního života v NDR (Dokumentationszentrum Alltagskultur der DDR)* v Eisenhüttenstadtu, věnované kultuře, sociální historii a každodennímu životu v NDR.²⁰⁶ Kromě stálé expozice pořádá centrum krátkodobé výstavy, věnuje se výzkumu a vzdělávání, a pro tyto účely má i vlastní knihovnu. Slouží i jako jakýsi archiv bývalé NDR – za dobu své existence nashromáždilo centrum přes 150 000 předmětů, mezi nimiž jsou kromě spotřebního zboží, nábytku, oděvů a knih i soukromé fotografie a jiné dokumenty.²⁰⁷ Na něj navázalo množství tematických muzeí, ať už jednostranným, či objektivním pohledem. Jako vzdělávací instituce se na svých stránkách prezentuje i počátkem roku 2006 založené interaktivní berlínské „DDR Museum“. Snaží se prezentovat život v NDR neutrálním pohledem, i se stinnými stránkami, a o jeho serióznosti napovídá nominace na Evropské muzeum roku 2008.²⁰⁸ Drážďanské „DDR Museum“, otevřené 1. května 2006, se rozkládá ve čtyřech patrech socialistické průmyslové budovy, ve kterých nabízí pohled do oblastí dopravy, pracovního prostředí, životního stylu a veřejných spolků a institucí. Jak ale na svých stránkách uvádí, zločiny režimu byly posunuty do pozadí:

*„Toto [život v NDR, pozn. autorky] se od dnešního všedního dne odlišuje natolik, že tyto ostalgické dojmy jistě jen tak nezapomenete. (...) Nejde o mnohokrát předkládaný obraz NDR a jejích represivních mechanismů. Nezaměřuje se však ani na „ostalgií“ nazvaný čas včerejška, ale na úplně normální všední život, spotřební zboží, zařízení a jeho organizaci.“*²⁰⁹

Dále existují i muzea, která jsou koncipována mnohem osobněji a projevy nostalgie jsou, alespoň z jejich internetových stránek, zřejmé na první pohled. Takovým je například „DDR Museum Pirna“, které na své úvodní stránce zobrazilo veselou salutující pionýrku a státní znak NDR. Nostalgie je cítit i z oficiálního představení muzea:

²⁰⁶ Dokumentationszentrum Alltagskultur der DDR e.V, www.alltagskultur-ddr.de. (staženo 17. 5. 2011).

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ DDR Museum, www.ddd-museum.de. (staženo 17. 5. 2011).

²⁰⁹ „Es geht nicht um die schon vielfach vorhandene Darstellung der DDR und seiner Unterdrückungsmechanismen. Es steht auch nicht die als „Ostalgie“ benannte Zeit der Gestrigen im Fokus, sondern das ganz normale Alltagsleben mit seinen Gebrauchsgegenständen, Einrichtungen und dessen Organisation. (...) Dieses unterscheidet sich so stark vom heutigen Alltag, das Sie die ostalgischen Eindrücke, ganz bestimmt nicht so schnell vergessen werden.“ Wie lebte man in der DDR? <http://www.ddd-museum-dresden.de/cod/php/ddd-museum.php>. (staženo 17. 5. 2011).

„I na dovolené jsme jezdili rádi. Ať už s FDGB nebo prostě do kempu, dovolená byla vždycky hezká a ještě dnes hodně lidí s úsměvem vzpomíná na ty oblíbené prázdninové časy na Baltu, v Durynsku, Lužici, Spreewaldu nebo v Krušných horách.“²¹⁰

Podobným způsobem vzniklo 3. října 2004 muzeum „Ostalgie-Kabinett“ v Langenweddingenu u Magdeburgu, jehož mottem je „*Erinnerungen an 40 Jahre DDR*“, které dále vysvětlují tak, že chtějí vzpomínat, nikoliv provokovat;²¹¹ nebo „DDR Museum Tutow“ v Předním Pomořansku²¹².

Jak je zřejmé, projevy vzpomínání na NDR, více či méně doprovázené nostalgií, se dostaly téměř do všech oblastí každodenního života sjednocené SRN včetně turismu, ačkoliv převážně v její východní části. Nejvýrazněji je tento fenomén zastoupen v hlavním městě Berlíně, které kromě zmíněných projížděk Trabanty nabízí nepřeberné množství suvenýrů a turistických atrakcí. V této kapitole byla tedy ostalgie představena zejména jako marketingový prostředek, který využil odlišnosti, až „exoticity“ zaniklého státu. V případě muzeí je pak třeba rozlišovat postoje, kterými k východoněmecké minulosti přistupují.

²¹⁰ „*Auch Urlaub machten wir gern. Ob mit dem FDGB oder einfach zum Camping, Urlaub war immer schön und noch heute erinnern sich viele gern und mit einem Lächeln an die beliebte Urlaubszeit an Ostsee, in Thüringen, der Lausitz, im Spreewald, oder im Erzgebirge.*“ DDR Museum Pirna, www.ddr-museum-pirna.de. (staženo 17. 5. 2011).

²¹¹ Ostalgie Kabinett, www.ostalgie-kabinett.de/historie.htm. (staženo 17. 5. 2011).

²¹² DDR Museum Tutow, www.ddr-museum-tutow-mv.de. (staženo 17. 5. 2011).

Kritika ostalgie

Jak již bylo průběžně zmiňováno u jednotlivých podob ostalgie, její výrazná popularizace a medializace vyvolala diskuzi o její morální stránce. Kritici ostalgie, zejména lidé ze Západu a ze skupiny politických obětí socialistického režimu, varují před zapomínáním na skutečnou povahu režimu NDR. Kritizována je povrchnost ostalgie a její jednostranné a egoistické zaměření. Lidé propadnuvší ostalгии vzpomínají na „staré dobré časy“, ale paradoxně přitom oslavují dobu, která je přivedla do situace zaostalých a diskriminovaných spoluobčanů. Takto se o ostalгии vyjádřil i Leander Haußmann, režisér Sonnenallee:

„Realita života v NDR je zřejmě už zcela zapomenuta. Teď všichni vylézají z děr, kam zalezli ze strachu, frustrace a studu: staří chvastouni a nohsledi. Místo aby drželi jazyk za zuby a byli rádi, že se toho [režimu NDR, pozn. autorky] zbavili, dnes se potměšile vyžívají v ostalгии.“²¹³

Jak uvedl Jozwiak, kritici varují zejména před nebezpečím „kýčovitosti, nezávadnosti a povrchnosti“.²¹⁴ Ostalgie je dále podle kritiků jen formou „selektivní amnézie“, ve které se většina východních Němců na bývalou NDR dívá přes „růžové brýle“, vzpomíná jen na to dobré z ní a idealizuje ji jako zemi, která nebyla zkažena kapitalistickým egoismem.²¹⁵ Argumenty proti ostalгии tedy napadají adoraci věcí a materiální kultury, která není zasazena do politického kontextu doby. Považují ostalгии za ještě intenzivnější prohlubování německého odcizení. Podle západoněmeckého akademika Bernda Faulenbacha je ostalgie výrazem určité umíněnosti ve smyslu neustálé snahy východních Němců o prosazení své odlišnosti od svých západních sousedů, která je silnou desintegrační silou v procesu vnitřního znovusjednocování Německa.²¹⁶ Historik Stefan Wolle toto výrazné nostalgické chování odůvodňuje tím, že na svá mladá léta vzpomíná každý:

²¹³ Cooke, *Ostalgie's Not What It Used to Be*, 136.

²¹⁴ Jozwiak, Mermannová, 783.

²¹⁵ Cooke, *Ostalgie's Not What It Used to Be*, 134.

²¹⁶ Citováno v: Cooke, *Surfing for Eastern Difference*, 208.

„Lidé zapomínají na špatné věci a vzpomínají na společnost, kde nebyla nezaměstnanost, kde si všichni žili jako v nebi a všichni k sobě byli milí a přátelští. Jenomže před dvaceti lety bylo všechno hezčí hlavně proto, že jsme byli o dvacet let mladší“²¹⁷.

²¹⁷ S.n.: „OSTalgie – po 20 letech od pádu zdi si Němci stýskají po starých časech“, *ČT24*, 9. 11. 2009, : <http://www.ct24.cz/svet/72020-ostalgie-po-20-letech-od-padu-zdi-si-nemci-styskaji-po-starych-casech>. (staženo 9.5.2010).

Bilance sjednocení

Průzkum životní situace v nových spolkových zemích

Z předchozích kapitol vyplývá, že ostalgie je chápána jako fenomén pozitivního vzpomínání na dobu před sjednocením Německa. Otázkou však je, na jaké aspekty života v NDR lidé vzpomínají a jestli je toto tvrzení založeno na špatné životní situaci, na kterou si východní Němci stěžovali v polovině 90. let, a ze které vlastně ostalgie vznikla. Tato podkapitola se věnuje otázce, zda lidé na Východě považují svou životní situaci za horší, než byla před sjednocením.

Politolog Klaus Schroeder ve svých knihách dokazuje, že nikoliv. Po sjednocení získali východní Němci zpátky svobodu, zvýšil se počet lidí s maturitou, zvýšily se mzdy a rostly majetky, přičemž finanční situace se zlepšila zejména ženám a důchodcům, kteří nově dostávali více než 70 % z průměrného příjmu místo 30–40 %, které byly běžné v NDR (příloha č. 10 a č. 11).²¹⁸ Průměrné příjmy východoněmeckých domácností od roku 1990 vzrostly více než o 100 %, naproti tomu příjmy těch západoněmeckých jen o málo.²¹⁹ Zlepšení své životní situace sami východní Němci potvrzují. V roce 1993 zlepšení uznala téměř polovina a v roce 1998 pak už téměř 60 % dotázaných (příloha č. 12). V roce 2009 hodnotilo kvalitu svého života 67 % dotázaných jako dobrou a 3 % jako velmi dobrou (příloha č. 13).

Za dvacet let se tedy hmotná a občanská situace východních Němců výrazně zlepšila. Obzvláště, když uvážíme výchozí situaci před rokem 1989 a relativně krátkou dobu, za kterou se v mnohém dostali na úroveň západních sousedů, lze sjednocení hodnotit jako prokazatelný přínos pro nové spolkové země.

Přes dynamičtější růst blahobytu však vykazují větší nespokojenost než západní Němci (příloha č. 14 a č. 15). Klaus Schroeder tento paradox vysvětluje dvěma způsoby. Zprvým tím, že východní Němci si pocit nespokojenosti přinesli z NDR, kde si stěžovali často – například na nedostatek zboží, jeho kvalitu a podobně.²²⁰ Zadruhé pak upozorňuje na to, že východní Němci mnohdy vidí svou situaci v souvislosti se situací východních

²¹⁸ Schroeder, *Der Preis der Einheit*, 168–172.

²¹⁹ Schroeder, *Das Neue Deutschland*, 147.

²²⁰ Schroeder, *Der Preis der Einheit*, 248.

Němců jako celku, tedy kolektivně, kdežto západní Němci hodnotí svou situaci na základě sebe sama, individuálně.²²¹

Důležité je zmínit, že výše uvedené údaje potvrzují zlepšení po stránce materiální, a tudíž je třeba zaměřit se i na to, jak se východní Němci ve společnosti nového, sjednoceného Německa cítili. Jak jsem již zmínila v první kapitole, velká část východních Němců se po sjednocení cítila být občanem druhé kategorie (příloha č. 3). Agentura Sozialwissenschaftliches Forschungszentrum Brandenburg udělala v srpnu 2010 průzkum, kterým zmapovala intenzitu sounáležitosti východních i západních Němců k současnému Německu. Většinových 59 % dotázaných východních Němců se na jednu stranu v Německu stále necítilo dobře, ale zároveň by NDR vrátit nechtělo. Za příznivé můžeme považovat to, že jen 9 % by NDR rádo vrátilo zpátky, a že už čtvrtina obyvatel východních zemí se cítí jako pravý občan sjednoceného Německa, což vykazuje stoupající spokojenost života obyvatel nových spolkových zemí v SRN a dobrou perspektivu pro další integraci do jednotného německého národa (příloha č. 16).

Westalgie jako opomíjený jev

Jako méně příznivé zjištění výše zmíněného průzkumu se na druhou stranu jeví to, že zeď by znovu přivítalo 11 % Němců západních (příloha č. 17). Čtvrtina západních Němců ve věku od 35 do 50 let se v roce 2007 zařadila do skupiny sjednocením poražených a dalších 40 % z nich se sice necítilo jako poražení, ale ani jako vítězové, a v říjnu 2009 „jen“ 85 % lidí ze starých spolkových zemí uvedlo, že sjednocení bylo správným krokem (přílohy č. 18 a č. 19). Ve stejném průzkumu se ke sjednocení staví pozitivně 91 % dotázaných východních Němců. S přihlédnutím k výsledkům těchto studií se dostáváme ke zjištění, že více skepticismu ohledně bilance sjednocení Německa vychází spíše ze západní části. I zde jsou vítězové a poražení, kteří problémy současného Německa připisují přijetí zemí bývalé NDR do Spolkové republiky. Kromě rozdílu ve vývoji růstu blahobytu v jednotlivých částech byla znát mírná stagnace průměrného reálného příjmu západních Němců, čímž se západoněmecký blahobyt nerozvíjel tak, jak by možná mohl.²²² Podle Schroedera považují dokonce až dvě třetiny západních Němců za lepší časy dobu

²²¹ Schroeder, Das Neue Deutschland, 50.

²²² Schroeder, Der Preis der Einheit, 172.

před sjednocením.²²³ I v západní části Německa tedy existuje forma nostalgie, vzpomínání na starou SRN, pro kterou se v médiích jako protipól k ostalgie vžil pojem westalgie, tedy složenina slov *West* (Západ) a *Nostalgie*. Stejně jako ostalgie se tento pojem objevuje v německém i zahraničním tisku, ať už jako vzpomínání na „bonnskou republiku“, anebo právě jako reakce na ostalgie. Její existence nesmí být přehlížena a podle Schroedera i dalších akademiků má westalgie mnohem větší rozměr než ostalgie.²²⁴ Tito však mluví o ostalgie a westalgie ve smyslu touhy návratu staré SRN nebo NDR, a jak bylo v práci předloženo, ostalgie ve výše popsáných podobách má s touhou po NDR společného jen málo. Příznačně byla westalgie popsána v eseji Markuse Feldenkirchena pro týdeník *Der Spiegel*:

„Stejně jako její východní sestra, také westalgie je živena kombinací dvou složek: zaprvé vzpomínkou na hezkou minulost, na tehdejší politická témata a na každodenní život; zadruhé pak zčásti špatnými zkušenostmi z posledních dvaceti let. Oběma –algiím se daří zejména tam, kde je nespokojenost.“²²⁵

²²³ Schroeder, *Das Neue Deutschland*, 214.

²²⁴ Schroeder, *Das Neue Deutschland*, 214. Dalším příkladem je Dominic Boyer, který westalgie označil za pravou touhu po návratu do starých časů, kterou je nutné odlišit od kýčovitě a výrazně ostalgie. Boyer, 380.

²²⁵ Feldenkirchen, Markus: *Wir Westalgiker*. *Der Spiegel*, 4. října 2010. (staženo 17. 5. 2011). Originální text: „*Wie ihre östliche Schwester speist sich auch die Westalgie aus der Verbindung zweier Zutaten: der Erinnerung an eine schöne, wohlbehütete Vergangenheit, in der die großen politischen Themen, der Kalte Krieg oder Tschernobyl, viel zu groß waren, als dass sie etwas mit unserem Alltag zu tun gehabt hätten. Und den schwierigen, zum Teil ernüchternden Erfahrungen der vergangenen 20 Jahre. Algien gedeihen vor allem dort, wo Unzufriedenheit herrscht, das Gefühl, zu kurz zu kommen*“.

Závěr

Ve své práci jsem se věnovala vzniku a podobám ostalgie, nostalgického vzpomínání východních Němců na NDR a život v ní.

Pro pochopení vzniku ostalgie je nutné brát ji v kontextu s problémy, kterým museli obyvatelé nových spolkových zemí v novém státě čelit. Rychlé sjednocení a změna ze socialistického systému na kapitalistický byla doprovázena kulturním šokem ze střetu dvou rozdílných společností. Kromě toho, že lidé z Východu museli přijmout nová pravidla, projevíly se odlišné zvyky v každodenním životě i rozdíly v majetku východních a západních Němců.

V euforii kolem pádu berlínské zdi východní Němci dobrovolně přetrhávali vazby s vlastní minulostí, užívali si západní styl života a volali po německé jednotě. Když se začaly objevovat stinné stránky transformace jako deindustrializace, nezaměstnanost, výrazné oslabení sociálního zabezpečení nebo devalvace dosavadních zkušeností, začala růst i nespokojenost.

Dále je důležité vzít v potaz i obraz života v NDR v mediálních a politických kruzích, který byl omezen na diskurz zločinů režimu SED, opomíjející každodenní život obyčejných lidí. Nereflektoval tedy zkušenosti většiny jejích bývalých obyvatel, která pociťovala ze strany západních spoluobčanů nepochopení, což přerostlo ve vzájemné stereotypy.

Výše zmíněné faktory vyústily v napětí mezi minulostí a současností, a k potřebě ukázat NDR nejen jako „Stasi stát“, ale i jako domov obyčejných lidí, kteří zde měli práci, sociální jistoty, lepší pocit ve společnosti, a ve kterém i přes negativa režimu dokázali být šťastní. Vznikla tak ostalgie jako následek zklamání z porevoluční situace a prostředek hledání vlastní východoněmecké identity. Za to byla kritizována jako desintegrační prvek bránící sjednocení německé společnosti.

Jak bylo zjištěno, postupným vývojem pojem ostalgie dostával nové konotace, získané zejména využitím komerčních možností.

Ve své práci jsem se zabývala projevy ostalgie v podobě takzvaných *Ostalgie-Partys*, návratem zaniklých východoněmeckých výrobků, jejím podobám na internetu, zobrazením německým filmem, takzvanými *Ostalgie-shows* a krátce pak dalšími nositeli ostalgie.

Ostalgie-Partys byly zpočátku projevem výše zmíněného zklamání a vycházely čistě z podnětu východních Němců, kterým sloužily jako symbolická útočiště před soudobými problémy. Lidé na *Ostalgie-Partys* nechodili demonstrovat přání návratu starého režimu, nýbrž pobavit se ve společnosti lidí, se kterými měli něco společného. Ovšem od té doby, kdy se jejich pořádání ujali profesionálové, lze mluvit o komercializaci ostalgie a jejím významovém posunutí.

Trh na vznik ostalgie reagoval znovuvvedením velké části zaniklých východoněmeckých výrobků. Dobrý odbyt byl však podmíněn zachováním jejich originálního obalu a kvality. To do určité míry symbolizovalo odvolání zatracení těchto výrobků z období euforie a snahu vymezit se vůči západnímu konzumu. Kromě nejvýznamnějších značek jako jsou Rotkäppchen nebo Club Cola se úspěšně navrátila řada dalšího zboží, od ověřených potravin přes potřeby pro domácnost až po suvenýry. To je rozvedeno v kapitole o výskytu ostalgie na internetu, kde zboží z bývalé NDR začaly nabízet specializované obchody.

Jak bylo předesláno v úvodu, na internetu má ostalgie zvláštní postavení. Virtuální prostor může být pro správce webových stránek prostředkem individuálního vypořádání se s minulostí, a podle zastávaného názoru na NDR je tu ostalgie s různou intenzitou podporována i kritizována. Tudiž zde dochází k diferenciaci projevů ostalgie, které jsem rozdělila na komerční, informační a extremistické. Na informačních stránkách se ukázalo, že internet může přispívat i k přiblížení kultury NDR lidem na Západě, čímž ostalgie nabyla i významu vzdělávacího, a navíc přesáhla svůj výhradně východoněmecký charakter. Dále se internet ukázal jako útočiště ideologicky zaměřené (extremistické) formy ostalgie, která vystupuje proti kapitalismu a přála by si návrat Berlínské zdi. Avšak prostřednictvím studie Paula Cooka bylo dokázáno, že většina těchto radikálních ostalgiků nepřechází k reálným akcím. Jejich cílem je údajně spíše upozornit na nedostatky současné německé politiky, které jsou podle nich překážkou v perspektivním vývoji nových spolkových zemí a zároveň problémem v úspěšném sjednocení Německa.

Význam ostalgie jako prostředku poukázání na problém doposud rozdělené německé společnosti posílily probírané retro filmy *Sonnenallee* a *Good Bye, Lenin!*, které navíc vykázaly zábavní a vzdělávací charakter ostalgie. Režiséři obou filmů zdůraznili, že jim nešlo o vzpomínání na režim jako takový, ale na osobní život hlavních hrdinů v něm. Dále přišli s argumentem potřeby ukázat západním sousedům, že se v NDR nežilo tak špatně, jak bylo veřejně prezentováno. Díky rozšíření filmů po celém Německu, a zejména díky úspěšnosti *Good Bye, Lenin!*, se o NDR začalo mluvit nejen jako o diktatuře. Ostalgie

se tedy dostala do fáze, kdy už neznamenal utváření odloučené východoněmecké identity, a tedy překážku ve sjednocení německé společnosti, ale měla mu spíše napomoci.

Tato zábavní a oficiálně i vzdělávací podoba ostalgie se nejvýrazněji projevila v televizních *Ostalgie-Shows*, které se s nostalgií představovaly východoněmecké zvyky, každodenní život i obyčejné spotřební zboží. Zatímco východním Němcům tyto pořady připomněly hezké momenty jejich života v NDR, pro západní diváky se východní kultura stala kuriozitou. To podpořilo vznik kultu životního stylu v bývalé NDR, jehož další rozměr jsem vyjádřila v závěrečné části kapitoly o projevech ostalgie.

Bližší pohled na tyto oblasti výskytu ostalgie ukázal, na co přesně se nostalgické vzpomínání zaměřilo. Ze všech vyplynulo, že předmětem vzpomínání byl každodenní život v NDR, spotřební zboží a odlišnost východní kultury od té západní.

Vyšlo najevo, že nejde o nostalgii ve významu *nostos* a *algos*, tedy ve významu přání skutečného návratu do NDR, jak bylo zmíněno v úvodu. K podpoření této teze jsem využila průzkumy, uvedené v poslední kapitole, které hodnotily pozitivní i negativní aspekty sociálního vývoje v nových spolkových zemích za posledních dvacet let. Tento vývoj se ukázal jako příznivý. Dále bylo zjištěno, že Berlínskou zeď by zpátky chtělo jen 9 % východních Němců. Ani toto procento by se nemělo zanedbávat, ale na druhou stranu vyvrací příliš všeobecné zjednodušení, že ostalgici touží po návratu NDR a jejího režimu. V tomto případě je navíc nutné vzít v úvahu i možnost, že touha vrátit zeď nemusí explicitně znamenat touhu po vrácení starého režimu, ale například reakci na rozdíl v dílčích německých společnostech.

Může se zdát zarážející, že i přes relativní spokojenost dotazovaných východních Němců se fenomén ostalgie (původně vycházející z nespokojenosti) tolik rozšířil. Při rešerši jsem ovšem zjistila, že východoněmecká média se tématem ostalgie zabývají jen minimálně a východní Němci se od ní převážně distancují. Není tedy v nových spolkových zemích rozšířena tak, jak se na první pohled zdá. Ostalgie je naopak tématem především v západní části Německa.

Dalším důležitým poznatkem této práce je tedy i to, že ostalgie je paradoxně fenoménem utvářeným Západem. Kromě medializace ostalgie západními médii ze studia jejích projevů vyplývá, že komerční podoba ostalgie, která je také nejdůležitější příčinou jejího rozšíření, vznikla na Západě. Na prodej východoněmeckého zboží se jako první zaměřili Němci ze západní části Německa, stejně tak tomu bylo i v případě internetových obchodů. Ze Západu je také režisér *Good Bye, Lenin!* Wolfgang Becker. Nejvýraznějším

důkazem jsou televizní show, které ostalгии zpopularizovaly. Vysílaly je všechny významné německé kanály se sídlem na Západě, ale jedinou stanicí, která se ve svém pořadu věnovala převážně stinným stránkám NDR, byla paradoxně východoněmecká MDR. Fenomén ostalgie je tolik atraktivním tématem spíše na Západě i díky tomu, že kultura již neexistující NDR byla od té západní výrazně odlišná, a snadno se tak dá prezentovat jako něco exotického.

Z prostudovaných materiálů vyplývá závěr, že ostalgie sice vzpomíná na staré časy, ale usiluje tím spíše o sjednocení německého národa a odstranění stereotypů. Zároveň je pro východní Němce prostředkem vyrovnávání se s vlastní minulostí. Velkou roli ve vývoji ostalgie hraje i čas, s jehož odstupem jsou jak východní, tak západní Němci schopni brát východoněmeckou minulost s větším nadhledem. Navíc se ostalgie snaží zábavní a vzdělávací formou vypořádat s rozdíly mezi východními a západními Němci, a pomoci tak sjednocení německého národa.

Summary

This bachelor thesis is focused on the phenomenon of Ostalgie in post-communist East-Germany. It is a specific form of nostalgia for everyday life in the German Democratic Republic. It became a retro style which covers all aspects of living, from literature, souvenirs to TV shows.

The first part of the thesis concentrates on reunification of Germany that was not only a difficult process but also there were the roots of Ostalgie. I mentioned this time period because Ostalgie must be seen in a context of difficulties of reunification, then Ostalgie can be understood.

The reunification changed a socialistic world of the GDR to a capitalistic society; however, it took time to restructure the state form. This was accompanied by a clash of two different societies during the long period of change. The different practices in everyday life and the disparity in wealth of Eastern and Western Germans were visible.

It is important to take into account the image of the GDR in German massmedia and political circles, which was limited to the the crimes of SED, ignoring the everyday lives of ordinary people.

These factors led the East-Germans to show their former state not just a Stasi state but also as a state where almost everyone had a job, enjoyed social security, and better feelings in the society in which they, despite of the regime, were happy. The result of inferiority of the East-Germans in the new German state was the Ostalgie through which they found their own identity.

Lately, Ostalgie became a commercial product, therefore, the thesis mentions the forms of Ostalgie in a commercial sphere such as the Ostalgie-Parties, comeback of old Eastern products, Ostalgie's websites, the role of Ostalgie in German film, so-called Ostalgie-shows and so on.

I found out that Ostalgie is mostly focused on everyday life in the GDR, consumer goods and mainly the difference of the East culture from the Western one.

This study proved what I supposed, that Ostalgie does not mean a willingness of a return to the socialistic regime. However, there was stated an exception on the Internet – the extreme form of Ostalgie. I concluded the thesis by mentioning a research where only 9% of East German respondents wanted the Berlin wall back. This number should not be neglected it is necessary to take into account the possibility that the return of the wall

explicitly does not explicitly indicate a desire for return of the old regime. It may be a response to the difference between the two German societies. This thesis was proved by other researches that also analyze the social development in the former GDR positively.

Another important finding of this work is that the phenomenon of Ostalgie is paradoxically nourished from the West. Firstly, from the objects of my study it is obvious that their commercial form was originated in the West. The West German trademen were the first who started to sell the East German goods, as well as those on the internet. Also the director of Good Bye, Lenin!, Wolfgang Becker, is FRG-born. However, the most striking evidence is the TV-show popularized Ostalgie. Those TV-shows were broadcast throughout the major German channels, but the only one that was devoted mostly to the shady aspects of life in the GDR was surprisingly the East German channel MDR. Secondly, the phenomenon of Ostalgie is more attractive in the West due to the fact that the culture of the GDR was very different from the one in the West, and thus could be easily presented as exotic.

Whereas for West Germans Ostalgie may serve as a sensation and foster new knowledge, for East Germans it may be an effective means of coming to terms with their past. Both can lead to a rapprochement of the two German sub-societies and consequently to bolster the troublesome unification of German nation.

Použitá literatura

Knihy

- Ahbe, Thomas: Ostalgie. Zum Umgang mit der DDR – Vergangenheit in den 1990er Jahren. Landeszentrale für politische Bildung Thüringen: Erfurt 2005.
- Faulenbach, Bernd: Vyrovnávání se s minulostí po roce 1989 v Německu, in: Vyrovnávání se s totalitní minulostí. Srovnání situace v Německu a v České republice po roce 1989, Botschaft der Tschechischen Republik in Berlin 2007. Wissenschafts-Verlag: Berlin 2008.
- Jürgs, Michael; Elis, Angela: Typisch Ossi, typisch Wessi: Eine längst fällige Abrechnung unter Brüdern und Schwestern. C. Bertelsmann Verlag: Mnichov 2005.
- Kunštát, Daniel; Mrklas, Ladislav (eds.): Historická reflexe minulosti aneb „ostalgie“ v Německu a Česku, CEVRO Institut: Praha 2009
- Schroeder, Klaus: Das neue Deutschland. Warum nicht zusammenwächst, was zusammengehört. Wjs Verlag: Berlin 2010.
- Schroeder, Klaus: Die Preis der Einheit. Eine Bilanz. Carl Hanser Verlag: Mnichov 2000.
- Wolfrum, Edgar: Zdařilá demokracie. Dějiny Spolkové republiky Německo od jejich počátků až po dnešek. Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, Stuttgart 2008.

Periodika

- Augustineová, Dolores: The Impact of Two Reunification-Era Debates on the East German Sense of Identity. *German Studies Review* 27; č. 3 (říjen 2004), <http://www.jstor.org/stable/4140983>. (staženo 19. 4. 2011)
- Bartels, Till: WeltWeitWeg. *Die Tageszeitung*, 9. listopadu 2002. (staženo 7. 5. 2011)
- Bax, Daniel: Ralfis Reste Rampe Honecker–Doubles, Stalin–Lookalikes, Pionierinnen in Hotpants. *Die Tageszeitung*, 14. 4. 1997. (staženo 8. 5. 2010)
- Berdahlová, Daphne: (N)ostalgie for the Present: Memory, Longing and East German Things. *Ethnos: Journal of Anthropology* 64, č. 2 (1999). <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=5&hid=127&sid=d84a4ea7-9db3-4b2d-b046-28905e8d0a84%40sessionmgr112&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=sih&AN=9357993>. (staženo 14. 4. 2011)
- Betts, Paul: The Twilight of the Idols: East German Memory and Material Culture, *The Journal of Modern History* 72, č. 3 (září 2000), <http://www.jstor.org/stable/3079480>. (staženo 19. 4. 2010)
- Bickerich, Wolfgang: Es ist ein anderes Leben. *Der Spiegel* 24. 9. 1990. (staženo 3. 5. 2011)

- Black Box – Ostalgie als Mode. *Süddeutsche Zeitung*, 18. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Blum, Martin: Remaking the East German Past: Ostalgie, Identity, and Material Culture. *Journal of Popular Culture* 34, č. 3 (zima 2000), <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2010)
- Borcholte, Andreas: Haps Flip, Hits und KZ-Horror. *Der Spiegel*, 4. září 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Boyer, Dominic: Ostalgie and the Politics of the Future in Eastern Germany. *Public Culture* 18, č. 2 (jaro 2006), <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=109&sid=c544eb9e-6e1c-429a-917b-7aaf86f20fac%40sessionmgr112>. (staženo 8. 5. 2010)
- Broder, Henryk M: Eine Kalaschnikow für 98 Euro. *Der Spiegel*, 9. října 2000. (staženo 7. 5. 2011)
- Cooke, Paul: Ostalgie's Not What It Used to Be. *German Politics & Society* 22, č. 4 (zima 2004), <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2010)
- Cooke, Paul: Surfing for Eastern Difference. Ostalgie, Identity, and Cyberspace. Seminar. *A Journal of Germanic Studies* 40, č. 3. (září 2004). <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2011)
- Dale, Gareth: Heimat, „Ostalgie“ and the Stasi: The GDR in German Cinema, 1999–2006. *Debate: Review of Contemporary German Affairs* 15, č. 2 (srpen 2007), 162. (staženo 16. 4. 2011)
- Dilk, Heiko: Schlagersüßtafel. *Die Tageszeitung*, 22. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Eigler, Friederike: Jenseits von Ostalgie. Phantastische Züge in „DDR-Romanen“ der neunziger Jahre. *Seminar. A Journal of Germanic Studies* 40, č. 3. (září 2004), <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail?vid=6&hid=119&sid=aab6b0ac-0ae9-45d0-8186-28f6218c5571%40sessionmgr113&bdata=JmxhbmcyY3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=13943688>. (staženo 16. 4. 2011)
- Enns, Anthony: The politics of Ostalgie: post-socialist nostalgia in recent German film. *Screen* 48, č. 4 (zima 2007). (staženo 9. 5. 2011)
- Erste MDR-Sendung „Ein Kessel DDR“ hatte 820 000 Zuschauer. *Ddp Basisdienst*, 24. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Feldenkirchen, Markus: Wir Westalgiker. *Der Spiegel*, 4. října 2010. (staženo 17. 5. 2011)
- Fischerová, Daniela: „Bei Ostalgie-Partys feiern Osis mit Wessis. Ein Stück DDR in Augsburg“. *Augsburger Allgemeine*, 5. června 2009. http://www.augsburger-allgemeine.de/Home/Nachrichten/Bayern/Artikel,-Ein-Stueck-DDR-in-Augsburg-_arid,1640658_regid,2_puid,2_pageid,4289.html. (staženo 8. 5. 2010)
- Fleschner, Frank: Auferstanden aus Ruinen. *Focus*, 18. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Galleová, Birgit: Die DDR beim Wort genommen – Die Verfilmung von Thomas Brussigs „Helden wie wir“ macht ihre Sache besser als der Roman. *Berliner Zeitung*, 9. listopadu 1999. (staženo 10. 5. 2011)

- Gulneritsová, Kathrin: Erster Versandhandel für Produkte aus Ostdeutschland online. *Wirtschaftsblatt*, 11. září 1999. (staženo 7. 5. 2011)
- Hage, Volker: Jubelfeiern wird's geben. *Der Spiegel*, 6. září 1999. (staženo 9. 5. 2011)
- Hanekamp, Tino: Waldmeister – Limo und Puffreis – Ostalgie online – Im Internet ist die DDR wieder auferstanden. *Berliner Zeitung*, 1. února 2000. (staženo 7. 5. 2011)
- Hartanová, Constanze: (N)ostalgie mit OssiVersand. *Der Spiegel* 21. 5. 1999. (staženo 7. 5. 2011)
- Hauner, Philipp: Stasi-Kneipe „Zur Firma“: Lustig oder geschmacklos? *Die Tageszeitung*, 6. srpna 2008. (staženo 17. 5. 2011)
- Haußmann, Leander. Es kam dicke genug. *Der Spiegel* 37/2003, 8. září 2003
- Heckel, Ralf: Die Geschichte der Ostalgie-Partys. <http://www.ralfheckel.de/Die%20Geschichte%20der%20Ostalgie-Partys-Auszug.pdf>. (staženo 7. 5. 2010)
- Heinrich, Mark: East German Trabant car stars in nostalgic movie comedy. *Reuters News*, 7. března 1991. (staženo 9. 5. 2011)
- Jauer, Marcus: Seid bereit? Immer bereit! DDR-Shows. *Süddeutsche Zeitung*, 22 srpna 2003. (staženo 10. 5. 2011)
- Jozwiak, Joseph; Mermannová, Elisabeth: „The Wall in Our Minds?“ Colonization, Integration, and Nostalgia. *Journal of Popular Culture* 39, č. 5, (říjen 2006). <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=106&sid=535aaf7a-1e84-41f8-90d4-637e662019d7%40sessionmgr113>. (staženo 7. 5. 2010)
- Junghänel, Frank: Garantierte Lustigkeit – Die DDR als gespielter Witz – Leander Haußmanns Komödie „Sonnenallee“ erzählt von früher. *Berliner Zeitung*, 7. října 1999. (staženo 9. 5. 2011)
- Kirnich, Peter: Rotkäppchen – Sekt – Ost feuert West. *Berliner Zeitung*, 12. února 2002. (staženo 14. 4. 2011)
- Kirschbaum, Erik: East nostalgia strong six years after German unity. *Reuters News*, 25. září 1996. (staženo 9. 5. 2011)
- Klawitter, Nils: Die Rache des Osten. *Der Spiegel*, 18. 2. 2002. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-21484405.html>. (staženo 14. 4. 2011)
- Kube, Lutz: We Acted as Though We Were in a Movie. Memories of an East German Subculture. *German Politics & Society* 26, č. 2 (léto 2008). (staženo 16. 4. 2011)
- Kurtz, Andreas: Manchmal scheint die Uhr des Lebens stillzustehen. *Berliner Zeitung*, 4. října 1999. (staženo 8. 5. 2010)
- Majica, Marin: 79 Quadratmeter Erfolg – Beliebter als „Harry Potter“. *Berliner Zeitung*, 20. února 2003. (staženo 10. 5. 2011)
- Müller, Marcus: „Good Bye, Lenin!“ – Regisseur – Noch kein neues Projekt in Sicht. *Reuters*, 2. srpna 2003. (staženo 13. 5. 2011)
- „Nostalgie ist legitim“. *Stuttgarter Zeitung*, 3. září 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Osang, Alexander: Zu Gast im Party-Staat. *Der Spiegel*, 8. září 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Pauli, Harald: Einmal DDR und zurück. *Focus*, 24. března 2003. (staženo 10. 5. 2011)

- Pieper, Dietmar: Hurra, ich lebe noch. Wie DDR-Marken in die neue Zeit gerettet wurden. *Spiegel Spezial*, 1. 6. 1995. <http://www.spiegel.de/spiegel/spiegelspecial/d-9184459.html>. (staženo 14. 4. 2011)
- Ragnitz, Joachim; Lehmann, Robert; May, Michaela: Bilanz – 20 Jahre Deutsche Einheit: Gutachten vom Institut für Wirtschaftsforschung (ifo Dresden), Texte zur Sozialen Marktwirtschaft 4, (2010). <http://www.insm.de/insm/Wissen/Publikationen/Texte-zur-Sozialen-Marktwirtschaft.html>. (staženo 3. 5. 2011)
- Rethmannová, Petra: Post-communist ironies in an East German hotel. *Anthropology Today* 25, č. 1 (únor 2009), <http://web.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=921ee7da-0db8-4f3f-b8a2-cd61a58d1a38%40sessionmgr114&vid=5&hid=126>. (staženo 9. 5. 2010)
- Reißig, Rolf: Die Ostdeutschen – zehn Jahre nach der Wende. Einstellungen, Wertemuster, Identitätsbildungen, <http://ebookbrowse.com/die-ostdeutschen-zehn-jahre-nach-der-wende-pdf-d117886613>, (staženo 10. 4. 2011)
- Rinkeová, Andrea: Sonnenallee – ‚Ostalgie‘ as a Comical Conspiracy. *German as a Foreign Language*, leden 2006. <http://www.gfl-journal.de/1-2006/rinke.html>. (staženo 10. 5. 2011)
- Rischke, Lars: Nostalgische FDJ-Partys schrecken Behörden auf. Reuters, 27. 4. 1994
- Rooney, Peter: For One Night, Germans Go Back to the Drab Old Days. The Associated Press, 4. září 1996. (staženo 8. 5. 2010)
- S.n.: Blindes Gekaufte. Der Spiegel, 6. května 1991. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13487524.html>. (staženo 14. 4. 2011)
- S.n.: DDR-Mief in Dosen. *Der Spiegel*, 19. července 2005. (staženo 7. 5. 2011)
- S.n.: Der Osten liebt sich selbst. *Focus* 8. září 2003. (staženo 13. 5. 2011)
- S.n.: „Die DDR Show – Von Ampelmännchen bis Zentralkomitee“. *Stern*, 28. srpna 2003. <http://www.stern.de/kultur/film/rtl-die-ddr-show-von-ampelmaennchen-bis-zentralkomitee-512202.html>. (staženo 12. 5. 2011)
- S.n.: Erste MDR-Sendung „Ein Kessel DDR“ hatte 820 000 Zuschauer. *Ddp Basisdienst*, 24. srpna 2003. (staženo 13. 5. 2011)
- S.n.: Hans-Dietrich Genscher Ehrengast bei „Ein Kessel DDR“ – Premiere. *Ddp Basisdienst*, 21. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- S.n.: Im Osten was Neues; Das Reiseverhalten von Ost- und Westdeutschen unterscheidet sich kaum noch, dennoch gibt es jetzt „Ossiurlaub“. *Süddeutsche Zeitung*, 31. ledna 2008. (staženo 7. 5. 2011)
- S.n.: „OSTalgie – po 20 letech od pádu zdi si Němci stýskají po starých časech“, *ČT24*, 9. 11. 2009. <http://www.ct24.cz/svet/72020-ostalgie-po-20-letech-od-padu-zdi-si-nemci-styskaji-po-starych-casech>. (staženo 9.5.2010)
- S.n.: Ostproduzenten zufrieden mit Einkaufsmesse. *Die Tageszeitung*, 12. března 1998. <http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/ostproduzenten-zufrieden-mit-einkaufsmesse/33078.html>. (staženo 14. 4. 2011)
- S.n.: Projekt „Ossi-Park“ an der Finanzierung gescheitert. *Berliner Morgenpost*, 10. června 2008. http://www.morgenpost.de/printarchiv/bezirke/article390547/Projekt_Ossi_Park_an_der_Finanzierung_gescheitert.html. (staženo 17. 5. 2011)

- S.n.: Stalins Rache. *Der Spiegel*, 18. října 1993. (staženo 17. 5. 2011)
- S.n.: Welcome Back, Lenin! *Der Spiegel* online, 27. února 2003. <http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,238037,00.html>. (staženo 17. 5. 2011)
- Schultheis, Christoph: Das Kuriositätenkabinett – Trabi, Spreewaldgurke, Rotkäppchensekt. *Berliner Zeitung*, 19. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Schwarz, Florian: „Ein bisschen wehmütig“. Interview s Andreou Kiewelovou. *Berliner Zeitung*, 16. srpna 2003. (staženo 10. 5. 2011)
- Schweizerhofová, Barbara: Die neuralgische Zone. *Die Tageszeitung*, 24. května 2002. (staženo 9. 5. 2011)
- Sládek, Jiří: Pivo, špioni a Honecker. Bar věnovaný Stasi dělí Berlínany. *Hospodářské noviny*, 8. srpna 2008. (staženo 17. 5. 2011)
- Smee, Jess: Little Red Riding Hood seeks to shed Ossi stigma. *Reuters*, 22. dubna 2002. (staženo 14. 4. 2011)
- Steglichová, Ulrike: Hallo Puhdys, huhu. *Epd medien*, 20 září 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- Sturm, Norbert: Rotkäppchen will in den Westen. *Süddeutsche Zeitung*, 9. května 1997
- Treiß, Florian: Sprung auf den Ostalgie-Zug – MDR zeigt am Freitag „Ein Kessel DDR“. *Ddp Basisdienst*, 18. srpna 2003. (staženo 10. 5. 2011)
- Treiß, Florian: Sprung auf den Ostalgie-Zug – MDR zeigt am Freitag „Ein Kessel DDR“. (staženo 13. 5. 2011)
- Treiß, Florian: Wer das Schlechte vergisst, wird dumm – Die Show „Ein Kessel DDR“ verspricht die ganze Wahrheit über den Arbeiter- und Bauernstaat. *Ddp Basisdienst*, 21. srpna 2003. (staženo 12. 5. 2011)
- TV-Moderatoren lassen Kritik nicht auf sich sitzen. *Stern*, 28. srpna 2003. <http://www.stern.de/kultur/film/ddr-shows-tv-moderatoren-lassen-kritik-nicht-auf-sich-sitzen-511976.html>. (staženo 12. 5. 2011)
- Walter, Birgit: Warum wird das die letzte Ostalgie-Nacht? *Berliner Zeitung*, 1. října 1990. (staženo 14. 4. 2011)
- Wellershoffová, Marianne: Musik der Freiheit. *Der Spiegel*, 4. října 1999. (staženo 10. 5. 2011)
- Wittrock, Philipp: „Ein Bier zum Verhör“. *Spiegel online* 4.8.2008. (staženo 17. 5. 2011)
- Zimmermann, Felix: Erlebnispark DDR – Unternehmen vermarkten das Interesse an der Vergangenheit. *Berliner Zeitung*, 28. února 2003. (staženo 17. 5. 2011)
- Zschesche, Arnd; Errichiello, Oliver: Erfolgsgeheimnis Ost. Survival-Strategien der besten Marken – und was Manager in Ost und West daraus lernen können. Gabler, 2009, 121. <http://www.springerlink.com/content/t54318/?p=159167a99d4942b6b16dca553730a423&pi=0#section=605803&page=2&locus=80>. (staženo 14. 4. 2011)

Internet

- 20 Jahre Deutsche Einheit – ein erfolgreicher, nicht abgeschlossener Prozess. Beitrag von Bundesfinanzminister Dr. Wolfgang Schäuble im Handelsblatt vom 1. 10. 2010.

http://www.bundesfinanzministerium.de/nm_53848/DE/Presse/Reden-und-Interviews/20101001-Handelsblatt.html?__nnn=true. (staženo 1. 5. 2011)

DDR Museum Pirna, www.ddd-museum-pirna.de. (staženo 17. 5. 2011)

DDR Museum Tutow, www.ddd-museum-tutow-mv.de. (staženo 17. 5. 2011)

DDR Museum, www.ddd-museum.de. (staženo 17. 5. 2011)

DDR Ostalgie e-bay, <http://shop.ebay.de/DDR-Ostalgie>. (staženo 7. 5. 2011)

Die Entwicklung der Arbeitslosigkeit in Deutschland, http://www.bpb.de/themen/P8N9HS,0,0,Die_Entwicklung_der_Arbeitslosigkeit_in_Deutschland.html. (staženo 2. 5. 2011)

Dokumentationszentrum Alltagskultur der DDR e.V, www.alltagskultur-ddr.de. (staženo 17. 5. 2011)

Einkaufsmesse für Ostprodukte beginnt <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/1997/0901/wirtschaft/0043/index.html>. (staženo 14. 4. 2011)

Erfurter Erklärung. <http://userpage.fu-berlin.de/~roehrigw/erfurt.htm>. (staženo 1. 5. 2011)

FFA, www.ffa.de. (staženo 13. 5. 2011)

Gesetz über die Errichtung eines Fonds „Deutsche Einheit“. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/defg/gesamt.pdf>. (staženo 1. 5. 2011)

Handout dostupný na: Was machen eigentlich die DDR-Marken? <http://www.mdr-werbung.de/ddd-marken-studien.html>. (staženo 14. 4. 2011)

Nicht für jeden. Nur für uns. <http://www.club-cola.de>. (staženo 7. 4. 2011)

Ostalgie Kabinett, www.ostalgie-kabinett.de/historie.htm. (staženo 17. 5. 2011)

Ostel Hostel Berlin, <http://www.ostel.eu>. (staženo 17. 5. 2011)

Rotkäppchen. <http://www.rotkaeppchen.de/#/geschichte/1989/> (staženo 14. 4. 2011)

S.n.: Aufbau Ost wird fortgesetzt.

http://www.bundesregierung.de/nm_774/Content/DE/StatischeSeiten/Breg/ThemenAZ/AufbauOst/aufbauost-2006-07-27-aufbau-ost-wird-fortgesetzt.html. (staženo 1. 5. 2011)

Statista. <http://de.statista.com>. (staženo 17. 5. 2011)

TrabiSafari, www.trabi-safari.de. (staženo 17. 5. 2011)

Wie lebte man in der DDR? <http://www.ddd-museum-dresden.de/cod/php/ddd-museum.php>. (staženo 17. 5. 2011)

Filmy

Good Bye, Lenin!, Německo 2003. Režie: Wolfgang Becker.

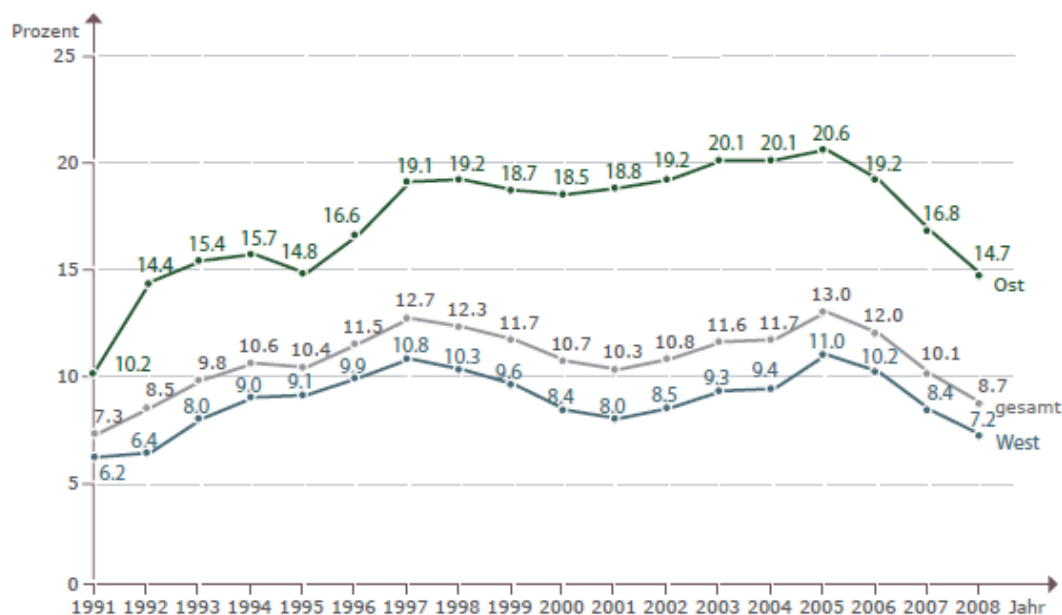
Sonnenallee, Německo 1999. Režie: Leander Haußmann.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Vývoj nezaměstnanosti v SRN 1991–2008	67
Příloha č. 2 – Migrace obyvatel z a do zemí bývalé NDR	67
Příloha č. 3 – Pocit východních Němců jako „občanů druhé kategorie“	68
Příloha č. 4 – Rozdíly mezi východními a západními Němci v každodenní komunikaci a pohledu na sebe navzájem	68
Příloha č. 5 – Rozdíly mezi východními a západními Němci v konfliktních situacích a pohledu na sebe navzájem	69
Příloha č. 6 – Předpoklady úspěchu východoněmeckých značek	69
Příloha č. 7 – Speciální <i>I Love Edition</i> cigaret F6	70
Příloha č. 8 – Odbyt sektu Rotkäppchen	70
Příloha č. 9 – Zastoupení ostalgie na internetu	71
Příloha č. 10 – Vývoj výše důchodů žen a mužů ve východním a západním Německu v letech 1989–1999	71
Příloha č. 11 – Vývoj výše důchodů ve východním a západním Německu v letech 1989–2008	72
Příloha č. 12 – Hodnocení změny životních podmínek východních a západních Němců od roku 1990 v letech 1993 a 1998	72
Příloha č. 13 – Hodnocení vlastního života východních a západních Němců k říjnu 2009	73
Příloha č. 14 – Spokojenost západních a východních Němců v jednotlivých oblastech v letech 1993 a 1998	74
Příloha č. 15 – Stupeň spokojenosti (škála 1–10) západních a východních Němců v jednotlivých oblastech života v roce 2006	75
Příloha č. 16 – Sounáležitosti východních Němců k SRN v srpnu 2010	76
Příloha č. 17 – Sounáležitosti západních Němců k SRN v srpnu 2010	76
Příloha č. 18 – Sjednocení v očích východních a západních Němců v říjnu 2007	77
Příloha č. 19 – Sjednocení v očích východních a západních Němců v říjnu 2009	77

Přílohy

Příloha č. 1 – Vývoj nezaměstnanosti v SRN 1991–2008

Quelle: Statistik der Bundesagentur für Arbeit, Arbeitslosigkeit im Zeitverlauf, Datenstand: Juni 2009 (DZ/AM)
Arbeitslosenquote bezogen auf abhängige zivile Erwerbspersonen
Lizenz: Creative Commons by-nc-nd/3.0/de; Bundeszentrale für politische Bildung, 2010, www.bpb.de

Seite 1

Zdroj: Die Entwicklung der Arbeitslosigkeit in Deutschland. <http://www.bpb.de/files/KUAAB0.pdf>. (staženo 2. 5. 2011).

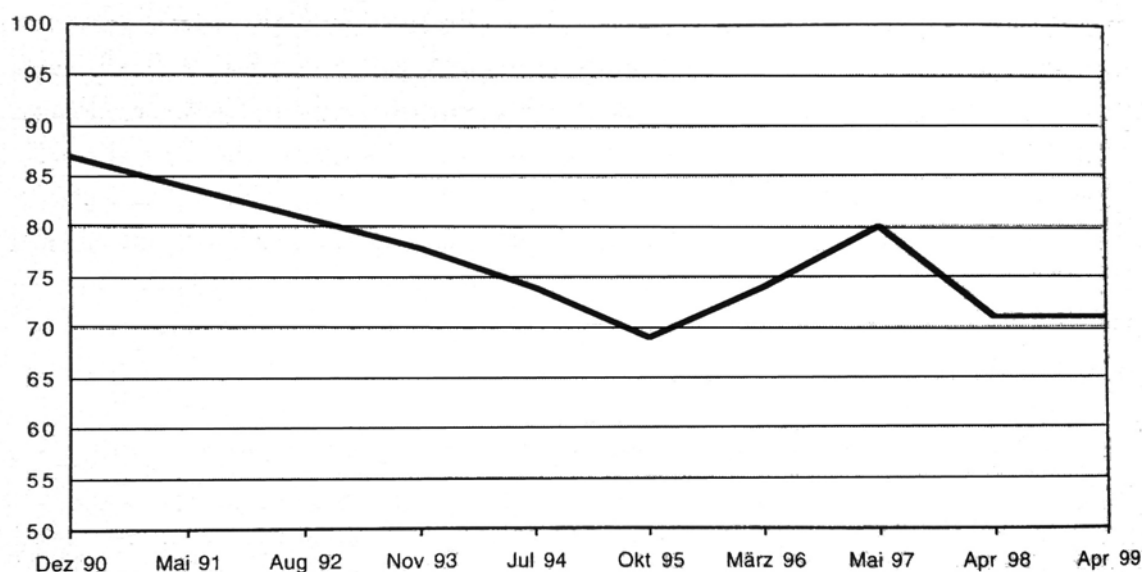
Příloha č. 2 – Migrace obyvatel z a do zemí bývalé NDR

	Fortzüge	Zuzüge	Saldo
1989	388.396	5.135	-383.261
1990	395.343	36.217	-359.126
1991	249.743	80.267	-169.476
1992	199.170	111.345	-87.825
1993	172.386	119.100	-53.286
1994	163.034	135.774	-27.260
1995	168.336	143.063	-25.273
1996	166.007	151.973	-14.034
1997	167.789	157.348	-10.441
1998	182.478	151.750	-30.728
1999 ¹	144.826	105.941	-38.885
Summe	2.252.682	1.091.972	-1.160.710

Datenbasis: Statistisches Bundesamt. *Saldo der Fort- und Zuzüge aus bzw. nach Ostdeutschland. ¹Jan.-Sept.

Zdroj: Schroeder, Klaus: *Der Preis der Einheit*, 158.

Příloha č. 3 – Pociť východních Němců jako „občanů druhé kategorie“

Datenbasis: EMNID-Institut, Face-to-Face Trendumfragen Politik. *Wiedergegeben werden die Werte für die Aussage Ostdeutscher: »Wir werden auf längere Zeit trotz Vereinigung ›Bürger zweiter Klasse‹ bleiben« (in %).

Zdroj: Schroeder, Klaus: *Der Preis der Einheit*, 186.

Příloha č. 4 – Rozdíly mezi východními a západními Němci v každodenní komunikaci a pohledu na sebe navzájem

Das Beispiel Alltagsgespräche	
Ostdeutsche	Westdeutsche
Reden lieber über Mängel und was schiefgegangen ist, was fehlt, was man bräuchte, auch wenn es sehr persönlich ist	Reden lieber optimistisch und witzig Unpersönliches, leichte Themen und Nichtigkeiten
Vorteil: erzeugt Nähe und Solidarität, entschärft mögliche Konkurrenz	Vorteil: erzeugt positive Grundstimmung mit erhöhter Aufmerksamkeit fürs Positive
Nennen sich selbst: offen, leutselig, egalitär	Nennen sich selbst: fröhlich, witzig, geistreich, diskret
Nennen die Westdeutschen: oberflächlich, unpersönlich, angestrengt, maskenhaf, abweisend	Nennen die Ostdeutschen: larmoyant, unersättlich, aufdringlich

Quelle: Wagner, Wolf: *Kulturschock Deutschland*. Hamburg: Rotbuch, 1996, S. 145.

Zdroj: Ahbe Thomas: *Ostalgie. Zum Umgang mit der DDR-Vergangenheit in den 1990er Jahren*, 33.

Příloha č. 5 – Rozdíly mezi východními a západními Němci v konfliktních situacích a pohledu na sebe navzájem

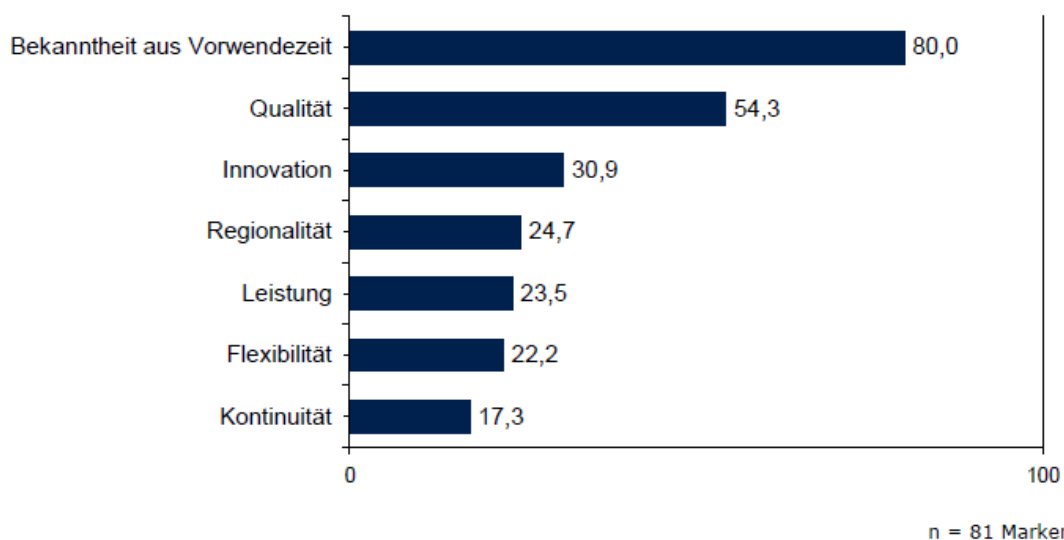
Das Beispiel Konfliktbereitschaft	
Ostdeutsche	Westdeutsche
Setzen auf Harmonie und überdecken Konflikte	Meinen, Konflikte müssten zur Klärung offen ausgetragen werden
Vorteil: man kommt mit dem kleinsten gemeinsamen Nenner über die Runden	Vorteil: wenn die Klärung gelingt, bessere Zusammenarbeit
Nennen sich selbst: freundlich, solidarisch, harmonisch	Nennen sich selbst: offen, mutig, authentisch
Nennen die Westdeutschen: aggressiv, dominant, unsensibel	Nennen die Ostdeutschen: feige, scheinheilig

Quelle: Wagner, Wolf: Kulturschock Deutschland. Der zweite Blick. Hamburg: Rotbuch, 1999, S. 144.

Zdroj: Ahbe Thomas: Ostalgie. Zum Umgang mit der DDR-Vergangenheit in den 1990er Jahren, 33.

Příloha č. 6 – Předpoklady úspěchu východoněmeckých značek

Erfolgsfaktoren „überlebender“ DDR-Marken (offene Fragestellung; Angaben in %)

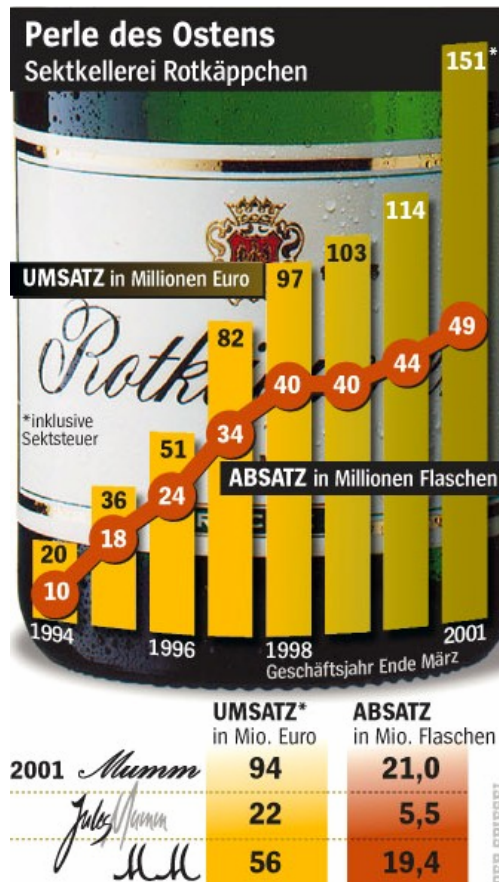
Zdroj: Duncker, Christian. Studie „...und sie leben doch. Was machen eigentlich die DDR-Marken?“. MDR Werbung GmbH. <http://www.mdr-werbung.de/ddr-marken-studien.html>. (staženo 14. 4. 2011).

Příloha č. 7 – Speciální *I Love Edition* cigaret F6

Zdroj: Zschesche, Arnd; Errichiello, Olliver: *Erfolgsgeheimnis Ost. Survival-Strategien der besten Marken – und was Manager in Ost und West daraus lernen können*, 121.

Příloha č. 8 – Odbyt sektu Rotkäppchen

Zdroj: Klawitter, Nils: Die Rache des Osten. *Der Spiegel*, 18. 2. 2002. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-21484405.html>. (staženo 14. 4. 2011).

Příloha č. 9 – Zastoupení ostalgie na internetu

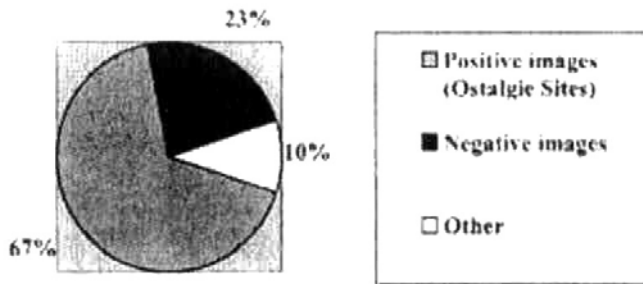

Figure 2: Chart showing range of sites across the whole sample

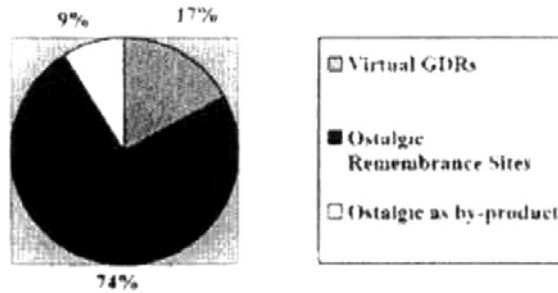
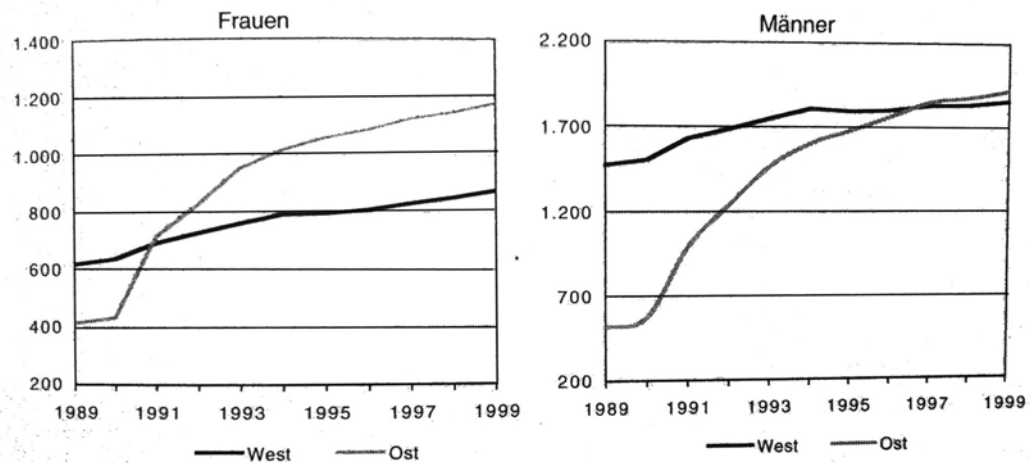

Figure 3: Chart showing subgroupings within the *Ostalgie* sample

Zdroj: Cooke, Paul. Surfing for Eastern Difference. *Ostalgie, Identity, and Cyberspace*, 212.

Příloha č. 10 – Vývoj výše důchodů žen a mužů ve východním a západním Německu v letech 1989–1999

Datenbasis: Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung, Rentenbestandsbericht; Winkler 1990, Frauenreport '90. Angaben für Ost 1989 und 1990 in Mark der DDR. *Die verfügbaren laufenden Renten wegen vermindelter Erwerbsfähigkeit und wegen Alters der Männer und Frauen in West- und Ostdeutschland in DM.

Zdroj: Schroeder, Klaus: *Der Preis der Einheit*, 169.

Příloha č. 11 – Vývoj výše důchodů ve východním a západním Německu v letech 1989–2008

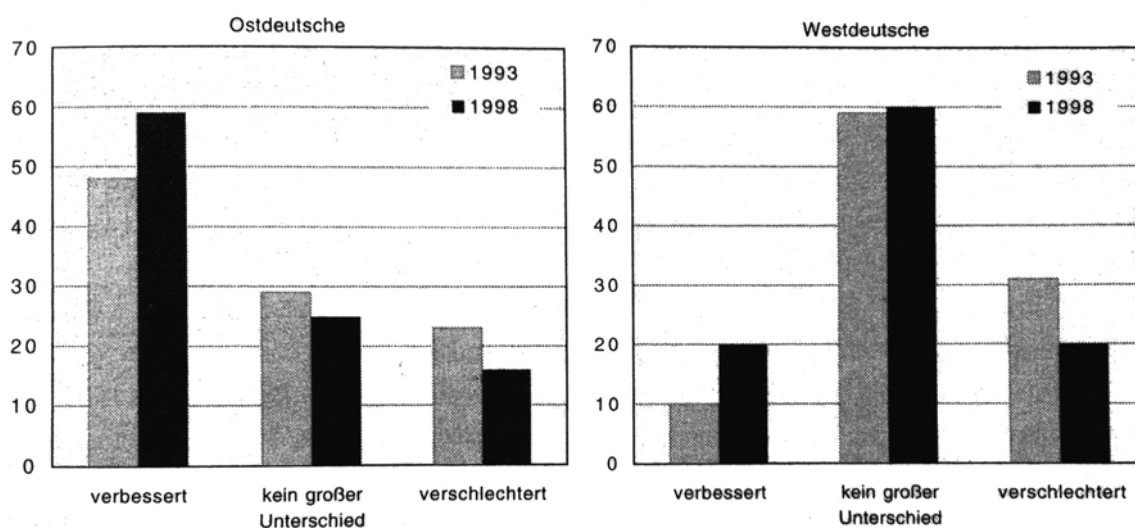
Durchschnittlicher Rentenzahlbetrag und Rentenbestand (Renten wegen Erwerbsminderung und Alter)						
	Ostdeutschland ¹⁾			Westdeutschland ²⁾		
	1989	1993	2008	1989	1993	2008
Durchschnittliche Zahlbeträge	448,95 Mark	578,78 Euro	810,92 Euro	564,12 Euro	617,86 Euro	697,53 Euro
Rentenbestand	2.440.900	2.904.626	3.884.048	10.128.467	12.476.999	15.073.204

¹⁾ Neue Länder einschließlich Berlin-Ost.
²⁾ Alte Länder einschließlich Berlin-West.

Quelle: Forschungsportal der Deutschen Rentenversicherung 2010.

Zdroj: Ragnitz, Joachim; Lehmann, Robert; May, Michaela: Bilanz – 20 Jahre Deutsche Einheit: Gutachten vom Institut für Wirtschaftsforschung (ifo Dresden), 24.
[Http://www.insm.de/insm/Wissen/Publikationen/Texte-zur-Sozialen-Marktwirtschaft.html](http://www.insm.de/insm/Wissen/Publikationen/Texte-zur-Sozialen-Marktwirtschaft.html). (staženo 3. 5. 2011)

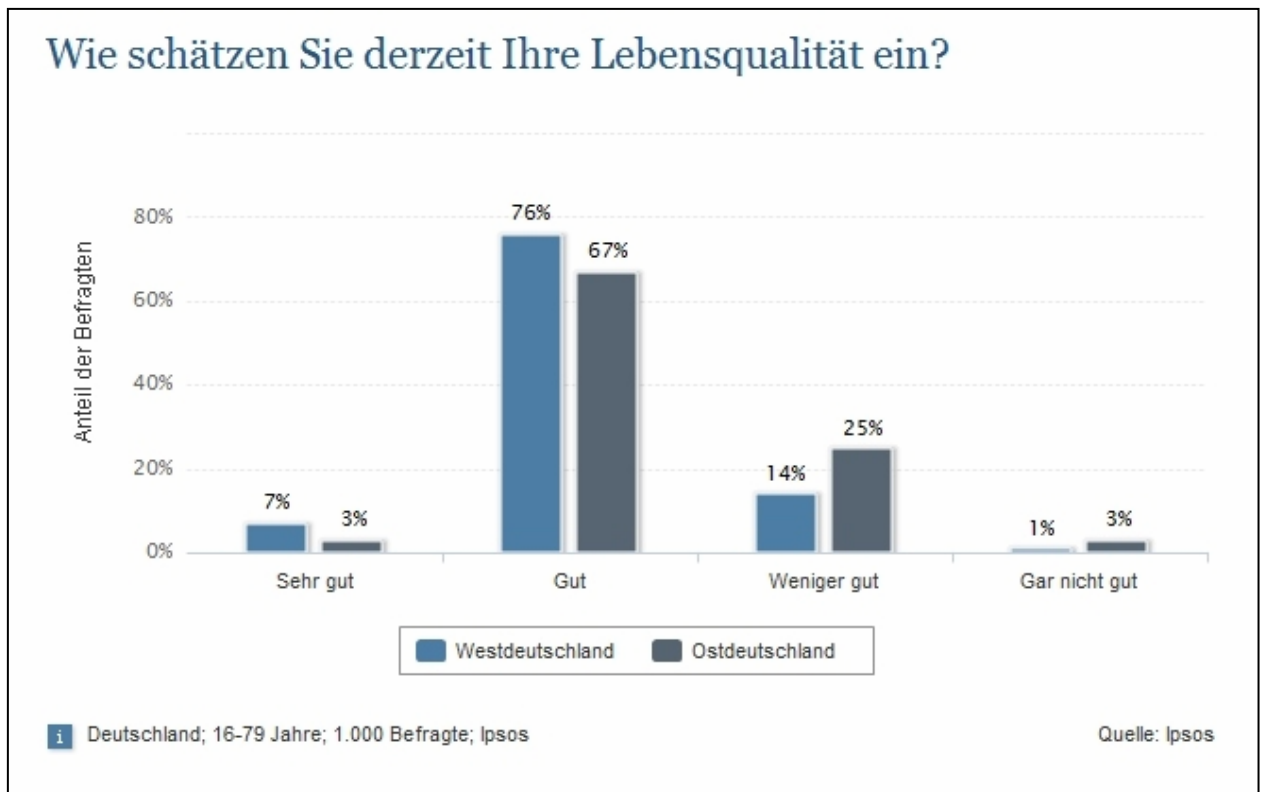
Příloha č. 12 – Hodnocení změny životních podmínek východních a západních Němců od roku 1990 v letech 1993 a 1998

Datenbasis: Wohlfahrtssurvey 1993, 1998. * Antworten auf die Frage: »Wie haben sich die Lebensbedingungen seit 1990 verändert?« (in %).

Zdroj: Schroeder, Klaus: *Der Preis der Einheit*, 193.

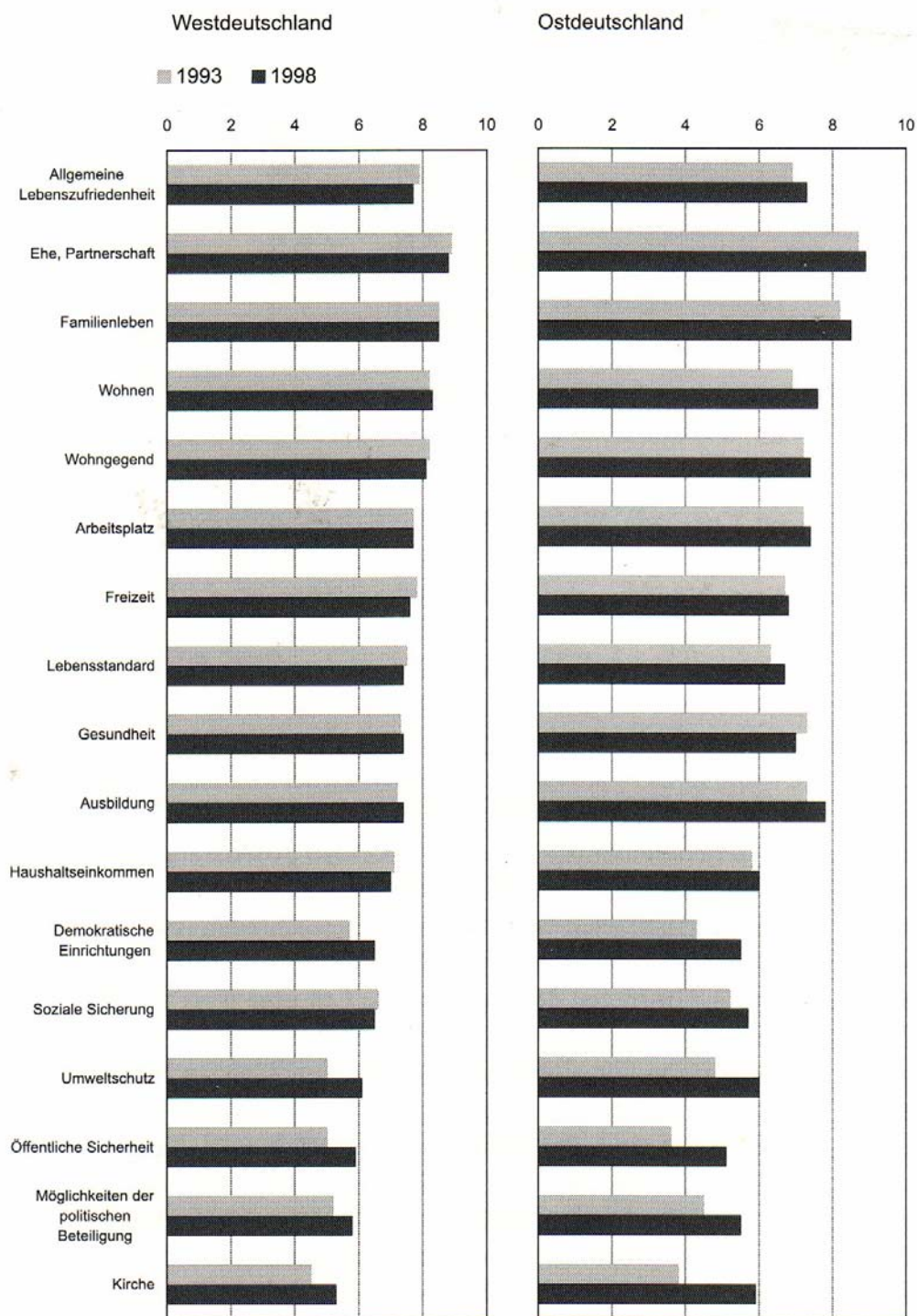
Příloha č. 13 – Hodnocení vlastního života východních a západních Němců k říjnu 2009

Zdroj: Statista: Einschätzung der eigenen Lebensqualität.

[Http://de.statista.com/statistik/daten/studie/73686/umfrage/einschaetzung-der-eigenen-lebensqualitaet](http://de.statista.com/statistik/daten/studie/73686/umfrage/einschaetzung-der-eigenen-lebensqualitaet).
(staženo 3. 5. 2011).

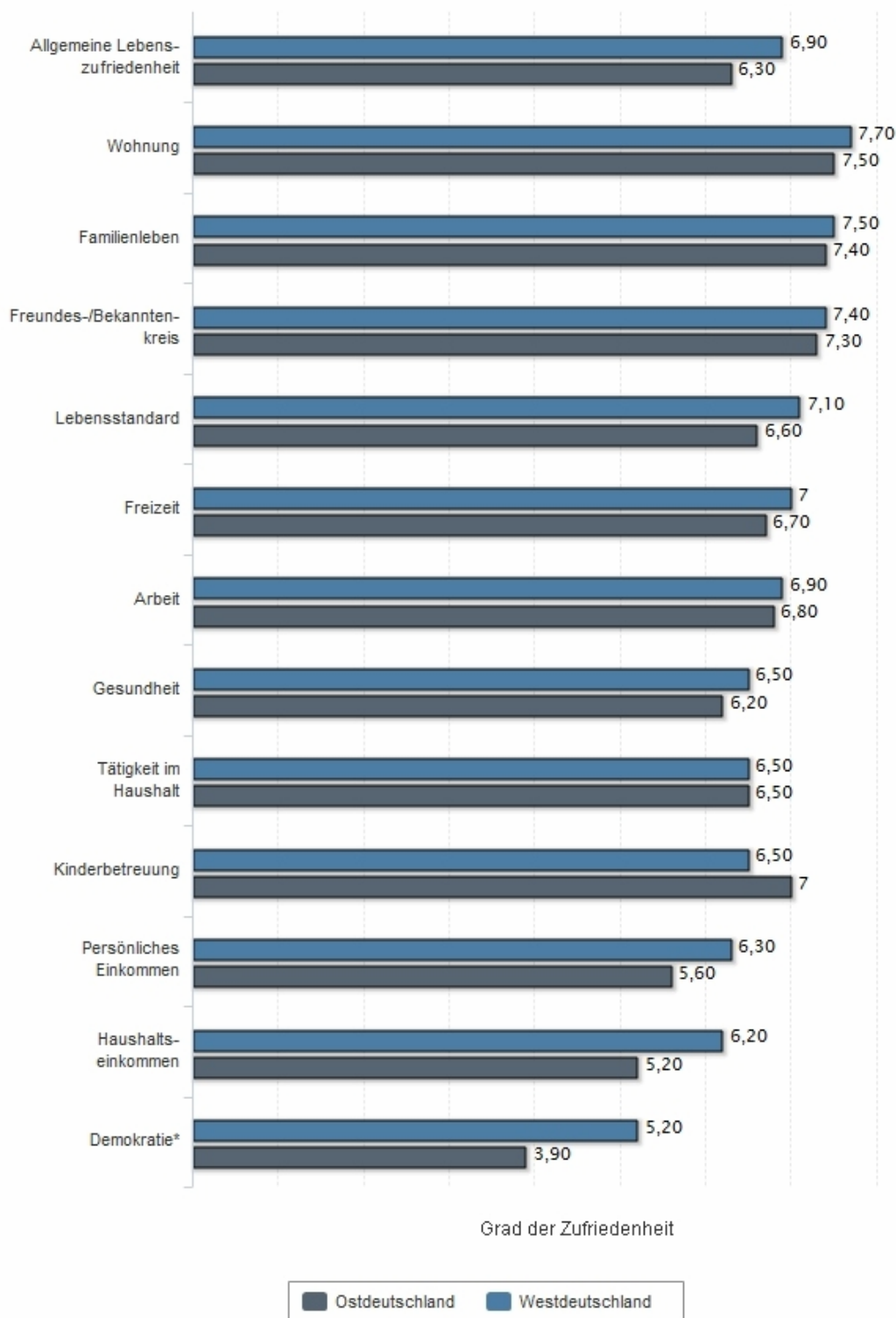
Příloha č. 14 – Spokojenost západních a východních Němců v jednotlivých oblastech v letech 1993 a 1998

Datenbasis: Wohlfahrtssurvey 1993, 1998. *Selbsteinschätzung der Lebenszufriedenheit auf einer Skala von 0= »eher unzufrieden« bis 10= »hochzufrieden«.

Zdroj: Schroeder, Klaus: *Der Preis der Einheit*, 195.

Příloha č. 15 – Stupeň spokojenosti (škála 1–10) západních a východních Němců v jednotlivých oblastech života v roce 2006

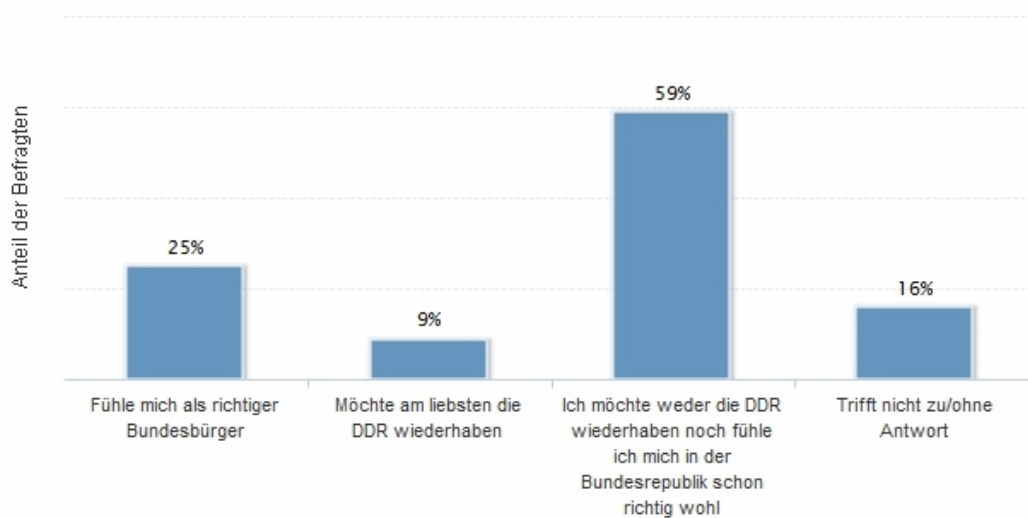
i Deutschland; Statistisches Bundesamt

Quelle: Statistisches Bundesamt

Zdroj: Statista: Zufriedenheit in Westdeutschland und Ostdeutschland.
[Http://de.statista.com/statistik/daten/studie/36734/umfrage/zufriedenheit-in-westdeutschland-und-ostdeutschland/](http://de.statista.com/statistik/daten/studie/36734/umfrage/zufriedenheit-in-westdeutschland-und-ostdeutschland/). (staženo 3. 5. 2011).

Příloha č. 16 – Sounáležitosti východních Němců k SRN v srpnu 2010

Seit der Einheit sind 20 Jahre vergangen. Welche Aussage trifft für Sie am ehesten zu?

i Neue Bundesländer und Berlin Ost; ab 18 Jahre; 1.073 Befragte; Sozialwissenschaftliches Forschungszentrum Brandenburg e. V.

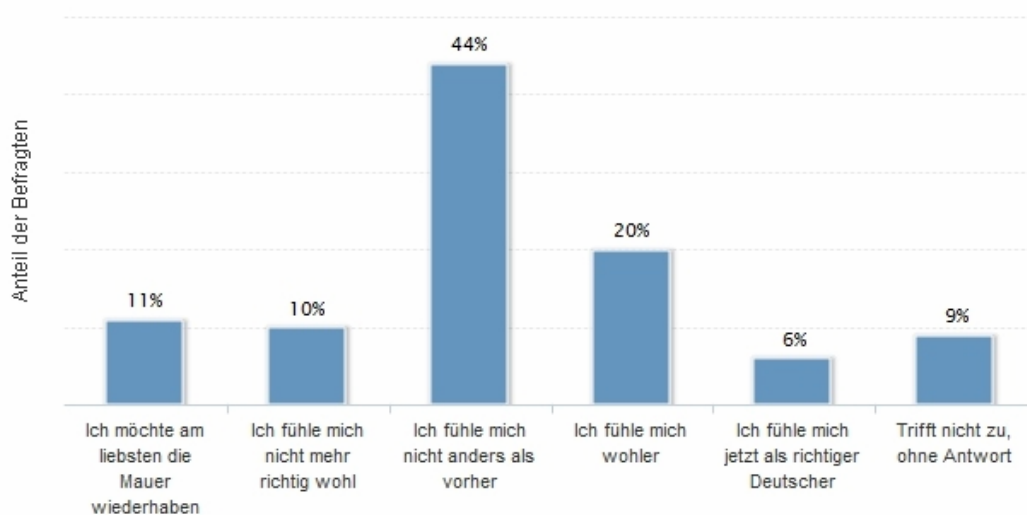
Quelle: Sozialwissenschaftliches Forschungszentrum Brandenburg e. V.

Zdroj: Statista: Aussagen zum Thema Deutsche Einheit in Ostdeutschland.

<http://de.statista.com/statistik/daten/studie/164644/umfrage/aussagen-zum-thema-deutsche-einheit-in-ostdeutschland>. (staženo 3. 5. 2011).

Příloha č. 17 – Sounáležitosti západních Němců k SRN v srpnu 2010

Seit der Einheit sind 20 Jahre vergangen. Welche Aussage trifft für Sie am ehesten zu?

i Alte Bundesländer und Berlin West; ab 18 Jahre; 1.017 Befragte; Sozialwissenschaftliches Forschungszentrum Brandenburg e. V.

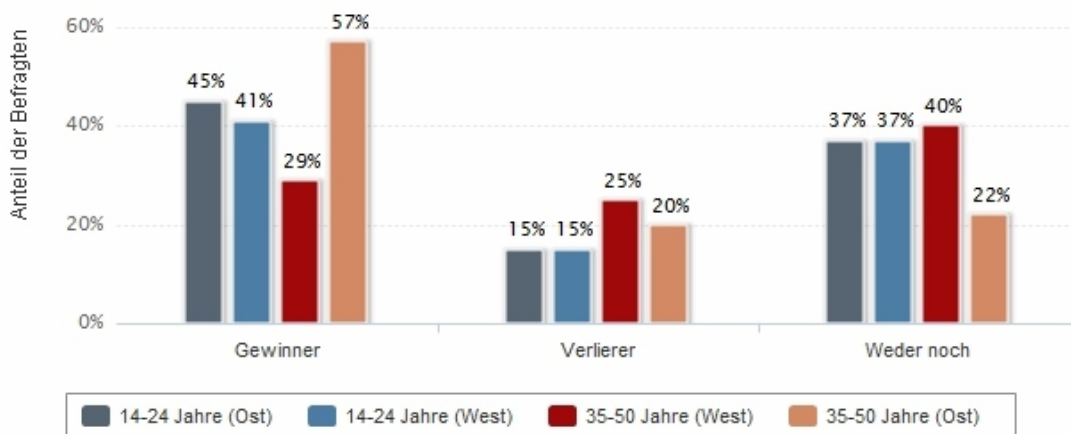
Quelle: Sozialwissenschaftliches Forschungszentrum Brandenburg e. V.

Zdroj: Statista: Aussagen zum Thema Deutsche Einheit in Westdeutschland

<http://de.statista.com/statistik/daten/studie/164645/umfrage/aussagen-zum-thema-deutsche-einheit-in-westdeutschland>. (staženo 3. 5. 2011).

Příloha č. 18 – Sjednocení v očích východních a západních Němců v říjnu 2007

Fühlen Sie sich als Gewinner oder Verlierer der deutschen Wiedervereinigung?

i Deutschland; ab 14 Jahre; 1.004 Befragte; TNS
Forschung

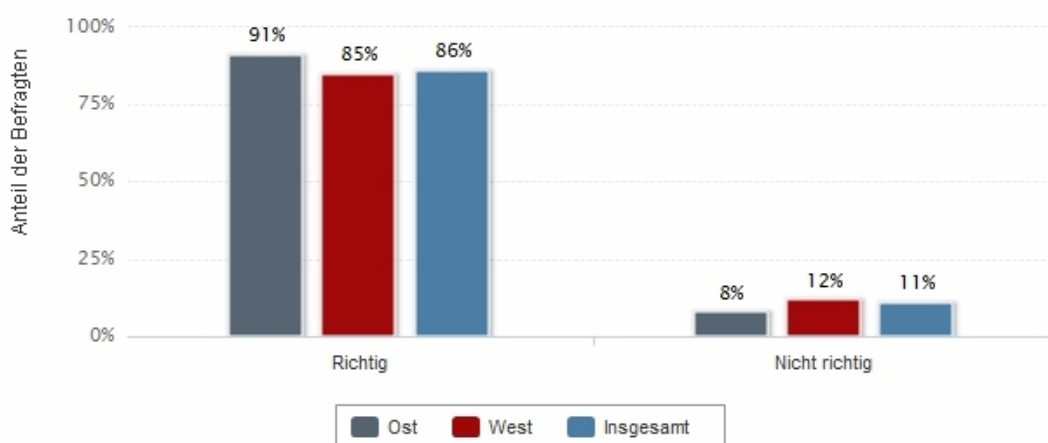
Quelle: Der Spiegel

Zdroj: Statista: Gewinner und Verlierer der Wiedervereinigung

[Http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1955/umfrage/gewinner-und-verlierer-der-wiedervereinigung](http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1955/umfrage/gewinner-und-verlierer-der-wiedervereinigung).
(staženo 3. 5. 2011).

Příloha č. 19 – Sjednocení v očích východních a západních Němců v říjnu 2009

War die Wiedervereinigung aus heutiger Sicht Ihrer Meinung nach richtig oder nicht richtig?

i Deutschland; ab 18 Jahre; Wahlberechtigte; 1.207
Befragte; Forschungsgruppe Wahlen

Quelle: ZDF Politbarometer

Zdroj: Statista: Beurteilung der Wiedervereinigung.

[Http://de.statista.com/statistik/daten/studie/70636/umfrage/beurteilung-der-wiedervereinigung](http://de.statista.com/statistik/daten/studie/70636/umfrage/beurteilung-der-wiedervereinigung). (staženo 3. 5. 2011).